

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE PARA YÖNETİMİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GELİR DAĞILIMI ADALETSİZLİĞİ VE
TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE
POLİTİKALARININ ETKİNLİĞİ

ÖZGÜR GÜNEL

570817841

İSTANBUL 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE PARA YÖNETİMİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GELİR DAĞILIMI ADALETSİZLİĞİ VE
TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE
POLİTİKALARININ ETKİNLİĞİ

ÖZGÜR GÜNEL

570817841

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi ERDEM TURGAN

İSTANBUL 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İKTİSAT Anabilim Dalı ULUSLARARASI TİCARET VE PARA YÖNETİMİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi ÖZGÜR GÜNEL'nın GELİR DAĞILIMI ADALETSİZLİĞİ VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARININ ETKİNLİĞİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 14.02.2019 tarih ve 2019-5/26 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği /oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi ...12.../03.../2019...

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi ERDEM TURGAN	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. NURDAN ASLAN	
3.	Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi SUNA ŞAHİN	

Annem ve Eşime ithafen,

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, Türkiye ve Dünya'daki adaletsiz gelir dağılımı ve yoksulluk boyutlarının yanı sıra Türkiye'de yoksullukla mücadele kapsamında uygulanan politikalar incelenmiştir.

Türkiye'de yoksullukla mücadele kapsamında yapılan harcamalar ile yoksulluk oranları ve adil gelir dağılımı arasındaki ilişkiler korelasyon analiziyle ortaya konulmuştur.

Yapılan bu çalışmada, değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Erdem TURGAN'a gerek bilgi birikimi gerekse de tecrübesi ile tezime yaptığı katkılar nedeniyle sonsuz teşekkürlerimi iletiyorum. Ayrıca bu yolda tüm desteklerini esirgemeyen sevgili annem Birsen, değerli eşim Ebru, kıymetli arkadaşım Münevver, babam Muhammet ve kardeşim Özge'ye selamlarımı ve teşekkürlerimi iletiyorum.

Saygılarımla...

İstanbul, 2019

Özgür GÜNEL

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı: Özgür GÜNEL

Anabilim Dalı: İktisat

Programı: Uluslararası Ticaret ve Para Yönetimi

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Erdem TURGAN

Tez Türü ve Tarihi: Yüksek Lisans - Şubat 2019

Anahtar Kelimeler: Gelir Dağılımı, Yoksulluk, Sosyal Yardım, Mücadele Politikaları, Türkiye

ÖZET

İktisat biliminin önemli iki konusu olan adaletsiz gelir dağılımı ve yoksulluk olgusu dünya genelinde sorun olmaya devam etmektedir. Küreselleşme ile beraber yaşanan refah artışına rağmen bu iki sorun hala dünya gündeminde yerini korumaktadır. Bölüşüm ile yoksulluk arasındaki sıkı ilişki bu iki problemin birlikte anılmasına neden olmaktadır. Gelir dağılımında adaleti ve yoksullukla mücadelede etkinliği sağlamak toplumsal refah için önem arz etmektedir. Servet dağılımı, nüfusun yapısı, enflasyon, küreselleşme, kayıt dışı ekonomi gibi faktörler gelir dağılımını etkilemekte ve yoksulluğun boyutlarını değiştirmektedir.

Bu çalışmada, tüm dünyanın ortak sorunu olan adaletsiz gelir dağılımı ve yoksulluğun boyutları incelenmeye çalışılmıştır. Adaletsiz gelir dağılımı nedenleriyle birlikte işlenmiş, teorik yaklaşımlar ortaya koyulmuştur. Dünya genelinde ortak bir tanımı bulunmayan yoksulluk kavramı açıklanmaya çalışılmış, Türkiye’de yoksullukla mücadelede uygulanan politikalar incelenmiştir. Kamu kurumlarının yoksullukla mücadeledeki rolü ve sosyal yardımlar ifade edilmiştir. Korelasyon analizi yöntemiyle Türkiye’de yoksullukla mücadele kapsamında yapılan harcamaların etkinliği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname: Özgür GÜNEL

Field: Economics

Programme: International Trade and Monetary Management

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Erdem TURGAN

Degree Awarded and Date: Master - February 2019

Keywords: Income Distribution, Poverty, Social Assistance, Fighting Policies, Turkey

ABSTRACT

Two important issues of economics; unfair distribution of income and the fact of poverty are continue to be a problem in the World. Despite the welfare increase with globalization, these two problems still remain on the agenda of the world. The close relationship between distribution and poverty causes these two problems to be mentioned together. Ensuring efficiency in the distribution of income and poverty alleviation plays crucial role for social welfare. Factors such as wealth distribution, population structure, inflation, globalization, and informal economy influences income distribution and changes the dimensions of poverty.

In this study, it has been tried to examine the inequitable income distribution and extents of poverty which are common problems of the whole world. The theoretical approaches have been put forward together with the reasons for unfair income distribution. The term of poverty, which has no common definition in the world, has been explained and also struggle against poverty policies implemented in Turkey were investigated. The role of public institutions in the poverty reduction and social aids have been expressed. By the correlation analysis method, efficiency of spending in the context of the fight against poverty has been put forward.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
1. GELİR DAĞILIMININ KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ	4
1.1 Gelir Dağılımının Tanımı ve Başlıca Türleri.....	4
1.1.1 Gelir Dağılımının Tanımı.....	4
1.1.2 Gelir Dağılımının Türleri.....	4
1.1.2.1 Fonksiyonel Gelir Dağılımı	4
1.1.2.2 Kişisel Gelir Dağılımı.....	6
1.1.2.3 Sektörel Gelir Dağılımı	7
1.1.2.4 Bölgesel Ya Da Coğrafi Gelir Dağılımı.....	8
1.1.2.5 Gelirin Yeniden (İkincil) Dağılımı	9
1.2 Gelir Dağılımı Hesaplama Yöntemleri.....	11
1.2.1 Lorenz Eğrisi.....	11
1.2.2 Gini Katsayısı.....	13
1.2.3 Ters U Hipotezi	18
1.2.4 Yüzdeler Dilimleme Yöntemi.....	18
1.2.5 Atkinson Eşitsizlik Ölçüsü	20
1.2.6 Pareto Optimumu	21
1.2.7 Değişim Aralığı Ölçütü.....	22
1.2.8 Varyans ve Logaritmik Varyans	22
1.2.9 Görel Ortalama Mutlak Sapma ve Standart Sapma	23
1.2.10 Theil Endeksi	24
1.3 Gelir Dağılımını Belirleyen Faktörler	24

1.3.1 Nüfus Yapısı – Emeğin Yapısı	25
1.3.2 Büyüme	26
1.3.3 Kayıtdışı Ekonomi	26
1.3.4 Enflasyon Ve İktisadi Krizler	27
1.3.5 Servet Dağılımı.....	27
1.3.6 Eğitim Durumu	28
1.3.7 Küreselleşme	28
1.3.8 Sosyal Norm ve Düzenlemeler	29
1.3.9 Teknolojik Gelişmeler	30
1.4 Gelir Dağılımını Açıklamaya Yönelik Teorik Yaklaşımlar	30
1.4.1 Fizyokratların Gelir Dağılımı Yaklaşımları	30
1.4.2 Klasik İktisatçıların Gelir Dağılımı Yaklaşımları	32
1.4.2.1 Adam Smith'in Gelir Dağılımı Kuramı.....	32
1.4.2.2 David Ricardo Gelir Dağılımı Teorisi	33
1.4.2.3 Marx'ın Gelir Dağılımı Teorisi	36
1.4.3 Neo-Klasik İktisatçıların Gelir Dağılımı Yaklaşımları	37
1.4.4 Keynesyen İktisatçıların Gelir Dağılımı Yaklaşımları.....	39
2. YOKSULLUK KAVRAMI VE YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ	42
2.1 Yoksulluk Kavramı.....	42
2.2 Yoksulluk ve Yoksulluğun Bir Sorun Olarak Ortaya Çıkışı	43
2.3 Yoksulluğun Nedenleri	44
2.4 Yoksulluk Türleri.....	47
2.4.1 Mutlak ve Görelî Yoksulluk	48
2.4.2 İnsani ve Gelir Yoksulluğu	50
2.4.3 Öznel ve Nesnel Yoksulluk	52
2.4.4 Kırsal ve Kentsel Yoksulluk	52
2.5 Yoksulluğun Ölçülmesi.....	54
2.6 Yoksulluk Ölçütlerinin Hesaplanmasında Kullanılan Yöntemler	56
2.6.1 Kafa Sayısı Yoksulluk Endeksi	56
2.6.2 Yoksulluk Açığı Endeksi.....	57
2.6.3 Sen Endeksi	58
2.6.4 Foster-Greer-Thorbecke Endeksi	59
2.6.5 İnsani Gelişme Endeksi.....	60

2.7 Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları	61
2.7.1 Dolaylı Mücadele Yaklaşımı	62
2.7.2 Doğrudan Mücadele Yaklaşımı.....	63
2.8 Dünyadaki Yoksulluğun Görünümü	65
3. TÜRKİYE’DE YOKSULLUKLA MÜCADELE	71
3.1 Türkiye’deki Yoksulluk ve Boyutları.....	71
3.2 Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Politikalar.....	75
3.2.1 Kayıt Dışı İstihdam İle Mücadele	76
3.2.2 Asgari Ücret Uygulaması	78
3.2.3 Eğitim Politikası.....	80
3.2.4 Enflasyonun Önlenmesi	82
3.2.5 İstihdam Arttırıcı Politikalar	85
3.2.6 Maliye Politikası	86
3.2.7 Sosyal Güvenlik Politikası	89
3.3 Yoksullukla Mücadelede Kamu Kurumları	92
3.3.1 Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB).....	94
3.3.1.1 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu	96
3.3.1.2 Sosyal Yardım Programları	96
3.3.1.2.1 Aile Yardımları.....	99
3.3.1.2.2 Eğitim Yardımları.....	100
3.3.1.2.3 Yaşlı ve Engellilere Yönelik Yardımlar	101
3.3.1.2.4 Özel Amaçlı Yardımlar.....	101
3.3.1.2.5 Sağlık Yardımları.....	102
3.3.1.2.6 Yabancılarla Yönelik Yardımlar	102
3.3.1.3 Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü.....	102
3.3.2 Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)	103
3.3.3 Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM)	104
3.3.4 Milli Eğitim Bakanlığı.....	105
3.3.5 Belediyeler	106
3.4 Yoksullukla Mücadelede Diğer Uygulamalar	106
3.4.1 Mikro Kredi Uygulaması	106
3.4.2 Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP).....	107
3.5 Türkiye’nin Gelir Dağılımı ve Yoksulluğu Üzerine Bir Uygulama.....	111

3.5.1 Uygulamanın Amacı.....	111
3.5.2 Metodoloji ve Veriler	111
3.5.3 Korelasyon Analizi	111
3.5.4 Korelasyon Analizi Sonuçları.....	113
SONUÇ	117
KAYNAKÇA.....	123

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 Eşdeğer Hanehalkı Gelir Türlerine Göre Yıllık Fert Gelirinin Dağılımı.....	6
Tablo 2 Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı (2012-2017)	7
Tablo 3 Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı (2017).....	9
Tablo 4 Yıllar İtibarıyla Bölgesel Gini Katsayıları.....	15
Tablo 5 OECD Ülkeleri Gini Katsayıları.....	17
Tablo 6 Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20'lik gruplar itibarıyla yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımı (Türkiye) ve yıllar itibarıyla Gini katsayısı.....	20
Tablo 7 Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları, 2002-2013	54
Tablo 8 İnsani Gelişme Endeksi	61
Tablo 9 Büyüme, Yoksulluk Oranı ve Gini Katsayısının Karşılaştırılması, (2006-2015)	63
Tablo 10 Günlük 1,9 Dolar Sınırına Göre Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluk Oranı (Yüzde)	67
Tablo 11 Günlük 3,2 Dolar Sınırına Göre Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluk Oranı (Yüzde)	68
Tablo 12 Günlük 5,5 Dolar Sınırına Göre Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluk Oranı (Yüzde)	68
Tablo 13 Satın Alma Gücü Paritesi Cinsinden Yoksulluk Sınırlarına Göre Fert Yoksulluk Oranları, 2007-2015	72
Tablo 14 Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı, 2016, 2017	72
Tablo 15 Tutarlı Zaman Serisi Verileri ve Yeni Hedef Ölçütlerine Göre Türkiye'nin İGE Eğilimleri	73
Tablo 16 Türkiye'nin 2017 İGE ve Bileşen Göstergelerinin Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla Karşılaştırılması.....	74
Tablo 17 Sosyal Koruma Harcamalarının Yardım Türlerine Göre Dağılımı	74
Tablo 18 Kayıt Dışı İstihdam Oranı (15+ yaş).....	76
Tablo 19 Okur-Yazarlığa Göre Nüfus.....	81
Tablo 20 Eğitim Harcamaları Temel Göstergeleri.....	81
Tablo 21 2017 Yılı Kurs ve Programlardan Yararlananların Sayısı	86
Tablo 22 2019 Yılı Gelir Vergisi Tarifesi.....	87
Tablo 23 Sosyal Güvenlik Kurumuna Yapılan Bütçe Transferleri, 2017	90
Tablo 24 Sosyal Sigorta Programlarının Kapsadığı Nüfus	90
Tablo 25 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Bütçesi	94
Tablo 26 Rakamlarla Türkiye'de Sosyal Yardım	97
Tablo 27 Niteliklerine Göre Sosyal Yardım Programları	98
Tablo 28 Ana Gruplar Bazında Sosyal Yardım Programları	98
Tablo 29 Çocuğa Yönelik Hizmetler, 2017	103

Tablo 30 2016 Yılı Şartlı Eğitim Yardımları Okul Kademelerine ve Cinsiyete Göre Fayda Sahibi / Hane Sayısı Dağılımı.....	108
Tablo 31 Şartlı Eğitim Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı.....	109
Tablo 32 2016 Yılı Şartlı Sağlık Yardımları.....	109
Tablo 33 Şartlı Sağlık Yardımı	109
Tablo 34 Korelasyon Analizi Sonucu	114

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Laffer Eğrisi	10
Şekil 2 : Lorenz Eğrisi.....	12
Şekil 3 : Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı	14
Şekil 4 : “Ters U” Kuznets Eğrisi	18
Şekil 5 : Pareto Gelir Dağılımı Piramidi	22
Şekil 6 : Fizyokratlarda Gelirin Sınıflar Arası Dağılımı	31
Şekil 7 : Ricardo’nun Gelir Dağılımı Teorisi.....	35
Şekil 8 : Emek ve Sermayenin Marjinal Verimliliği	38
Şekil 9 : Gelir Dağılımında Adaletsizliğin ve Yoksulluğun Nedenleri.....	45
Şekil 10: Yoksulluk Kısır Döngüsü.....	47

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre Gini katsayısı ve P80/P20 oranı, 2006-2017	16
Grafik 2: Dünya Yoksulluk Oranı ve Yoksul Sayısı	69
Grafik 3: Asgari Ücret, Açlık ve Yoksulluk Sınırı	79
Grafik 4 : Harcama Gruplarına Göre Fiyat Endeksleri (2003=100).....	83
Grafik 5: Yıllar İtibarıyla Tüketici Fiyat Endeksi	84
Grafik 6: Türkiye’de Vergi Dağılımı (2017).....	88
Grafik 7: 2018 Yılı OECD Ülkeleri Kamu Sosyal Harcamalarının GSYH'ye Oranı....	93
Grafik 8: 2018 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Dağılımı	95

KISALTMALAR

- AB:** Avrupa Birliği
- AÇSHB:** Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
- BM:** Birleşmiş Milletler
- ÇHGM:** Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- DB:** Dünya Bankası
- DPT:** Devlet Planlama Teşkilatı
- FGT:** Foster-Greer-Thorbecke
- GSMH:** Gayri Safi Milli Hasıla
- GSS:** Genel Sağlık Sigortası
- GSYİH:** Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
- GT:** Grameen Trust
- İGE:** İnsani Gelişme Endeksi
- İşKUR:** İş Kurumu
- KADİM:** Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele
- KSE:** Kafa Sayısı Endeksi
- OECD:** Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
- RTÜK:** Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
- SED:** Sosyal ve Ekonomik Destek
- SGK:** Sosyal Güvenlik Kurumu
- SGP:** Satınalma Gücü Paritesi
- SRAP:** Sosyal Riski Azaltma Projesi
- SYDGM:** Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
- SYDTF:** Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu

SYDV: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları

ŞNT: Şartlı Nakit Transferi

TGMP: Türkiye Grameen Mikrokredi Programı

TİSVA: Türkiye İsrافی Önleme Vakfı

TOKİ: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TÜFE: Tüketici Fiyat Endeksi

TÜRK-İŞ: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

TÜSİAD: Türk Sanayiciler ve İş İnsanları Derneği

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

USD: Amerikan Doları

VGM: Vakıflar Genel Müdürlüğü

GİRİŞ

İktisat, genel kabul görmüş tanımıyla sınırlı kaynaklarla sonsuz ihtiyaçları karşılayabilme sanatı olarak ifade edilmektedir. Buradan yola çıkarak üretim ve bölüşümün iktisadın ana konuları arasında yer aldığını söylemek mümkündür. Bölüşümün adil bir şekilde olmaması, adaletsiz gelir dağılımının yanı sıra yoksulluk sorununun boyutlarını da arttırmaktadır.

Bu iki sorun ülke ayrımı yapılmaksızın tüm dünyanın çözümü bekleyen ortak bir sorunu olarak varlığını sürdürmektedir. Gelir dağılımı ve yoksulluk arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Adaletsiz gelir dağılımının arttığı durumda yoksulluğun boyutları da artış göstermektedir.

Sosyal devlet anlayışı benimsenene kadar yoksulluk ve gelir dağılımı sorunu üzerinde fazla durulmamış, ayrı politikalar üretilmemiş ve büyümenin bu sorunları ortadan kaldıracığı düşünülmüştür. 1980'li yıllarda ortaya çıkan liberal devlet anlayışı da sosyal refah devlet anlayışını ikinci plana atmış, gelir dağılımı sorunu ve yoksullukla mücadele ekonomik büyüme sürecine havale edilmiş ve bu sorunların kendiliğinden çözüleceği düşüncesi hakim olmuştur.

Bir ülkedeki etkin ekonomik büyüme, yoksulluğu ve adaletsiz gelir dağılımını azaltmaktadır. Büyümenin refah düzeyindeki etkisi yoksulluk ve adaletsiz gelir dağılımı istatistiklerinden geçer. Yaratılan gelirin adil dağıtılmadığı ve yoksulluk üzerinde olumlu etkisi olmadığı bir büyüme refah artışına katkısı sınırlı ve kısmi olacaktır. Büyümenin yoksulluk ve gelir dağılımında adaleti sağlaması, işsizlik oranlarının azalması ve ücret gelirlerinin artışına da bağlıdır. Tek başına büyüme, yoksulluk ve adaletsiz gelir dağılımına olumlu yönde etki etmemektedir.

Yoksullukla mücadelede büyümenin yanı sıra diğer yöntem yoksullukla doğrudan mücadeledir. Doğrudan mücadele de ana kalem olarak sosyal yardımlar kullanılmaktadır. Sosyal yardımlar direk olarak ihtiyaç sahiplerine yapılmakta ve yoksulluğun boyutlarının büyümesinin önüne geçilmektedir. Ancak büyüyen nüfus, yardımların suistimal edilmesi, etkinliğin ve sürdürülebilirliğin sağlanamaması, insanları

atalete sürüklenmesi ve bütçede maliyetleri arttırması nedeniyle sosyal yardımlar eleştirilmektedir.

Dünya refah seviyesi son 50 yıldır sürekli artış sağlarken, gerçekleşen büyüme gelir dağılımında adaleti sağlama ve yoksulluğun azaltılmasında etkili olmamaktadır. 2018 yılının verilerine göre dünyadaki en zengin 26 kişinin serveti dünya nüfusunun yarısının servetine eşittir. 2017 yılının verilerine göre en zengin 10 ülkenin geliri en yoksul 10 ülkenin 77 katıdır. Dünya Bankası verilerine göre, 2015 yılı itibarıyla günlük 1,9 dolar sınırına göre dünya yoksulluk oranı %10, 3,2 dolara sınırına göre %26,3 ve 5,5 dolara göre %46 olarak gerçekleşmiştir. Dünya üzerinde yoksulluk belirgin şekilde kendini gösterirken, özellikle Sahra Altı Afrika ülkeleri yoksulluğun aşırı şekilde yaşandığı ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelir dağılımında adaletsizliğin boy gösterdiği dünyamızda, yoksullukla mücadelede etkinliğin sağlanması imkansız bir durumdur.

Türkiye’de yoksullukla mücadele dolaylı yaklaşımın benimsendiği yıllarda etkinlik sağlanamamış ve doğrudan yaklaşıma geçilmiştir. Doğrudan mücadele kapsamında sosyal devlet uygulamalarına önem verilmiştir.

Gelir dağılımında adaletin sağlanması ve yoksullukla mücadele devlet, sosyal yardımlar ve vergi kalemini kullanmaktadır. Türkiye, çeşitli bakanlık ve kuruluşlarıyla sosyal yardımları gerçekleştirmekte ve yoksullukla doğrudan mücadele gerçekleştirmektedir. Ayrıca vergi politikaları ve transfer harcamalarıyla gelirin yeniden dağılımı yapılmakta, gelir dağılımında adalet sağlanmaya çalışılmaktadır.

Adaletsiz gelir dağılımı ve yoksulluğun işlendiği bu çalışma, 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, gelir dağılımının kavramsal çerçevesinin üzerinde durulmuş, türleri ve hesaplama yöntemleri işlenmiştir. Ayrıca gelir dağılımına yönelik oranlar verilmiş ve gelir dağılımının boyutları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Gelir dağılımını belirleyen faktörlerin yanı sıra teorik yaklaşımlara da yer verilmiştir.

İkinci bölümde yoksulluk kavramı açıklanmaya çalışılmış, türleri, nedenleri ve ölçüm yöntemlerinin üzerinde durulmuştur. Yoksullukla mücadele yaklaşımlarının yanı sıra yoksulluğun dünyadaki görünümü karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Üçüncü

bölümde ise Türkiye’de yoksulluğun boyutları ve yoksullukla mücadelenin kapsamı işlenmiştir. Yoksullukla mücadele uygulanan politikalara, kamu kurumlarına ve sosyal yardımlara yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde sosyal yardımlar ile yoksulluk oranı, Gini katsayısı ve büyüme arasındaki ilişkiler korelasyon analizi yöntemiyle incelenmiştir.

1. GELİR DAĞILIMININ KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1 Gelir Dağılımının Tanımı ve Başlıca Türleri

1.1.1 Gelir Dağılımının Tanımı

İktisat biliminin Adam Smith'ten beri en önem verdiği konulardan biri olan gelir dağılımı, bir ülkede belli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerden elde edilen toplam gelirin, yine o ülkedeki bireyler, toplumsal gruplar, hanehalkları, üretim faktörleri ve dağılım araçları arasında paylaşılması olarak tanımlanmaktadır. (Çalışkan, 2010, s.92; Aydın, 2012, s.148) Gelir dağılımı dünya ölçeğinde ele alındığında ise ülkeler arasındaki gelir dağılımını ifade etmektedir. (Ülgen, 2010, s.201) Bu durumda üretim sürecine katılan tüm faktörlerin gelirden adil bir pay alamamaları gelir eşitsizliğini ortaya çıkarır. (Erçakar ve Güvenoğlu, 2018, s.39)

Adaletsiz gelir dağılımını sadece ekonomik bir sorun olarak düşünmek yerine sosyal boyutuyla da ele almak gerekmektedir. Adil olmayan gelir dağılımı sonucu olarak sağlık, eğitim, barınma, beslenme gibi hizmetlerden toplumun her birimi eşit olarak yararlanamamakta ve eşitsizliğin boyutu artmaktadır.

Bir ülkede yaratılan gelirin dağılımı konusunda birbirinden farklı sınıflandırmalar bulunmaktadır. Milli gelirin kimler arasında ve nasıl dağıtılacağına dair fonksiyonel, kişisel, sektörel, bölgesel ya da coğrafi gelir dağılımı olmak üzere başlıca dört türü vardır. Bunlara ek olarak gelirin yeniden dağılımını da ele almak gerekir. (Uysal, 2007, s.250)

1.1.2 Gelir Dağılımının Türleri

1.1.2.1 Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Kuştepel ve Halaç'a (2004, s.146) göre fonksiyonel gelir dağılımı, “*üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları payı, bu faktörlerin üretime katkıda bulunurken yaptıkları fonksiyona göre ayıran bir dağılımdır*”. Üretim sürecine katılan faktörlerin her biri, üretilen mal ve hizmetlerden; ücret, rant, faiz ve kâr adı altında pay alırlar. Bu

payların karşılığı olarak yapılan ödemeler üretim faktörü sahiplerinin gelirlerini oluşturmaktadır. Fonksiyonel dağılım daha çok üretim faktörü sahipleri arasındaki gelir dağılımının analizi için kullanılmaktadır. (Çalışkan, 2010, s.92-93) Fonksiyonel gelir dağılımına göre hasılat üretim faktörü sahipleri arasında şu şekilde dağıtılır; emeği ile çalışanlar ücret, sermaye sahipleri faiz, toprak sahipleri rant ve girişimciler de kâr elde etmektedir. (Aydın, 2012, s.149) Bu dağılım, milli gelirin farklı sosyal sınıflar arasındaki dağılımını üretime katılan üretim faktörleri sayısı kadar bölerek göstermektedir. (Kuştepelı ve Halaç, 2004, s.146) Uysal'a (2007, s.251) göre fonksiyonel gelir dağılımı, toplam hasılatın üretim faktörleri arasındaki dağılımını ortaya koymak açısından en uygun gelir dağılımı türüdür.

Üretim faktörlerinin milli gelirden ne oranda pay aldığı ve bunun yıllara göre karşılaştırması yapılmaktadır. Yıllar itibarıyla milli gelirin üretim faktörlerine dağılımının milli gelir ve istihdam üzerindeki etkileri araştırma konusu olmuştur. A.M.Carter yaptığı araştırma ile ücretlerin milli gelirden aldığı payın artması ve kar gelirlerinin payının azalması sonucu yatırımların azalacağı, büyümenin ve milli gelirin olumsuz etkileneceği sonucuna varmıştır. (Ülgen, 2010, s.201)

Tablo 1'de Türkiye'de yıllık gelirlerin fonksiyonel gelir dağılımına göre dağılımı gösterilmiştir. Maaş ve ücretler toplam gelirden 2006 yılında %40,8 oranında pay alırken bu oran 2017 yılında yaklaşık %20 artarak %48,9'a ulaşmıştır. Müteşebbis gelirleri 2006 yılında toplam gelirden %24,2 pay alırken 2017 yılında bu pay 19,6'ya düşmüştür. Bu durumda gelir dağılımının ücretliler açısından iyileştiğini söyleyebiliriz.

Tablo 1
Eşdeğer Hanehalkı Gelir Türlerine Göre Yıllık Fert Gelirinin Dağılımı

Gelir türleri	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Maaş-ücret	40,8	39,7	41,9	42,9	43,7	44,8	46,5	48,3	49,1	49,7	49,7	48,9
Yevmiye	3,7	4,0	4,1	3,5	3,6	3,6	3,4	3,2	3,3	2,8	2,5	2,6
Müteşebbis	24,2	23,2	22,4	20,4	20,2	21,4	20,4	19,6	18,5	18,8	19,8	19,6
Tarım	7,1	6,4	6,2	5,4	6,3	6,8	6,8	6,4	5,3	5,0	5,0	4,2
Tarım dışı	17,1	16,8	16,1	15,0	13,8	14,6	13,6	13,2	13,2	13,8	14,8	15,4
Gayrimenkul	3,1	4,1	4,4	5,0	4,2	3,9	3,5	3,3	3,3	3,3	3,1	3,4
Menkul kıymet	6,1	7,0	4,2	5,3	4,5	3,8	3,3	3,1	2,9	2,6	2,5	3,2
Sosyal transferler ^(*)	17,8	18,2	19,1	19,6	20,5	19,4	20,0	19,7	20,1	20,0	19,6	19,7
Emekli ve dul-yetim aylıkları	16,9	17,0	18,1	18,3	18,6	17,8	18,4	18,2	18,7	18,4	18,0	18,0
Diğer sosyal transferler	0,9	1,1	1,1	1,3	1,8	1,5	1,6	1,5	1,4	1,6	1,6	1,8
Hanelarası transferler (<i>Alınan</i>)	2,9	2,6	3,1	3,1	3,1	3,0	2,7	2,5	2,6	2,6	2,5	2,4
Diğer gelirler	1,5	1,1	0,9	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2017, www.tuik.gov.tr 04.09.2018

^(*) Sosyal transferlere 2008 yılından itibaren emekli ikramiyesi ve kıdem tazminatları dâhil edilmiştir.

1.1.2.2 Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı milli gelirin toplumu oluşturan kişiler ve tüketici birimleri arasında nasıl dağıldığını göstermektedir. (Aktan ve Vural, 2002a, s.2) Ülke nüfusu beş gruba ayrılarak en düşük gelirli gruptan en yüksek gelirli gruba doğru sıralanmakta ve her gruba ait milli gelir hesaplanmaktadır. Her bir gruba denk gelen milli gelir yüzdesel olarak hesaplanmakta ve gruplar arası karşılaştırma yapılmaktadır. (Kuştepe ve Halaç, 2004, s.147) Böylece en yüksek gelir grubu ile en düşük gelir grubu arasındaki gelir farkı ortaya konmaktadır. Yüzdeler dilimler kişisel gelir dağılımını göstermektedir. Toplum emekçi, çiftçi ya da sermaye sahibi olarak ayrılmadığından dolayı sınıflar arasında tarafsız bir dağılım öngörülmektedir. (Aktan, 2002, s.2) Bu dağılımda her birey eşittir ve sosyal sınıf farklılıkları göz ardı edilmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizlik, en düşük gelirli %20'lik grup ile en yüksek gelirli %20'lik grubun milli gelirden aldıkları payların arasında büyük farklılığın olmasıdır. (Kuştepe ve Halaç, 2004, s.147)

Tablo 2
Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar
İtibarıyla Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı (2012-
2017)

Yüzde 20'lik gruplar					
Yıllar	İlk %20(*)	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20(*)
2017	6,3	10,7	14,8	20,9	47,4
2016	6,2	10,6	15	21,1	47,2
2015	6,1	10,7	15,2	21,5	46,5
2014	6,2	10,9	15,3	21,7	45,9
2013	6,1	10,7	15,2	21,4	46,6
2012	5,9	10,6	15,3	21,7	46,6

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2012-2017, www.tuik.gov.tr 10.09.2018

(*) Fertler eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; "İlk yüzde 20'lik grup" geliri en düşük olan grubu, "Son yüzde 20'lik grup" ise geliri en yüksek olan grubu tanımlamaktadır.

Tablo 2'ye göre geliri en düşük %20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay 2012-2017 yılları arası yaklaşık %7 artarak %5,9'dan %6,3'e yükselmiştir. En yüksek gelirli %20'lik grubun payı ise yaklaşık %2 artarak %46,6'dan %47,4'e ulaşmıştır. Yani toplam gelirin %47,4'ünü nüfusun %20'si elde etmektedir. Her ne kadar ilk %20'lik grubun payının artması olumlu karşılanırsa da son %20'lik grubun payının artarak devam etmesi adaletsiz gelir dağılımının boyutunu göstermektedir.

1.1.2.3 Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımında, üretim sürecine katılan tarım, sanayi, hizmetler ve diğer sektörlerin toplam gelirdeki payları gösterilmektedir. (Üzümcü, 2014, s.138) Bir ekonomide yaratılan gelirin iktisadi faaliyet kolları içinde dağılımını analiz etmektedir. İktisadi faaliyet kollarının üretimden aldığı pay ve uzun dönemdeki eğilimini göstermektedir. Ayrıca bu dağılım özel sektör ve kamu sektörü arasındaki dağılımı gösterdiğinden bize devletin ekonomiye müdahalesinin ne ölçüde olduğu konusunda bilgi vermektedir. (Türk, 2004, s.314) Sektörel gelir dağılımı ülkedeki sanayileşme süreci ve küreselleşmede hangi sektörün diğerlerine göre öne çıkarılması gerektiği gibi konularda yardımcı olmaktadır. (Kuştepeli ve Halaç, 2004, s.147) Sektörlerin milli gelirden aldıkları paya göre ülkelerin gelişmişlik seviyesi hakkında yorum yapılabilmektedir. Gelişmiş

ülkelerde sanayi ve hizmet sektörü en fazla payı alırken az gelişmiş ülkelerde tarım sektörü ön plana çıkmaktadır. (Altınışık ve Peker, 2008, s.103)

1.1.2.4 Bölgesel Ya Da Coğrafi Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı, toplam gelirin ülkedeki bölgeler arasındaki dağılımını ifade etmektedir. Bir bölgede yaşayan insanların gelirden ne oranda pay aldıklarının yanı sıra bölgeler arası gelişmişlik farkını da ortaya koymaktadır. (Aktan ve Vural, 2002a, s.2) Bu dağılım daha çok bölgesel gelir farklılıklarının ortaya çıkarılmasında kullanılır. Bölgesel gelir farklılığının olmasında iklim, arazi özellikleri, sanayi ve hizmetler sektörü ile sosyolojik yapı etkili olabilmektedir. (Uysal, 2007, s.251)

Toplam gelirin hiçbir ülkede bölgeler arası eşit dağıtılması mümkün olmamıştır. Genellikle ekonomik anlamda kalkınmayı sağlamış ülkelerde bölgeler arası dağılım farkı az, az gelişmiş ekonomilerde ise fazladır. (Kaya, 2009, s.56) Bölgeler arası gelişmişlik farkların azaltılması önemlidir. Çünkü gelişmişlik farkları sosyal olaylara neden olabilmesinin yanı sıra eğer geri kalmış bölgeler ile diğer bölgeler arasında etnik ya da dinsel farklılıklar varsa ülkenin bölünmesine bile neden olabilir. (Üzümcü, 2014, s.138)

Tablo 3'e baktığımızda toplam gelirden en yüksek payı İstanbul, Marmara ve Ege bölgeleri almakta iken özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesi en düşük gelire sahip bölge olarak göze çarpmaktadır. Bölgesel gelir dağılımı bölgenin gelişimi için önem arz etmekte, bölgeler arası farklılaşmalar gerekirse devletin vereceği teşvik ve sübvansiyonların o bölgeye yönelik olarak arttırılmasıyla toplam gelirden aldığı pay artırılmalıdır.

Tablo 3
Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Yıllık Eşdeğer Hanehalkı
Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı (2017)

Bölgeler	Toplam (%)
TR1 İstanbul	12,9
TR2 Batı Marmara	9,6
TR3 Ege	9,4
TR4 Doğu Marmara	9,9
TR5 Batı Anadolu	10,1
TR6 Akdeniz	8,1
TR7 Orta Anadolu	7,5
TR8 Batı Karadeniz	8,1
TR9 Doğu Karadeniz	7,9
TRA Kuzeydoğu Anadolu	6,2
TRB Ortadoğu Anadolu	5,6
TRC Güneydoğu Anadolu	4,7

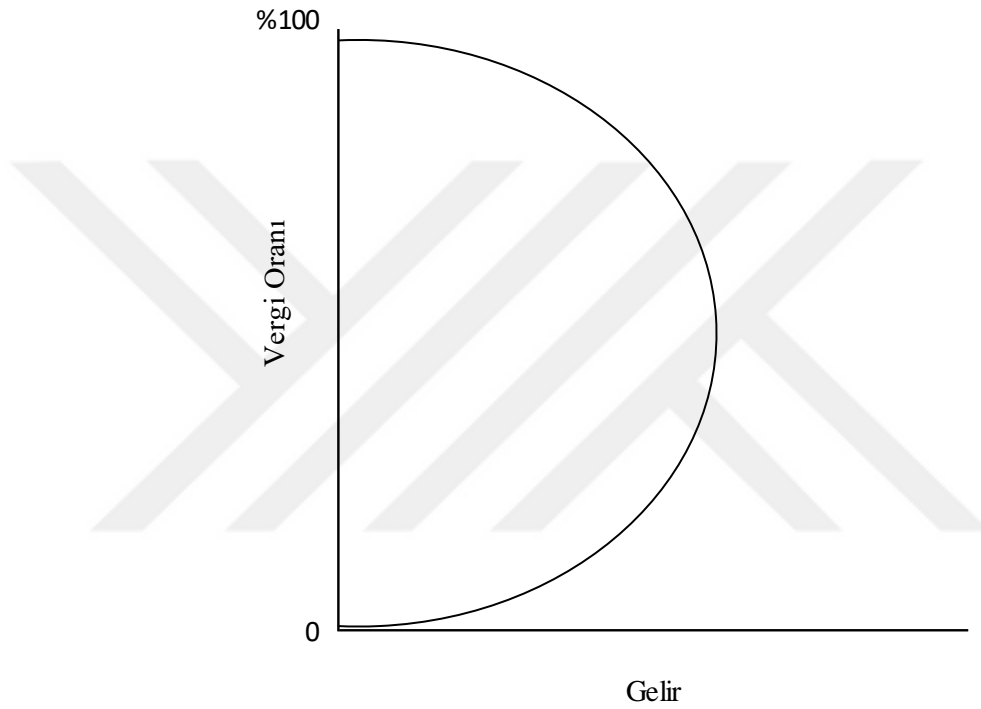
Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, (yazar tarafından oluşturulmuştur) 2017, www.tuik.gov.tr 12.09.2018

1.1.2.5 Gelirin Yeniden (İkincil) Dağılımı

Devlet piyasa mekanizmasıyla oluşmuş olan birincil gelir dağılımına vergi, transfer harcamaları gibi araçlarla müdahale ederek, gelirin toplumun farklı grupları arasında daha dengeli bir şekilde yeniden dağılımına ikincil gelir dağılımı denir. (Seymen, 2009, s.4) Devlet yüksek gelirli gruplara yüksek oranda vergi uygularken, düşük gelirli gruplara daha düşük oranda vergi uygular ya da hiç uygulamaz. Aldığı vergileri de düşük gelirli gruplara yönelik harcamalarda bulunarak gelir dağılımında adaletsizliğe müdahale etmektedir. Buna ek olarak transfer harcamaları ile (emekli maaşları, işsizlik sigorta maaşları, sağlık ve eğitim harcamaları, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları) gelir dağılımında adaleti sağlamak için piyasaya müdahale etmektedir. (Akın, 2015, s.20)

Gelir dağılımında adaleti sağlayacak güçlerden birisi olan devlet, vergi gücünü kullanırken belirleyeceği vergi oranları çok önemlidir. Zenginden gelirine göre daha çok

vergi alırken aşırıya kaçmamalı, bireyleri devlet için mi çalışıyorum düşüncesinin içine sokmamalıdır. Aksi halde Laffer Eğrisinde gösterildiği üzere vergi oranı arttıkça gelir de artacak ancak belli bir vergi oranından sonra gelirler düşmeye başlayacaktır. Kişiler artan vergi oranlarına karşı çalışmayı bırakacak, yatırımlarını erteleyecektir. Yatırımların ertelenmesi işsizliği arttıracak ve sonuçta gelir dağılımı bozulacaktır. Bu durumda fakirlikte eşitlik yerine zenginlikte daha adil bir dağılım düşüncesi benimsenmelidir.

Şekil 1: Laffer Eğrisi

Kaynak: (Laffer, 2004, s.2)

Yeni vergilerin konulması, vergi oranlarının değiştirilmesi, regülasyon uygulamaları, tarımı destekleme paketlerinin uygulanması, asgari ücretin belirlenmesi gibi uygulamalar ile devlet gelir dağılımına müdahale eder. Devlet gelir dağılımına müdahale ederken yoksul kesimin durumunu göz önüne alarak gelir eşitsizliğini azaltmaya çalışması sosyal devlet anlayışının gereğidir. (Çalışkan, 2010, s.94)

Çoğu az gelişmiş ülkenin karşı karşıya olduğu gelir dağılımı adaletsizliği göz önüne alındığında etkin bir ikincil gelir dağılımı fonksiyonu ile mutlak ve göreceli yoksulluk hasılda bir artış olmaksızın azaltılabilir. (Chang, 2016, s.307) Bir ülkede

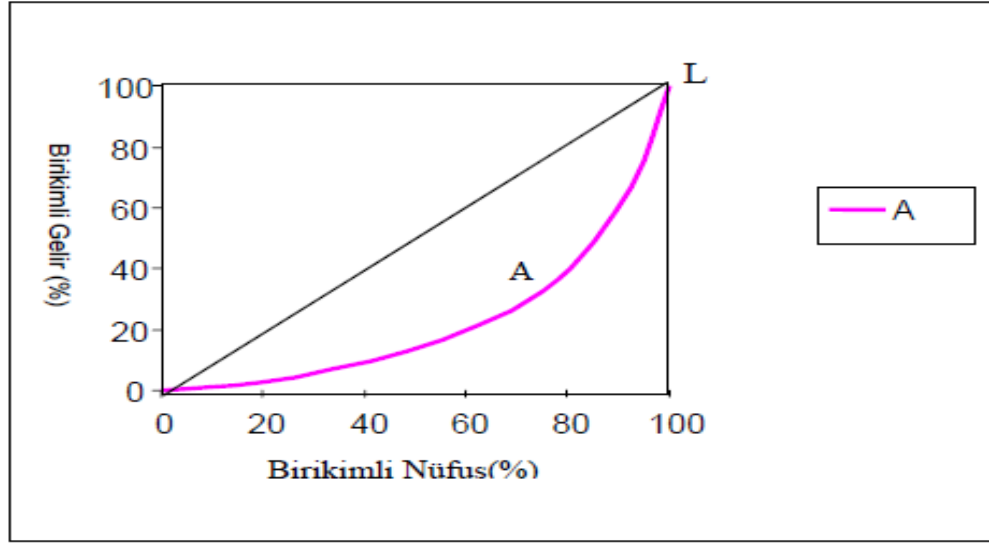
kişisel gelir dağılımı adaletsizliği varsa yüksek gelirlilere ve düşük gelirlilere hitap eden mallara olan talep fazladır. Etkin şekilde uygulanacak gelirin yeniden dağılımı politikası ile yüksek gelirlilerin talep ettiği lüks deniz araçları, lüks turistik tesisler ile düşük gelirlilerin talep ettiği ikinci el araçlara, toplu taşıma araçlarına olan talep düşerken, orta gelirlilere hitap eden bilgisayar gibi mallara olan talep artacaktır. (Dinler, 2008, s.132)

1.2 Gelir Dağılımı Hesaplama Yöntemleri

Gelir dağılımının zaman içindeki değişiminin izlenmesi ve dağılımın adil olup olmadığının hesaplanması ve gösterimi için objektif olarak ölçülmesi gerekmektedir. Karşılaştırılabilir veriye olan ihtiyaç, zaman içindeki değişimin analizi ve analiz sonucu alınacak önlemler dolayısıyla ki çeşitli ölçüm yöntemleri geliştirilmiştir. (Kurtipek, 2011, s.9) Lorenz eğrisi, Gini katsayısı, yüzdelik dilimleme yöntemi, değişim aralığı gelir dağılımı adaletsizliğini ölçmek için kullanılan başlıca yöntemlerdir. Yüzdelik dilimleme yöntemi, Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı en yaygın olarak kullanılan ölçüm yöntemleridir. (Çalışkan, 2010, s.97)

1.2.1 Lorenz Eğrisi

Gelir dağılımındaki eşitsizliğin grafiksel olarak gösterimi ve yorumlanmasına yardımcı olan Lorenz eğrisi 1905 yılında Amerikalı iktisatçı Max O. Lorenz tarafından bulunmuştur. (Pehlivan, 2009, s.42) Lorenz eğrisi, bir grafik yardımıyla belirli bir dönemde yaratılan toplam reel gelirin yüzde olarak kişisel dağılımı ile gelir dağılımındaki adaletsizliğin gösterilmesinde kullanılır. Daha net bir ifade ile gelirin ne kadarını kaç kişinin aldığı yüzdesel olarak gösterimidir. (Ülgen, 2010, s.202) Diğer bir ismi yoğunlaşma eğrisi olan Lorenz eğrisinde gelir elde edenlerin kümülatif yüzdesi 0'dan 100'e kadar yatay ekseninde yer alırken elde edilen toplam gelirin kümülatif yüzdesi düşey ekseninde gösterilmektedir. (Kubar, 2009, s.231)

Şekil 2 : Lorenz Eğrisi

Kaynak: (Bozdağ ve Bozdağ, 2006, s.4)

Şekil 2’de görülen köşegen (OL) üzerindeki her noktada birikimli nüfus yüzdesi ile bu nüfusa karşılık gelen birikimli gelir yüzdesi birbirine eşittir. 45° lik bir açığa sahip olan OL doğrusu, “tam eşitlik doğrusu” olarak adlandırılır. Tam eşitlik doğrusu, birey ve hane halklarının nüfus içindeki yüzde paylarının gelirden aldıkları yüzde paylara eşit olduğu noktalardan oluşmaktadır. (Bozdağ ve Bozdağ, 2006, s.3) Eğer Lorenz eğrisi tam eşitlik doğrusu üzerinde ise toplam nüfusun ilk %20’si gelirin ilk %20’sini, nüfusun ikinci %20’lik dilimi gelirin ikinci %20’lik payını alır ve bu paylaşım bu şekilde devam eder. Böyle bir durumda gelir dağılımında tam bir eşitlik söz konusudur. Ancak gerçek hayatta böyle adaletli bir paylaşım mümkün değildir. (Eğilmez, 2004, s.115) OAL eğrisi ise, toplam gelirin nüfus içinde maksimum düzeyde eşitsiz bir biçimde dağıldığı noktaları gösterir. Lorenz eğrisi OL yani tam eşitlik doğrusu ile OAL eğrisi arasında yer alır. Gelir dağılımında adalet arttıkça Lorenz eğrisi tam eşitlik doğrusuna doğru yaklaşmaktadır. Bunun aksine gelir dağılımında eşitsizlik arttıkça Lorenz eğrisi OAL eğrisine doğru yaklaşmaktadır. (Bozdağ ve Bozdağ, 2006, s.3)

Gelir dağılımında eşitsizliğin olması durumunda, en alt gelir grubu örneğin nüfusun en az gelire sahip %20’si toplam gelirin %20’sinden daha azını alırken, nüfusun en yüksek gelir grubunu oluşturan %20’lik kısım ise toplam gelirin %20’sinden daha

fazlasını elde edecektir. Bu nedenle gelir dağılımını gösteren Lorenz eğrisi daima tam eşitlik doğrusunun altında yer almaktadır. (Bozdağ ve Bozdağ, 2006, s.3)

Lorenz Eğrisi yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bunun iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi, kişisel gelir dağılımını toplam milli gelirden ve zaman içinde değeri değişen bir para biriminden bağımsız olarak göstermesidir. İkinci neden ise, toplumun tamamının ya da belli bir kesiminin ele alınması durumunda bile ortaya çıkan sonucun bir anlam ifade etmesidir. Bu nedenler dolayısıyla ki Lorenz eğrisi, diğer çözümlere göre kolay anlaşılabilen ve yaygın bir kullanım alanı bulan bir yöntem olmaktadır. (Kurtipek, 2011, s.12)

1.2.2 Gini Katsayısı

1912 yılında Carrado Gini tarafından geliştirilen Gini katsayısı, diğer bir gelir dağılımı ölçüsü olan Lorenz eğrisiyle ilişkilidir. Öyle ki Gini katsayısı, Lorenz eğrisinde tam eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisi arasında kalan alanın, tam eşitlik doğrusu ya da diğer adıyla mutlak eşitlik doğrusunun altında kalan üçgenin alanına oranıdır. (Bellù, 2006, s.2) Gini endeksi gelirin hane halkları üzerinde dağılımını gösteren en önemli araç olmasının yanı sıra ekonomik verileri özetleyen bir yöntemdir. Gelir ve zenginliğin toplumlar arası karşılaştırılmasında da kullanılmaktadır. (Farris, 2010, s.851) Gini katsayısı ülkeler arasında karşılaştırma yaparken kullanılan bir veri olmasının yanı sıra bir ülkenin gelir dağılımındaki dengesizliğin zaman içerisindeki seyrini izlemek üzere de kullanılmaktadır. (Kubar, 2014, s.231)

Gini Katsayısının formülü aşağıdaki gibidir (Aktan ve Vural, 2002a, s.16):

$$G = \left[\frac{1}{n^2} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |Y_i - Y_j| f(Y_i) f(Y_j) \right] / 2\mu$$

Y_i = i. nci hanenin geliri

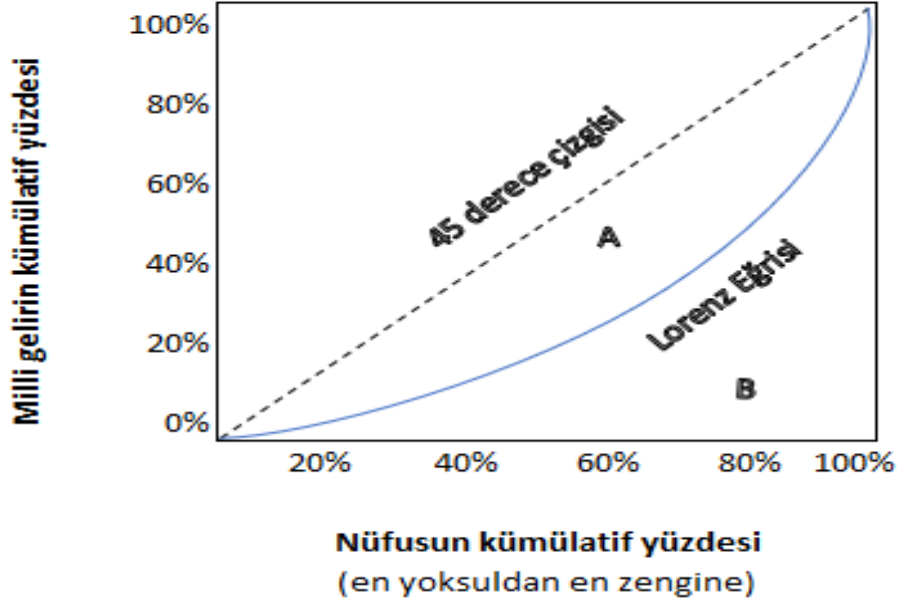
Y_j = j. nci hanenin geliri

$f(Y_i)$ = i. nci hanenin gelir çokluğu

$f(Y_j)$: j. nci hanenin gelir çokluğu

$$\text{Gini Katsayısı} = \frac{A}{A + B}$$

$$= \frac{\text{45 derecelik çizgi ile Lorenz eğrisi arasındaki alan}}{\text{45 derecelik çizgi altındaki alan}}$$

Şekil 3 : Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı

Kaynak: (Chang, 2016, s.295)

Gini katsayısı, Lorenz eğrisi ile 45 derece çizgisinin altında kalan alanın birbirine oranlanması ile bulunur. $(A / A+B)$ şeklinde de formülize edilir. (Chang, 2016, s.294)

Gini katsayısı 0 ile 1 arasında farklı değerler alabilir. 0'a yaklaşması gelir dağılımında eşitliğin arttığı anlamına gelirken, 1'e yaklaşması gelirin adil dağılımından uzaklaşılması anlamını taşımaktadır. (Eğilmez, 2011, s.116)

Teorik olarak Gini katsayısı 0 ila 1 arasında bir değer alabilir. Uygulamada ise bu iki değere ulaşılması imkansızdır. Hiçbir toplum, uygulanan politikalar ne kadar eşitlikçi olursa olsun her bireyi eşit kılamaz. Lakin her bireyin eşit olması durumu Gini katsayısının 0 olması demektir. Gini katsayısının 1 olması durumunda ise her şeye sahip bir kişi hariç insanların tamamı ölecektir. Bu durumda Gini katsayısı 0'a iner ve yaşayan

1 kişi gelirin tamamına sahip olur. Gerçek hayatta ise hiçbir ülkenin Gini katsayısı 0,2'nin altında veya 0,75'in üzerinde bir değere sahip değildir. (Chang, 2016, s.297)

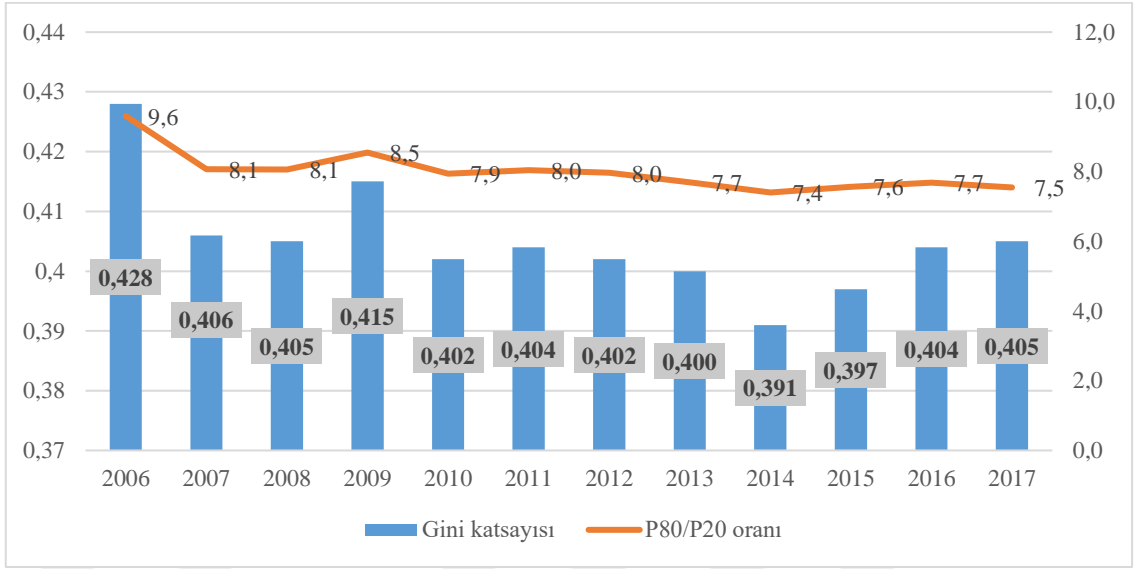
Tablo 4
Yıllar İtibarıyla Bölgesel Gini Katsayıları

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Türkiye	0,428	0,406	0,405	0,415	0,402	0,404	0,402	0,400	0,391	0,397	0,404	0,405
İstanbul	0,375	0,346	0,362	0,363	0,373	0,371	0,384	0,392	0,367	0,397	0,413	0,443
Batı Marmara	0,350	0,321	0,331	0,361	0,360	0,365	0,356	0,337	0,333	0,353	0,364	0,371
Ege	0,426	0,376	0,387	0,381	0,387	0,397	0,382	0,370	0,358	0,363	0,361	0,363
Doğu Marmara	0,392	0,393	0,335	0,368	0,341	0,326	0,344	0,322	0,336	0,339	0,330	0,342
Batı Anadolu	0,413	0,379	0,402	0,408	0,367	0,374	0,369	0,396	0,395	0,386	0,395	0,372
Akdeniz	0,421	0,418	0,387	0,403	0,397	0,404	0,407	0,399	0,395	0,396	0,398	0,382
Orta Anadolu	0,342	0,328	0,339	0,395	0,362	0,366	0,360	0,342	0,355	0,341	0,357	0,334
Batı Karadeniz	0,372	0,360	0,366	0,382	0,348	0,335	0,338	0,331	0,340	0,344	0,340	0,335
Doğu Karadeniz	0,378	0,346	0,365	0,359	0,327	0,327	0,309	0,315	0,309	0,332	0,356	0,325
Kuzeydoğu Anadolu	0,381	0,405	0,436	0,407	0,404	0,390	0,393	0,398	0,400	0,380	0,353	0,324
Ortadoğu Anadolu	0,404	0,397	0,405	0,415	0,417	0,427	0,386	0,373	0,386	0,380	0,388	0,369
Güneydoğu Anadolu	0,396	0,366	0,395	0,411	0,404	0,396	0,375	0,380	0,379	0,380	0,369	0,358

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 15.10.2018

Tablo 4'de gösterildiği üzere Türkiye'de 2006 yılında 0,428 düzeyinde olan Gini katsayısı, 2014 yılında en düşük seviyesine ulaşmış ancak daha sonra artarak 2017 yılında 0,405 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bölgeler itibarıyla bakacak olursak en adil gelir dağılımı Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgeleridir. Tablo 3'e göre Doğu Anadolu bölgeleri toplam gelirden en az payı alırken, Tablo 4'e göre alınan bu gelirlerin bireyler arasındaki dağılımı diğer bölgelere göre daha adildir. Doğu Anadolu bölgeleri düşük gelire sahip olmalarına rağmen adil gelir dağılımında diğer bölgelere nazaran daha iyi bir konumdadır.

Grafik 1: Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre Gini katsayısı ve P80/P20 oranı, 2006-2017

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

Gelir dağılımı incelenirken kullanılan önemli oranlardan birisi de P80/P20 oranı olup, toplumun en zengin %20'nin geliri ile en fakir %20'nin geliri birbirine oranlanmaktadır. Grafik 1'e göre Türkiye'de 2017 yılında P80/P20 oranı 7,5 olarak gerçekleşmiştir. Yani en zengin %20'nin toplam gelirden aldığı pay en fakir %20'nin gelirden aldığı paydan 7,5 kat daha fazlası olarak gerçekleşmiştir. Grafikte yıllar itibarıyla Gini katsayısı ile P80/P20 oranının eğilimleri görülmektedir. Genele baktığımızda bu iki oranın birbiriyle paralel hareket ettiğini görmek mümkündür.

Tablo 5
OECD Ülkeleri Gini Katsayıları

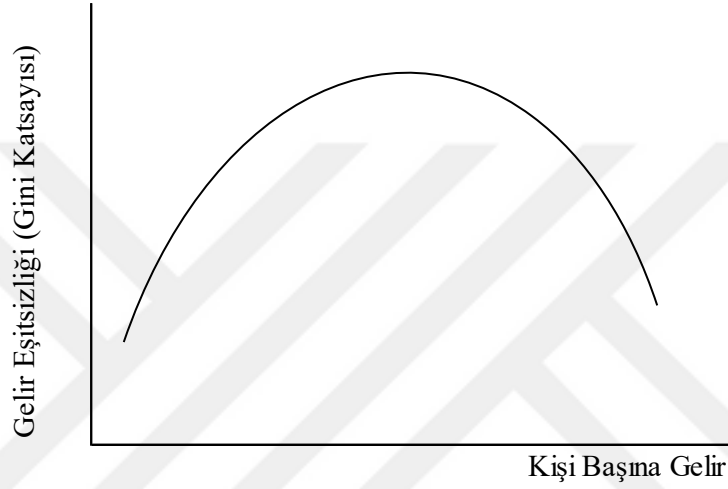
Ülke	Gini Katsayısı	Yıl
Slovakya	0,241	2016
Slovenya	0,244	2016
Çek Cumhuriyeti	0,253	2016
İzlanda	0,255	2015
Finlandiya	0,259	2016
Norveç	0,262	2016
Danimarka	0,263	2015
Belçika	0,266	2016
İsveç	0,282	2016
Avusturya	0,284	2016
Polonya	0,284	2016
Hollanda	0,285	2016
Macaristan	0,288	2014
Fransa	0,291	2016
Almanya	0,293	2015
Kore	0,295	2015
İsviçre	0,296	2015
İrlanda	0,297	2015
Lüksemburg	0,304	2016
Kanada	0,307	2016
Estonya	0,314	2016
İtalya	0,328	2016
Avustralya	0,330	2016
Portekiz	0,331	2016
Yunanistan	0,333	2016
Japonya	0,339	2015
İspanya	0,341	2016
İsrail	0,346	2016
Letonya	0,346	2016
Yeni Zelanda	0,349	2014
İngiltere	0,351	2016
Litvanya	0,378	2016
ABD	0,391	2016
Türkiye	0,404	2015
Şili	0,454	2015
Meksika	0,459	2014

Kaynak: OECD, <https://stats.oecd.org/>, 29.01.2019

Tablo 5’te OECD ülkelerine ait Gini katsayıları verilmiştir. OECD ülkeleri arasında en düşük Gini katsayısına sahip ülke 0,241 ile Slovakya iken en yüksek ülke 0,459 ile Meksika’dır. Maalesef Türkiye 0,404 ile son sıralarda yer almaktadır. Açıkça görüldüğü üzere Türkiye gelir dağılımının adaletli dağıtılması konusunda OECD ülkelerinin çok gerisinde yer almaktadır.

1.2.3 Ters U Hipotezi

Simon Kuznets'in 1955 yılında geliştirdiği hipoteze göre, düşük gelir düzeyinde eşitsizlik de düşük seviyede iken gelir düzeyi arttıkça eşitsizlik de artmaktadır. Ancak belirli bir noktadan sonra gelir düzeyi artmaya devam ettikçe adaletsiz gelir dağılımı da azalmaktadır. Gelir dağılımı ve gelir seviyesi arasındaki bu ilişki ters u eğrisi ile açıklanmaktadır. (Mawar, Mahyideen ve Saidon, 2015, s.3)

Şekil 4 : "Ters U" Kuznets Eğrisi

Kaynak: Mawar, Mahyideen ve Saidon, 2015, s.174

Kuznets'e göre ekonomik kalkınmanın ilk zamanlarında gelir dağılımı oldukça eşittir. Nedeni ise bu aşamada insanların çoğunun yoksul çiftçiler olmasıdır. Ülkenin sanayileşmeye başlamasıyla birlikte insanlar tarımı bırakıp ücretlerin daha yüksek olduğu sanayi sektörüne geçer. (Chang, 2016, s.291) Tarım dışı sektörlerin verimliliği tarım sektörüne göre daha yüksektir. Dolayısıyla tarım dışı sektörlerde doğru bir istihdam akışı yaşanacak, üretim ile birlikte gelir dağılımındaki eşitsizlikte artacaktır. (Doğan, 2007, s.100) Ekonomi biraz daha gelişince eşitsizlik azalmaya başlayacaktır. Çünkü çoğu insan sanayi sektöründe çalışacaktır. Çok az insan ise düşük ücretler karşılığında tarım sektöründe çalışmaya devam edecektir. (Chang, 2016, s.291)

1.2.4 Yüzdellik Dilimleme Yöntemi

Yüzdellik dilimleme yöntemi, bireyler arasındaki adaletsiz gelir dağılımının gösteriminde kullanılan iyi bir ölçüttür. Bu yöntem, adaletsiz gelir dağılımının zaman

içindeki değişiminin analizinde ve ÷lkelerarası karşılaştırmalarda yaygın olarak kullanılır. (Çalışkan, 2010, s.97) Yüzdelik dilimleme yönteminde belli bir dönemde elde edilen toplam gelirden pay alan tüm birey ya da hanhalkları eşit yüzdelere ayrılarak (%20, %10, %5 gibi) en düşük gelirli yüzdelik dilimden en yüksek gelirli yüzdelik dilime doğru sıralanarak, gelir eşitsizliği incelenmektedir. (Yar, 2015, s.12)

Gini katsayısı nüfusun tümü için gelir eşitsizliğinin ortalamasını verirken yüzdelik dilimler arası karşılaştırma yöntemi dilimler arasındaki farkı ve adaletsiz gelir dağılımının boyutunu gösterir. Gini katsayısı ile tam analiz edilemeyen yüzdelere arası gelir farkı, bu yöntem ile görülebilir. Yüzde paylar analizi, gelir dağılımını Gini katsayısına göre daha detaylı gösteren bir yöntemdir. (Çelik, 2004, s.63)

Tablo 6'ya göre 2012 yılında ilk %20'lik kesim toplam gelirden %5,9 pay alırken, 2017 yılında Gini katsayısının artmasına rağmen toplam gelirden aldığı pay da artarak %6,3'e ulaşmıştır. 2012 yılından 2017 yılına gelindiğinde ikinci grubun toplam gelirden aldığı pay sadece 0,01 oranında artış göstermiş, üçüncü ve dördüncü grupların payı ise düşmüştür. Ancak 2012 yılında %46,6 olan en zengin kesimin payı 2017 yılında %47,4'e ulaşmıştır. Bu durumda en fakir kesimdeki artışın kaynağı zengin kesim değil orta gelir gruplarından yaşanan transferdir.

Tablo 6

Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20'lik gruplar itibarıyla yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımı (Türkiye) ve yıllar itibarıyla Gini katsayısı

Yüzde 20'lik gruplar						
Yıllar	İlk %20(*)	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20(*)	Gini Katsayısı
2017	6,3	10,7	14,8	20,9	47,4	0,405
2016	6,2	10,6	15,0	21,1	47,2	0,404
2015	6,1	10,7	15,2	21,5	46,5	0,397
2014	6,2	10,9	15,3	21,7	45,9	0,391
2013	6,1	10,7	15,2	21,4	46,6	0,400
2012	5,9	10,6	15,3	21,7	46,6	0,402

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2012-2017, www.tuik.gov.tr 17.10.2018

(*) Fertler eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; "İlk yüzde 20'lik grup" geliri en düşük olan grubu, "Son yüzde 20'lik grup" ise geliri en yüksek olan grubu tanımlamaktadır.

1.2.5 Atkinson Eşitsizlik Ölçüsü

Atkinson endeksi sosyal refah temelli eşitsizlik ölçütlerinin en popüler olanlarından birisidir. Bu ölçüt sosyal refah özelliklerine ve eşdeğer gelir kavramına dayanmaktadır. (Bellù, and Liberati, 2006, s.5) Atkinson sosyal refah fonksiyonunda toplumun eşitsizliğe verdiği değer sıfır ila sonsuz arasında bir değer almaktadır. Bu değerın sıfır olması toplumun gelir dağılımına duyarsız olduğu, değerın artmasıyla birlikte duyarlılığın da arttığı anlamına gelmektedir. (Kubar, 2014, s.233)

Atkinson endeksi aşağıdaki gibi hesaplanır: (TÜSİAD, 2000, s.181)

$$I = 1 - \left[\frac{1}{n} \sum_i \left(\frac{Y_i}{\mu} \right)^{1-\varepsilon} \right]^{\frac{1}{1-\varepsilon}}$$

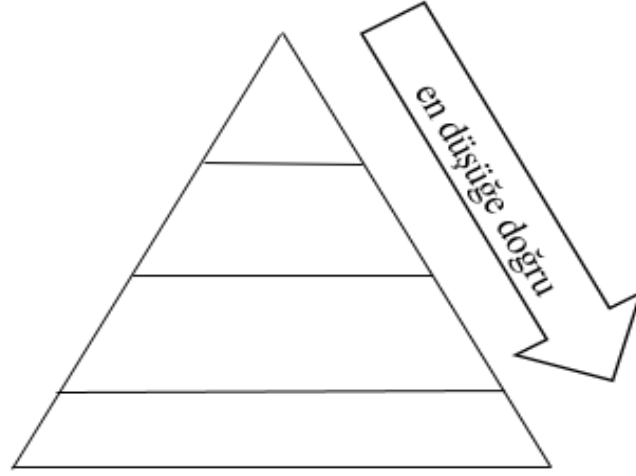
Atkinson endeksinin sonuçları, toplumun normatif olarak eşitsizliğe karşı duyarlılığının derecesine (ε) göre farklı olabilir. Buna göre ε 'nin artması toplumun

eşitsizliğe karşı duyarlılığının da artması demektir. Diğer bir ifadeyle toplumun eşitsizliğinin de artması demektir. Bu parametre eşitsizlikten kaçınma isteğini gösterir. Eşitsizlikten kaçınma isteği derecesi veriyken, farklı zamanlardaki ya da farklı ülkeler arasındaki karşılaştırmalarda Atkinson endeksi büyük olanın gelirleri daha eşitlikten uzak bir şekilde dağılır. (TÜSİAD, 2000, s.181)

Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse, toplam gelirin 100 birim olduğu ve endeksin 0,36 değerini alması durumunda; eğer toplumda gelirler eşit dağıtılmış olsaydı bu 100 birimlik gelirin 64 birimiyle mevcut toplumsal refaha ulaşılabilirdi. Gelirlerin eşit dağıtılmamasından dolayı ortaya çıkan refah kaybı 36 birim olmaktadır.

1.2.6 Pareto Optimumu

Ünlü İtalyan ekonomist ve sosyolog Vilfredo Pareto İtalya'da nüfusun %20'sinin mülkün %80'ine sahip olduğuna dair gözlemlerde bulunmuştur. Daha sonra Pareto dağılımı adı altında adaletsiz gelir dağılımını tanımlamak için matematiksel bir formül oluşturmuştur. (Dunford, 2014, s.141) Birçok gelir istatistiklerinden hareketle yaptığı deneysel çalışmalar sonucunda ulusal gelirin aileler arasında bölüşümü hemen her toplumda piramit benzeri bir dağılım göstermektedir. Piramidin uç kısmında yani sivri noktasında, o toplumun en yüksek gelir düzeyine ulaşmış birkaç aile bulunmaktadır. Piramidin tabanına doğru inildikçe genişleyen ve daha düşük gelir düzeyine sahip gruplar bulunmaktadır. Tabanda ise en büyük ve en düşük gelirlili aileler bulunmaktadır. (Altınışık ve Peker, 2008, s.104)

Şekil 5 : Pareto Gelir Dağılımı Piramidi

Kaynak: Akay, 2015, s.12

1.2.7 Değişim Aralığı Ölçütü

Aralık ölçütü, en ilkel eşitsizlik ölçütü olarak görülmektedir. Nedeni ise dağılımın iki ucundaki değerleri mukayese etmesidir. Yani en düşük ve en yüksek geliri karşılaştırmaktadır. Aralık, iki düzey arasındaki farkın ortalama gelire oranı olarak tanımlanabilir. Görüldüğü üzere Aralık ölçütü iki değer arasındaki dağılımı göz ardı etmekte ve bu yüzden eleştirilmektedir. (Akalin, 1986, s.252)

Bu ölçüt, dağılımın iki uç noktasındaki değeri almakta ve bunlar üzerinden analiz yapmaktadır. Aradaki değerlerin değişimleri dikkate alınmamaktadır. Dolayısıyla Değişim aralığı ölçütü, gelir dağılımı hakkında genel bir bilgi vermektedir. (Öztürk ve Göktolga, 2010, s.6)

1.2.8 Varyans ve Logaritmik Varyans

Gelir dağılımında yapılan gözlemlerin ortalamadan ne kadar uzakta olduğunu diğer bir anlamda dağılımın ne kadar dağınık ya da toplu bir şekilde olduğunu göstermek için varyanstan yararlanılmaktadır. Varyans, gelir düzeylerinin ortalamadan farklarının kareleri toplamının kişi sayısına oranını ifade etmektedir. (Öztürk ve Göktolga, 2010, s.7)

Varyans, ölçütlerin sahip olması gereken özelliklerden biri olan ölçütten bağımsız olma özelliğini sağlayamamaktadır. (Öztürk ve Göktolga, 2010, s.7) 1920’lerde Hugh Dalton herhangi bir eşitsizlik ölçütünün bu özelliğe sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Pigou de bu görüşü desteklemiştir. Daha sonra bu koşula “Pigou – Dalton koşulu” denmiştir. Yani “Pigou – Dalton koşulu”, diğer değişkenlerin sabit varsayıldığı bir ortamda yoksul bir kimseden zengin bir kimseye yapılan gelir transferi her zaman için eşitsizlik ölçütünün yükselmesi yani varyansın artmasıdır. (Akalin, 1986, s.255)

Gelir dağılımı gözlem değerleri, küçük değerler etrafında yoğunlaşan, büyük değerlere gittikçe araları seyrekleşen çarpık dağılımlar olduğundan dolayı gelir dağılımını simetrik hale getirebilmek amacıyla logaritmadan yararlanılmaktadır. (Öztürk ve Göktolga, 2010, s.7)

Gelir düzeyleri arttıkça düzeyler arasındaki farklar azalmaktadır. Dağılım ölçütünün logaritmik olması, düşük gelir düzeylerinin yüksek gelir düzeylerine göre daha çok ağırlık kazanmasına yol açmaktadır. Logaritmik varyans ölçütünde, düşük gelirli gruplara daha fazla ağırlık verilmektedir. Logaritmik varyansta, belli bir gelirin düşük gelirli bir kişinin gelirine eklenmesi, yüksek gelirli kişinin gelirinden düşülmesinden daha fazla azalma meydana getirmektedir. Serinin tamamıyla ilgilenen logaritmik varyansta, varyans değerinin artması ile gelir dağılımında adaletsizliğin arttığı sonucuna ulaşılmaktadır. (Öztürk ve Göktolga, 2010, s.7)

1.2.9 Görelî Ortalama Mutlak Sapma ve Standart Sapma

Görelî ortalama mutlak sapma, dağılımdaki bütün gelir düzeyleri ortalama gelir ile karşılaştırılır ve tüm farkların mutlak değerlerinin toplamı bulunur. Ardından bu toplam, toplam gelire oranlanarak görelî ortalama mutlak sapmaya ulaşılır. (DPT, 2001, s.5)

Görelî ortalama mutlak sapmanın en büyük eleştirisi, ortalamanın aynı tarafında bulunan fakir bir kişiden zengin bir kişiye doğru kaynak aktarımı yapılması durumuna kayıtsız kalması yani etkilenmemesidir. (DPT, 2001, s.6) Örnek olarak, 2 TL’nin transferi söz konusu olduğunda; bir yerden farkı arttırırken diğer yerden farkı aynı miktarda

azaltmaktadır. Bu farkların toplamı, göreceli ortalama mutlak sapmanın değerinde herhangi bir değişiklik yaratmaz. (Akalın, 1986, s.254)

Standart sapma ölçütü, istatistiksel analizlerde en çok kullanılan dağılım ölçütüdür. Bu ölçüt, değerlerin aritmetik ortalamadan farklarının kareleri ortalamasını ifade etmektedir. Bütün gelirlerin birbirine eşit olduğu ortamda standart sapmanın değeri de sifıra eşit olacaktır. Standart sapmada, üst gelir gruplarından alt gelir gruplarına doğru yapılan kaynak aktarımında, büyük değerdeki sapma azalmakta, küçük değerdeki sapma ise artmaktadır. (Öztürk ve Göktolga, 2010, s.6)

1.2.10 Theil Endeksi

Ülkelerin gelir dağılımlarının birbiri ile karşılaştırılmasında yaygın olarak kullanılan Theil endeksi, 1967 yılında Henry Theil tarafından geliştirilmiş bir gelir eşitsizliği ölçüsüdür. (Özdemir, 2017, s.7)

Endeks, diğer gelir eşitsizliği ölçütlerinin sahip olduğu transfer ilkesini sağlamaktadır. (Özdemir, 2017, s.7) Yani kişiler arası yapılan kaynak transferine duyarlıdır. Örnek vermek gerekirse; zengin bir gruptan fakir bir gruba yapılan kaynak aktarımı bu iki grubun gelirleri arasındaki orana bağlı olarak endeksi küçültür. (Aktan ve Vural, 2002,18)

Ayrıca gelir oranları aynı olan iki kişiden birbirine yapılan gelir transferi endekste aynı oranda küçülmeye neden olur. Yani, 4.000 TL gelirlili bir kişiden 2.000 TL gelirlili bir kişiye yapılan kaynak aktarımının endekse yarattığı küçültücü etki ile geliri 1.000 TL olandan geliri 500 TL olan bir kişiye yapılacak aynı miktar bir gelir transferinin etkisi aynıdır.

1.3 Gelir Dağılımını Belirleyen Faktörler

Gelir, belli bir dönemde elde edilen mal ve hizmetlerin satışı sonrası ele geçen parasal bir büyüklüktür. Buna göre, gelir aynı zamanda üretimi ifade eder. Üretimin ortaya çıkması için üretim faktörlerine ihtiyaç vardır. Dolayısıyla üretim faktörlerine etki eden herhangi bir değişken gelir dağılımını da etkileyecektir. (Karacan, 2017, s.52)

Bu kısımda gelir dağılımını belirleyen bazı faktörler üzerinde durulacaktır.

1.3.1 Nüfus Yapısı – Emeğin Yapısı

Nüfus artış hızının yüksek olması sebebiyle düşük gelirliler artan gelirden yeteri kadar pay alamamaktadır. (Altınışik ve Peker, 2008, s.105) Nüfus artış hızının büyüme hızından fazla olması sonucu artan nüfus kadar büyüme yaratılamaması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum devam ettiği müddetçe sistem bir yerde tıkanacak ve artan nüfusa kaynak aktarımı sağlanamayacaktır.

Bir ülkedeki gelir dağılımına hanehalkı büyüklüğü, eğitimi, mesleği gibi faktörler de etki eder. Hanehalkı büyüklüğü nüfus artış oranlarında yaşanan düşüşten etkilenir. Alt gelir grubunun hanehalkı büyüklüğü, üst gelir grubuna göre fazladır. Hanehalkı büyüklüğünde görülecek bir azalma sonucu, alt gelir düzeyindeki haneler için hesaplanan bireysel eşdeğer gelirleri zaman içinde arttırıcı rol oynar ve gelir farklarına azaltıcı etki yaparak eşitsizliğe olumlu yönde katkı sağlayabilir. (Selim, Günçavdı ve Ayşe, 2014, s. 86-87)

Toplam milli gelirin paylaşılması için kullanılan en etkin piyasa iş gücü piyasasıdır. Ancak iş gücü piyasasının gelir dağılımında adaleti sağlaması için istihdam ve ücretlerin yüksek düzeyde gerçekleşmesi gerekmektedir.

İşgücü, ortaya çıkan gelirden pay almak için ilk olarak bir iş sahibi olmalı yani istihdam ediliyor olmalıdır. Bu bakımdan düşük istihdam ve yüksek işsizlik durumunda gelir etkin bir biçimde dağıtılamayacaktır. Siyasal iktidarların bunu bilerek istihdam ve yatırım politikalarına öncelik vermesi gerekmektedir. (Altınışik ve Peker, 2008, s.105)

Tam rekabetin olduğu bir ortamda işgücünün elde ettiği gelirdeki değişimler arz-talep dengesi sonucu oluşacaktır. Özel yetenekler, alınan eğitim ve tecrübe kalifiye elemanın şartlarını oluşturur. Kalifiye olma ya da olmama durumu kişilerin elde ettiği geliri doğrudan etkileyecektir. Değişen teknoloji, küreselleşme ve sanayi sektörünün görece ağırlığının azalması kalifiye elemana olan talebi arttıracaktır. (Aktan ve Vural, 2002a, s.3-4)

1.3.2 Büyüme

Yapılan araştırmalar ekonomik büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin tartışmalı olduğunu ortaya koymuştur. Ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi ilk olarak 1955 yılında ele alan Kuznets, ters “U” hipotezini bulmuştur. Ters “U” hipotezine göre, yoksul ülkelerde gelir attıkça gelir dağılımı önce bozulacak ancak gelir artmaya devam ettikçe gelir dağılımında düzelmeler olacaktır. (Dişbudak ve Süslü, 2007, s.4)

Kuznets’in ortaya çıkardığı ters “U” hipotezinden sonra ekonomistler büyüme, eşitsizlik ve politik istikrar konuları üzerine yoğunlaşmışlardır. Eşitsizliğin büyümeden önce yaşanması gereken olumsuz bir durum olduğu görüşü benimsenmiştir. Ancak yapılan ampirik çalışmalar sonucu, gelir dağılımı ve büyüme arasındaki ilişkinin negatif yönlü ve güçlü olmadığı ifade edilmiştir. (Şengür ve Taban, 2015, s.57)

1.3.3 Kayıtdışı Ekonomi

Kayıtdışı ekonominin varlığı öncelikle kamunun vergi gelirlerini azaltmakta, gelirleri azalan devlet transfer harcamalarını azaltmakta ve geliri yeniden dağıtma görevini etkin olarak yerine getirememesinin sonucu olarak gelir dağılımında etkinlik sağlanamamaktadır.

Kayıtdışı ekonomi, ekonomik verimliliği düşürmekte, etkin rekabet ortamının oluşmasını engellemekte ve vergilendirilemeyen bir alan olması nedeniyle de kamu gelirlerinde azalışa neden olmaktadır. (DPT, 2001, s.61)

Kayıt altına alınmayan sektörlerden vergi geliri elde edilemeyecek ve kamu gelirleri azalacaktır. Dolayısıyla devlet daha az yatırım yapacaktır. Azalan kamu gelirleri nedeniyle devlet vergi artışına gidecek ve bireyler bundan olumsuz olarak etkilenecektir. Düşük gelirli olan artan vergi yükü ve azalan transfer harcamaları sonucu gelirlerinde düşme olacak ve gelir dağılımında eşitsizlik artacaktır. (Şengür ve Taban, 2015, s.60)

1.3.4 Enflasyon ve İktisadi Krizler

Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinin sürekli yükselmesiyle birlikte, para biriminin taşınması gereken bazı özellikleri kaybetmesi olarak tanımlanabilir. Günlük yaşamı da zorlaştıran enflasyon karşısında insanlar parasal varlıklarının erimesinin önüne geçebilmek için çeşitli yöntemlere başvurumaktadırlar. Mübadele kasasının döviz şeklinde tutulması bu yöntemlerden birisidir. (Paya, 2007, s.422)

Gelirlerini enflasyonun neden olduğu fiyat artışlarına karşı koruyamayan gruplar gelir kaybına uğrayacaklardır. Bu kesimler daha çok düşük gelirliler ve sabit gelirlilerdir. (Dişbudak ve Süslü, 2007, s.5) Yüksek gelimli gruplar kendilerini enflasyona karşı koruyacak alternatiflere sahipken, sabit gelimli gruplar bu alternatiflerden yoksundurlar. (Altınışık ve Peker, 2008, s.106) Kendini koruyamayan düşük gelir sahipleri, gelirlerinin enflasyon karşısında erimesini engelleyemeyecek, artan fiyatlara karşı alım gücü düşecektir. Sonuç olarak enflasyon düşük ve sabit gelirlileri olumsuz etkileyecek, yüksek gelimli gruplar ise pozisyon olarak bu durumda çok etkilenmeyecek ve gelir dağılımında bozulmalar gerçekleşecektir.

İktisadi krizler, milli paranın değer kaybı, işsizliğin ve şirket iflaslarının artması gibi etkilere sebebiyet verdiği için gelir dağılımını olumsuz etkileyecektir. Krizlerin sebep olduğu olumsuz etkileri azaltacak olan sosyal güvenlik ağları, gelişmekte olan ülkelerde yetersiz olduğundan krizler bu ülkelerde daha fazla tahribata yol açacaktır. Kriz nedeniyle devreye alınacak istikrar ve uyum programları ile daraltıcı para ve maliye politikaları uygulanacak ve tüketim harcamaları azaltılacak, dolayısıyla da bu durum gelir dağılımında adaletsizliği arttıracaktır. (Aktan ve Vural, 2002a, s.8)

1.3.5 Servet Dağılımı

Dengesiz servet dağılımı, kişisel gelir dağılımındaki adaletsizliğin nedenlerinden biri olarak görülebilir. Servet üzerinden alınan ve dolaysız olan servet vergilerinin gelir dağılımındaki etkisi önemlidir. Bina, arazi gibi gayrimenkullerin değerinde ortaya çıkan artış gelir dağılımını servet sahibi kişi lehine bozacaktır. Ancak bunlar üzerinde alınacak vergiler bu bozulmayı belli bir oranda engelleyecektir. (DPT, 2001, s.63-64)

Gelir dağılımında artan adaletsizlikle birlikte tasarruflar yüksek gelirli gruplar tarafından yapılacaktır. Düşük gelirli gruplar tasarruf yapabilecek gelir elde edemeyecek ve tüm gelirlerini tüketime yönlendireceklerdir. Dolayısıyla adaletsiz gelir dağılımı artarak devam edecektir. Bu durumda yeniden dağıtım mekanizması çok etkin olmamakta ancak düşük gelirli gruplara uygulanacak vergi kolaylıkları ile tasarruf etmeleri teşvik edilerek servet oluşumu sağlanabilir. (DPT, 2001, s.63-64)

1.3.6 Eğitim Durumu

Eğitimin gelir dağılımı ile ilişkisi ilk olarak 1980'li yıllarda bilgi-iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle, üretimin bilgi ve teknolojiye dayalı olarak yapıldığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. Teknolojik gelişmeler, uzmanlaşmaya verilen önem ve bilgi iletişim teknolojilerinin gelişimi ile eğitimden beklenen niteliklerde değişmelere neden olmuştur. (Palaz, Şenergin ve Öksüzler, 2013, s.121)

Özellikle günümüzde eğitimin önemi daha da anlaşılmaktadır. Teknoloji çağının yaşanması sebebiyle eğitimi çağın gerektirdiklerini karşılayamayan bireyler, ileride daha da gelişecek teknolojiye ayak uyduramayarak işsiz kalmakla yüz yüzedirler. Gelişen teknoloji, kendini bu alanda geliştirmeyen bireyleri saf dışı bırakacak ve gelir dağılımını bozacaktır.

Kişilerin, insan sermayelerini arttırmak için yaptıkları her türlü yatırım, onların işteki verimlilikleri ile ücretlerinde etkili olmaktadır. İnsan sermayesine yapılan en önemli yatırım eğitimidir. Dolayısıyla eğitim, doğrudan doğruya kişinin ücretine etki etmektedir. Gregorio vd. 1960-90 dönemi için yaptıkları araştırma ile eğitim eşitsizliğinin gelir eşitsizliğini arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır. (Palaz, Şenergin ve Öksüzler, 2013, s.121)

1.3.7 Küreselleşme

Küreselleşme, ticaretin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması olarak tanımlanabilir. Ulaşım, iletişim ve bilişim alanındaki gelişmeler malların, sermayenin ve işgücünün dünya üzerindeki hareketini kolaylaştırmıştır. (Danışoğlu, 2004, s.218)

Küreselleşme ile birlikte devletin ekonomik faaliyetlerinin azaltılması öngörülmüştür. Sağlık ve eğitimdeki rolünün azaltılması, pasif para ve maliye politikaları, vergilerin ve kamu harcamaların azaltılması ile devletin görevleri piyasaya devredilmiştir. Sosyal devlet anlayışının terk edilmesi özellikle düşük ve orta gelir gruplarını olumsuz etkileyerek gelir dağılımını bozmaktadır. (Danışoğlu, 2004, s.220-221)

Küreselleşme dış ticaret ile birlikte büyümeyi de artırır. Ardından gelir artar. Ancak gelir elde etme olanakları yetersiz olan düşük gelirliler, artan gelirden yeterli bir pay elde edemezler. Dolayısıyla küreselleşme gelir adaletsizliğini artırıcı etki yapabilir. Küreselleşme iyi yönetilmesi halinde ise yani yaratılan servet ve gelir ile daha adil bir gelir dağılımı sağlanabilir. (Aktan ve Vural, 2002a, s.11)

Cornia ve Kiiski'nin (2001, s.19) 1950-1990 dönemine yönelik olarak 73 ülkenin verilerini kullanarak yapmış oldukları araştırma sonucu, 48 ülkede gelir eşitsizliğinin arttığı, Brezilya ve Almanya'nın da dahil olduğu 16 ülkede eşitsizliğin aynı kaldığı ve sadece 9 ülkede eşitsizliğin azaldığına dair kanıt bulmuşlardır. Bu 9 ülke ise Bahamalar, Honduras, Jamaika, Norveç, Tunus, Fransa, Malezya, Filipinler ve Güney Kore'dir.

1.3.8 Sosyal Norm ve Düzenlemeler

Sosyal düzeni sağlayan kurallar sadece hukuk kurallarından oluşmamaktadır. Gelir dağılımı üzerine etki eden çok sayıda sosyal norm ve düzenlemeler mevcuttur. Özellikle iş akitleri, miras, kira ve iş sözleşmeleri buna örnek oluşturmaktadır. İyi eğitilmiş kişilerin kendileri gibi iyi eğitilmiş kişiler ile evlenmesi bir diğer sosyal etkilerden birisidir. (Aktan ve Vural, 2002a, s.9-10) Aynı şekilde miras paylaşım şekli sosyal norma örnek verilebilecek bir olgudur. Miras paylaşım şekli hukuk kurallarına göre yapılması gereklidir. Bu şekilde yapıldığı takdirde adil gelir dağılımına da katkı sağlamaktadır. Ancak Türkiye'deki çoğu bölgede kadınlara mirastan pay verilmemekte ya da erkeğe iki hisse kadına bir hisse şeklinde bölüşüm yapılmaktadır. Bu durum da gelir dağılımına olumsuz etki edebilmektedir.

Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü Türkiye’de gelir dağılımını olumsuz etkileyen bir diğer olgudur. Eve para getirmekle yükümlü kişi erkek görülmektedir. Dolayısıyla gelir dağılımı anketlerinin sonucuna göre kadınların ortalama geliri erkeklerinkinin üçte biri seviyesindedir. Türkiye’deki dayanışma ve sosyal yardımlaşma kültürü ise gelir dağılımına olumlu etki etmektedir. Ancak küreselleşme süreci ile birlikte dayanışmacı toplum da sekteye uğramaya başlamıştır. (Büyükdere, 2014, s.201)

1.3.9 Teknolojik Gelişmeler

Teknolojinin gelişimi üretim araçlarına da yansımaktadır. Teknolojik üretim araçlarını kullanacak işgücünün de nitelikli olması gerekmektedir. Teknolojik ilerleme ile nitelikli işgücü talebi artarken niteliksiz işgücüne olan talep düşmektedir. Dolayısıyla nitelikli işgücünü elde edeceği gelir artacak ve gelir dağılımı etkinliği bozulacaktır. Aynı zamanda dünya genelinde de emek yoğun üretim yapan ülkeler toplam gelirden daha az pay alacaklardır. Teknoloji bakımından gelişen ve bunu sürekli hale getiren ülkeler uluslararası ticarete üstünlük sağlayacaklardır. (Şengür ve Taban, 2015, s.59)

Teknolojinin gelişmesi makineleşmeyi ve hatta robotlaşmayı arttırdığı gibi nitelikli iş gücüne olan ihtiyacı da arttırmaktadır. Bu da kısıtlı arz ile birleşince ücretleri arttıracak ve gelir dağılımını bozacaktır. Ancak tarım sektörü örnek olarak verilirse, tarımda teknoloji yoğun üretim yapılması sonucu daha fazla mahsül elde edilecek, tarımda çalışan kesimin gelirleri artacaktır.

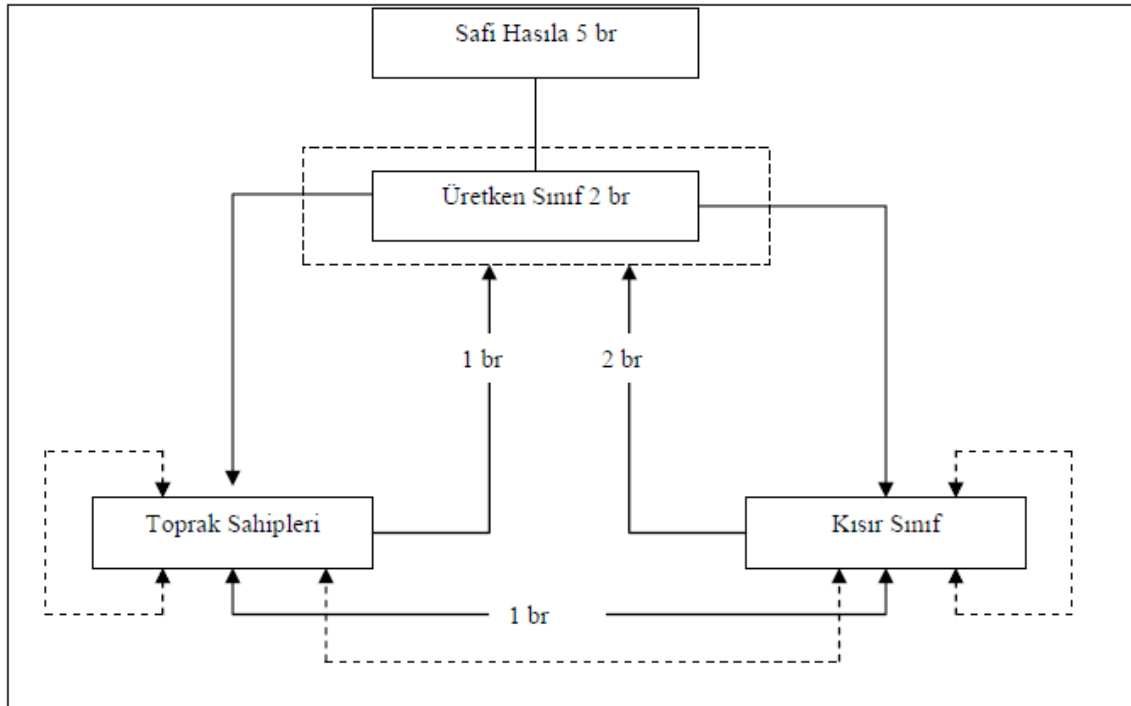
Teknolojik gelişmenin sebep olduğu gelir dağılımındaki bozulmalar, devlet eliyle bir nebze azaltılabilir. Devlet sağlayacağı eğitimler ile işgücü arzını arttırarak gelir farklılıklarını azaltabilir. (Rakıcı, 2008, s.65)

1.4 Gelir Dağılımını Açıklamaya Yönelik Teorik Yaklaşımlar

1.4.1 Fizyokratların Gelir Dağılımı Yaklaşımları

Merkantalistlere bir tepki olarak ortaya çıkan Fizyokratlara göre, zenginliğin kaynağı tarımdır. Üretken olan sadece tarımdır ve harcanandan 5-10 kat daha fazla bir çıktı vermektedir. (Tiryaki, 2013, s.14)

Fizyokratların en önemli düşünürü olan Francais Quesnay, toplumu 3 sınıfa ayırmıştır. Bunlar, toprak sahipleri, tarımda kiracı durumundaki üreticiler (çiftçiler) ve diğer kısır meslek sahipleri yani sanayici, serbest meslek erbabı, bürokrat, tüccar vb. gibi ilk iki sınıfın dışında kalan meslek sahipleridir. Quesnay'a göre zenginliğin kaynağı tarımdır ve bu zenginliği ortaya çıkaran toprak sahipleri değil o toprak üzerinde kiracı olan üreticilerdir. Üretici sınıf ortaya çıkardığı safi hasıla ile kendisinin yanı sıra diğer iki sınıfta geçimini sağlamaktadır. (Kazgan, 1993, s.57)

Şekil 6 : Fizyokratlarda Gelirin Sınıflar Arası Dağılımı

Kaynak: Turanlı, 1988, s.53

Şekil 6'te görüldüğü üzere dönem başındaki 5 birimlik safi hasılın 2 birimi döner sermaye olarak üretken sınıf olan çiftçide kalacaktır. Geriye kalan safi hasılın 2'si toprak rantı olarak toprak sahiplerine verilecektir. Kalan 1 birim ise kısır sınıfa ödenecektir. Toprak sahipleri elindeki 2 birimin 1 birimini ihtiyaçları karşılığında üretken sınıfa ödeyecektir. 1 birimlik kısmı ise kısır sınıftan sağlayacağı ihtiyaçlar karşılığında ödenir. Kısır sınıf ise elde etmiş olduğu 2 birimlik gelirini zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak için üretken sınıfa öder. Sonuç olarak üretken sınıf net hasılın tamamına sahip olmuş olur. (Turanlı, 1988, s.53)

Şekil 6’te gösterilen ‘İktisadi Tablo’, ortaya çıkarılan tarımsal ürünün sınıflar arasındaki dağılımını ve harcamasını gösteren bir tablodur. (Alkin, 1981, s.193)

1.4.2 Klasik İktisatçıların Gelir Dağılımı Yaklaşımları

Klasik ekolün hüküm sürdüğü yıllar, Adam Smith’in *Ulusların Zenginliği* kitabının basıldığı 1776 yılı ile John Stuart Mill’in öldüğü 1873 yılları arasındadır. Yani klasik iktisat ekolü neredeyse bir yüzyıl boyunca etkinliğini sürdürmüştür. (Kazgan, 1993, s.61)

Klasik iktisatçılar daha çok toplumsal sınıfların elde ettiği gelir payları üzerinde durmuşlar ve geliri ücret, rant ve kar olmak üzere üçe ayırmışlardır. (Ulutürk ve Ersezer, 2005, s.91) Gelir dağılımı hakkında Adam Smith ve John Stuart Mill çalışmışlar ancak teorik bir bütünlük ortaya çıkaramamışlardır. David Ricardo ise daha detaylı çalışmış ve klasik görüşe damga vurmuştur. (Tiryaki, 2013, s.17)

Aşağıda Adam Smith, David Ricardo ve Karl Marx’a ait görüşler incelenecektir.

1.4.2.1 Adam Smith’in Gelir Dağılımı Kuramı

Zenginliğin kaynağını araştıran Adam Smith, Hobbes, Locke, Berkeley gibi düşünürlerle aynı düşünceyi paylaşmış ve emeği değer kaynağı olarak görerek emek faktörünü ön plana çıkarmıştır. (Öztürk, 2010, s.61) Ulusal zenginliğin kaynağını emek olarak gören A. Smith, toplumu emekçi sınıf, kapitalist sınıf ve toprak sahipleri şeklinde 3’e bölmüştür. Toplam gelirin dağılımını da ücret, kar ve rant adı altında incelemiştir. (Savaş, 2000, s.285) Emekçi sınıfın toplam gelirden elde ettiği gelir ücret, kapitalist sınıfın kar ve toprak sahiplerinin ranttır. (Öztürk, 2010, s.62)

Ücretin miktarı emeğe olan talebe ve işveren ile işçi arasındaki pazarlığa bağlıdır. İşçinin alacağı ücret düzeyinin minimum seviyesi bulunmaktadır. “Geçimlik ücret” olarak adlandırılan bu minimum seviye işçi ile ailesinin geçimini sürdürmeye yetecek ücret seviyesidir. (Çalçalı, 2013, s.94)

A. Smith'e göre başlangıçta sermaye birikiminin hızlı olmasından dolayı ücretlerin seviyesi de yüksektir. Zamanla sermaye stoğunun artmasıyla kar hadleri de düşmeye başlar. Sermaye birikiminin nüfus artışını takip ettiği sürece ücret seviyeleri yüksek kalacaktır. Nüfus artacak, sermaye stoğu doygunluğa ulaşacak ve durgunluk başlayacaktır. Ardından sermaye birikimi yavaşlayıp, ücretler de düşecektir. (Kazgan, 1993, s.87)

A. Smith gelirin bölüşümüne de yeniden dağılımına da kayıtsız kalmıştır. (Tiryaki, 2013, s.18) Gelirin bölüşümü sorunuyla fazla ilgilenmemiş, gelirin toprak sahipleri, sermayedarlar ve işçiler arasında doğal bir biçimde dağılacakını düşünmüştür. (Çalcalı, 2013, s.95)

1.4.2.2 David Ricardo Gelir Dağılımı Teorisi

Bölüşüm sorununa önem veren iktisatçılardan birisi de Ricardo görülmektedir. Ona göre bölüşüm, ekonominin tüm mekanizmasının anlaşılmasında anahtar rolü üstlenmiştir. (Öztürk, 2010, s.63) Ricardo'nun modelinde sermaye birikimi ile bölüşüm arasındaki ilişki üzerinde durulmuş, sermaye birikiminin, bölüşüm ve karı belirlediği belirtilmiştir. Ricardo bölüşüm teorisinde karın açıklanmasından daha çok rantın açıklanması üzerinde yoğunlaşmıştır. (Akyüz, 1980, s.3)

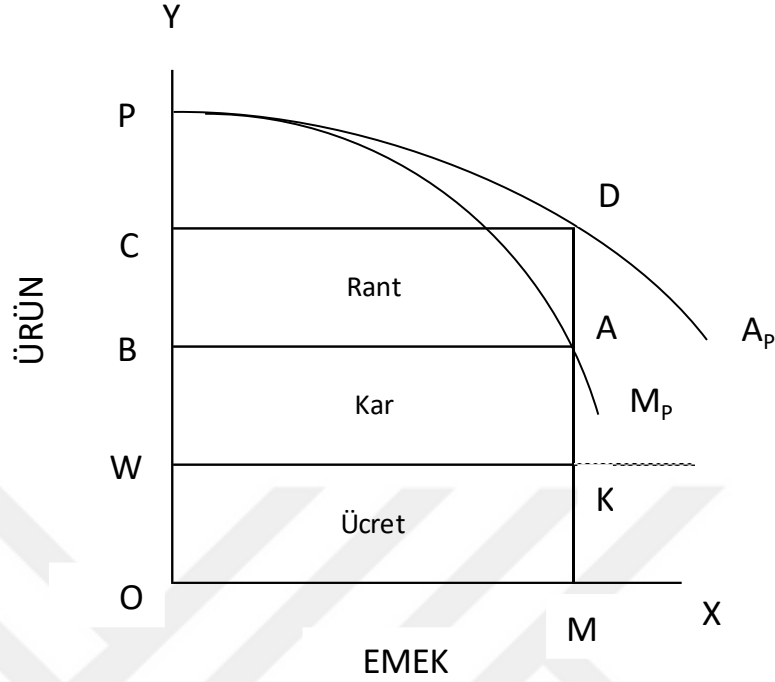
David Ricardo gelir dağılımı teorisinde ekonomiyi tarım ve sanayi olarak ikiye ayırmaktadır. Asıl önemli olan ise tarım kesimidir. Teori üç ana temel üzerine inşa edilmiştir. Bunlar; azalan verimler kanunu, Malthus yasası ve kardır. (Aktan ve Vural, 2002b, s.1)

Ricardo'nun bölüşüm teorisinin en önemli temellerinden birisi azalan verimler kanunudur. Modele göre azalan verim, zamanla daha az verimli toprakların işlenmesi ve istihdamın artarak işgücü verimliliğinin düşmesi olarak kendini göstermektedir. Tarımsal üretimin genişlemesinin ilk aşamasında verimli topraklar bol olduğu için istihdamın artması karlılığı olumlu etkileyecektir. İlerleyen zamanlarda ise toprak üzerindeki nüfus yoğunluğunun artması ve verimli toprakların azalmaya başlamasının etkisiyle marjinal toprak verimliliği hızla azalacak ve toplam karlar azalacaktır. Ricardo azalan verimi sadece toprağa bağlamamakta, işgücü yoğunluğunun artmasının da verimliliği olumsuz

etkilediğini savunmaktadır. İstihdam düzeyi arttıkça toplam rant artacak, karlar ise belli bir düzeye kadar artacak ancak marjinal verimliliğin sıfır olduğu yani istihdamın doyum noktasına ulaşmasından sonra azalacaktır. Azalan verimler kanunu geçerli olduğu süreçte birikimin belli bir aşamasından sonra karların payı düşecek, rantın aldığı pay ise artacaktır. (Akyüz, 1980, s.22-23)

Malthus yasasına göre, ücretlerin minimum geçim seviyesinin üstüne çıkması ile nüfus artacak, bu seviyenin altına düşmesi durumunda ise nüfus azalacaktır. Diğer bir etken olan kar ise iktisadi gelişme ve sermaye birikiminde kilit rol üstlenmektedir. (Aktan ve Vural, 2002b, s.1)

Ricardo'ya göre toprak doğanın insanlığa bağışlamış olduğu kıt bir kaynaktır. Ekonominin gelişmesi ve nüfus artışı ile üretim daha az verimli topraklara doğru kayar. Bu durum da üretim maliyetlerini artırır. Verimi düşük topraklarda ürünün fiyatı emek ile kapitali kapsayan birim maliyetini karşılayacak yükseklikte oluşur. Ürünün fiyatı, yüksek verimli topraklarda birim maliyetinden daha fazladır. Ricardo'nun teorisine göre fiyat ile verimli topraklarda oluşan birim maliyet arasındaki fark rantı oluşturur. Verimsiz topraklarda ise hiç rant oluşmaz. Rant verimli toprak sahiplerine aittir. Tarımda üreticiler arasında yaşanan rekabet, rantın toprak sahibine girmesine neden olur. (Kazgan, 1993, s.82-83) Emegın getirisi olan ücretler piyasanın uzun dönemde yöneleceği düzey ile belirlenir. Bu düzey emegın doğal fiyatı olacaktır ve asgari yaşam koşullarını sağlayacaktır. Sermaye birikim düzeyinin yüksek olduğu dönemlerde emeğe olan talep artacak ve emegın piyasa fiyatı doğal fiyatının üzerine çıkacaktır. Toplam gelirden pay alan diğer unsur kar dır. Toplam gelirden ücret ve rantın çıkarılmasında sonra geriye kalan tutardır. Kar sermaye birikiminin ve iktisadi gelişimin kaynağını oluşturduğundan kritik öneme sahiptir. (Aktan ve Vural, 2002b, s.2)

Şekil 7 : Ricardo'nun Gelir Dağılımı Teorisi

Kaynak: Kaldor, 1955, s.85

Kaldor (1955, s.83-84), Ricardo'nun bölüşüm teorisinin iki temel üzerine inşa edildiğini belirtmektedir. İlki marjinal prensip olup rantın payını açıklarken, ikincisi artık değer olup gelirin ücret ve kar arasındaki bölüşümü ifade etmektedir. Şekil 7'de tarım sektöründeki dağılım gösterilmektedir. Dikey ekseninde (OY) tarımsal ürün gösterilirken, yatay ekseninde (OX) tarımda kullanılan emek miktarı gösterilmektedir. A_p emeğin ortalama ürün miktarını, M_p ise emeğin marjinal ürün miktarını ifade eden eğrilerdir. Bu iki eğrinin negatif eğimli olmasının nedeni azalan verimler kanunudur. OM sayısı kadar emek kullanılırsa, OCDM alanı kadar toplam ürün elde edilir. OW doğal ücretin, WB karın, BC ise rantın payını göstermektedir. (Kaldor, 1955, s.83-84) Tarımsal kesimde çıktı arttıkça kar ile birlikte sermaye birikimi de artar. Emek talebi artar ve emeğin ücreti doğal ücretin üzerine çıkar. Nüfusun artması ile de tarımsal ürünlere olan talep artar. Ancak kıt kaynak olan tarımsal arazi nedeniyle azalan verimler kanunu devreye girer. Üretim maliyeti ve tarımsal ürünler fiyatı artacak, kiralar ise BC mesafesi boyunca yükselecektir. (Aktan ve Vural, 2002b, s.3)

1.4.2.3 Marx'ın Gelir Dağılımı Teorisi

Marx gelir dağılımı teorisini emek değer teorisi üzerine inşa etmiş, yani bir malın veya hizmetin değerinin, onun üretimi için gerekli olan emek süresi tarafından belirleneceğini savunmuştur. Marx'ın bölüşüm teorisinde işgücünün değeri ve artık değer temel kavramlardır. (Akyüz, 1980, s.28) Artık değer diğer bir anlamıyla emeğin sömürülmesinin varlığını Marx şöyle açıklar; minimum reel ücretle ölçülen emeğin maliyeti, işgücünü ortaya çıkardığı çıktının çok altındadır. Toplam çıktının değeri ile emeğin aldığı ücret arasındaki fark artık değeri ifade eder. Bu artık değer kapitalistler tarafından alınır. (Peterson, 1994, s.453)

Marx, toplam gelirin ücret ve kar arasındaki dağılımıyla ilgilenmiştir. Toprak ve sermaye sahiplerinin bir sınıfta toplamış, dolayısıyla rant ve kar diye bir ayırım yapmamıştır. (Peterson, 1994, s.453)

Marx gelir dağılımı teorisi genel hatlarıyla Ricardo'nun teorisine dayanmakta ancak iki teori arasında bazı farklar bulunmaktadır. Marx azalan verimler kanununu varlığını kabul etmemiş, bu yüzden rant ve kar ayırımı yapmamıştır. Toprak ve sermaye sahiplerini kapitalist olarak adlandırmış ve buna ait geliri kar ile ifade etmiştir. Marx işgücünün arz fiyatının tüm mallar cinsinden sabit kabul etmiştir. (Kaldor, 1955, s.87) Ücreti minimum seviyede faktörün, emek arzının talebi aşması sonucu oluşan yedek işçi ordusu olduğunu ifade etmiştir. Ricardo sermaye birikiminin nedenini yüksek kar marjlarının cazibesine dayandırırken, Marx kapitalistler arasındaki rekabete bağlamıştır. (Akalin, 1986, s.305)

Marx'ın analizinde toplam hasıla, değişken kapital ve artı değer olarak ayrılmaktadır. Değişken sermayeyi temsil eden (V), işgücünün geçimlik seviyede ücretini ifade eder. (S), artık değeri ya da karı sembolize eder ve rant ile faizden oluşur. Amortisman, vergi ve hammaddeyi ifade eden sabit kapital (C) ile temsil edilir. Sonuç olarak ekonomide belirli bir dönemdeki toplam gayri safi değeri (C+V+S) olacaktır. (S/V), kâr payının ücret payına oranı yani sömürme haddidir. (Kazgan, 1993, s.301) Bu orandaki bir artış sömürü haddinde ve toplam gelir içinde kâr payında ücretlere göre bir yükselme meydana geldiğini gösterir. (Peterson, 1994, s.454)

Marx'a göre kapitalistin amacı (S/V) oranını yükseltmek yani sömürüyü arttırmaktır. Emek arzının emeğe olan talepten yüksek olması, emeğin ücretinin minimum seviyede belirlenmesine neden olmaktadır. Ayrıca üretim araçları sahipleri toplam gelir içindeki paylarını arttırmak için sürekli rekabet halindedirler. Bu rekabet ve fazla işçi ordusu ücretlerin düşük seviyede kalmasına neden olmaktadır. Teknik gelişme veya işgücünün fiziki verimliliğinin artması sonucu üretim ve artık değer artacak, sömürü haddi yükselmiş olacaktır. Sermaye yığılımı ve artan üretim ücretlerin toplam üretim içindeki payını azaltacak ancak karın payını arttıracaktır. Teknik gelişmelerin sebep olduğu toplam hasıladaki artışı sermaye sahipleri alacaktır. Üretimdeki artış işgücünün reel ücretine yansımaya ve yoksulluğu arttıracaktır. (Peterson, 1994, s.454-456)

1.4.3 Neo-Klasik İktisatçıların Gelir Dağılımı Yaklaşımları

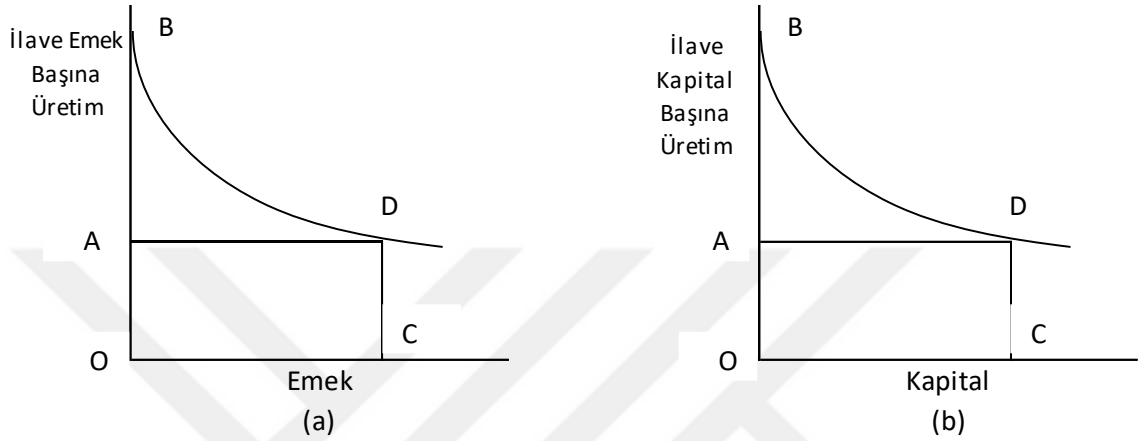
Neo-klasik iktisatçılar, tam rekabet varsayımı altında her üretim faktörünün ürüne yaptığı katkı kadar gelir elde ettiğini ve toplam ürünün bütün girdiler arasında paylaşıldığında geriye hiçbir artık değer kalmadığını savunmuşlardır. Ayrıca neo-klasikler gelirin eşit dağılımına değil adil dağılımı üzerine yoğunlaşmışlardır. (Kazgan, 1993, s.145)

Her üretim faktörü üretime sağladığı katkı ile paralel bir gelir elde edecektir. Fiyat mekanizmasıyla üretim faktörlerinin fiyatları belirlenecek, bu fiyatlarda faktörlerin marjinal verimliliklerine bağlı olarak oluşacaktır. Emeğin ücreti, şu şekilde olacaktır; marjinal emeğin ücreti, o birim emeğin üretimde yarattığı fiziki ürünün piyasa fiyatı ile çarpımı kadar bir değer olarak ödenecektir. (Akın, 2015, s.15)

Neo-klasik bölüşüm teorisi üretim ve değer teorisine bağlanmış, marjinaldeki eşitlik, değer ve bölüşüm teorisine ortak anlamı veren ve bunları birleştiren temel ilke olarak kabul edilmiştir. Bölüşümün tamamen piyasaya göre oluştuğu, kurumsal ve toplumsal yapı ve şartlardan bağımsız olduğu varsayımı altında, marjinal verime göre bölüşümün evrensel olduğu yargısına varılmıştır. (Kazgan, 1993, s.145)

Neo-klasik gelir dağılımı teorisi 19. yüzyılın sonlarına doğru en olgun düzeyine ulaşmış, buna katkı sağlayan iki önemli düşünür ise Clark ve Wicksteed olmuştur. (Akyüz, 1980, s.90) Clark, gelir dağılımı teorisini azalan verimler kanuna dayandırmış ve

bunu tüm üretim faktörlerine uygulamıştır. Azalan verimler kanununun sadece emeğe değil, sermaye ve toprağa da uygulanabileceğini savunmuş, emek, toprak ve teşebbüs becerisi sabitken sermayede yapılacak bir arttırım sermayenin marjinal verimliliğini önce artan daha sonra azalan bir hızla arttıracığını ileri sürmüştür. (Savaş, 2000, s. 568)

Şekil 8 : Emek ve Sermayenin Marjinal Verimliliği

Kaynak: Savaş, 2000, s.569

Şekil 8a'da BD eğrisi, emeğin marjinal verimliliğini ifade eder. Diğer faktörler sabitken kullanılan emek miktarı arttıkça, emeğin marjinal verimliliği azalmakta ve bu sebepten dolayı BD eğrisi negatif eğimlidir. Kullanılan emeğin ilk birimi ile OB kadar üretim yapılabilirken, emek artışı ile birlikte emek başına düşen sermaye miktarı azalacağından üretimde azalma olacaktır. OC kadar emek kullanıldığında son emek biriminin üretimi OA kadar olacaktır. Burada ücret, üretim miktarına eşit olduğundan toplam ödenen ücret OADC alanı kadar olacak, ABD alanı ise sermayenin payı olacaktır. Şekil 8b'de ise emek sabitken sermaye değişken faktör olarak varsayılmıştır. BD eğrisi sermayenin marjinal verimliliğini ifade eder ve negatif eğimlidir. Azalan verimler kanununun varlığı nedeniyle emek sabitken sermayede yaşanan artış ile sermayenin marjinal verimliliği azalacak ve OC kadar sermaye kullanımıyla, sermayenin marjinal verimliliği AD olacaktır. OADC alanı sermayenin payını gösterirken ABD alanı ücretin payını göstermektedir. Clark, ekonomide statik şartlar altında yani emek ve kapital miktarı sabit kalırsa, üretim tarzında ilerleme durursa, sermaye birikim durur ve tüketici

tercihleri değişmezse, marjinal verime göre oluşacak gelir dağılımının haklı ve adil olacağını savunmuştur. (Savaş, 2000, s.568)

Wicksteed, faktör gelirlerinin bölüşümünü marjinal verimlilik kriterine dayandırmış, emek ve sermaye miktarı sabit kabul edildiğinde, toprak miktarı arttırılırsa, sermaye ve emeğin üretimden alacağı payın hesaplanabileceğini öne sürmüştür. Wicksteed yaptığı analizlerde ürünün tam rekabet şartlarında parasal gelir birimiyle ölçülmesi gerektiğini savunmuştur. (Öztürk, 2010, s.79)

1.4.4 Keynesyen İktisatçıların Gelir Dağılımı Yaklaşımları

Keynes kapitalist ekonominin istihdam ve gelir dağılımı olarak 2 önemli sorunu olduğunu belirtmişse de gelir dağılımı ile çok ilgilenmemiştir. Keynesyen iktisatta gelir dağılımı üzerine iz bırakan kişi iktisatçı N. Kaldor olmuştur. (Alkin, 1992, s.151)

Kaldor'un gelir dağılımı modelini dayandırdığı belli başlı varsayımlar bulunmaktadır. Ekonomiyi tam istihdam seviyesinde varsayarken üretim veya toplam geliri veri olarak kabul etmiştir. Toplam gelir ücret ve kar olarak ikiye ayrılmakta, emek ve girişimci arasında pay edilmektedir. Emekçiler ile girişimciler arasındaki temel fark marjinal tüketim veya tasarruf eğilimlerinden kaynaklanmaktadır. Emekçilerin marjinal tasarruf eğilimleri düşük dolayısıyla tüketim eğilimleri yüksek iken girişimciler için tam tersi geçerlidir. (Uysal, 1999, s.38)

Kaldor'un teorisinin aşağıdaki gibi cebirsel olarak gösterimi mümkündür:
(Kaldor, 1955, s.95)

$$Y = W + P$$

(Y) milli geliri veya toplam çıktıyı, (W) ücretleri, (P) ise karı ifade etmektedir. Toplam gelir, kar ve ücretin toplamına denktir.

$$I = S$$

(I) yatırımı, (S) tasarrufu ifade eder. Bu eşitlik gelir dengesi için temel şartı oluşturur.

$$S = S_w + S_p$$

(S_w) ücretlilerin toplam tasarruflarını, (S_p) sermaye sahiplerinin toplam tasarruflarını ifade eder.

$$S_w = s_w W$$

$$S_p = s_p P$$

(s_w) ücretlilerin ortalama tasarruf eğilimlerini, (s_p) sermaye sahiplerinin ortalama tasarruf eğilimlerini gösterir.

$$P / Y = 1 / (s_p - s_w) \times I / Y - s_w / (s_p - s_w)$$

Denkleme dikkat edilirse, yatırım-milli gelir (I/Y), oranında artış olması durumunda, s_w ve s_p sabit s_p > s_w olduğu sürece karın gelir içindeki payı (P/Y) yükselecektir.

Tam istihdam şartlarının geçerli olduğu varsayımı altında yatırım harcamalarındaki bir artış eğer daha yüksek reel yatırım seviyesinde denge isteniyorsa, yatırım-milli gelir (I/Y) ve tasarruf-milli gelir (S/Y) oranlarında da artışa neden olmak zorundadır. Eğer tasarruf-milli gelir oranı yükselmezse fiyatlar genel seviyesinde artış yaşanacaktır. Oranın yükselmesi ise daha yüksek yatırım ve sürdürülebilir tam istihdam dengesini sağlayacaktır. Tam istihdam şartları altında yatırım harcamalarında yaşanan

artış, başlangıçta fiyatlarda genel bir artışa yol açacaktır. Ücretler fiyatlarla aynı seviyede artmayacak ve kar marjlarında bir artış yaşanacaktır. Dolayısıyla ücretlilerin reel gelirleri düşerken, ücret dışı gelir sahiplerinin reel gelirleri artacaktır. Ücret dışı gelir sahiplerinin tasarruf eğilimleri yüksek olduğu için ekonomideki tasarruflar artacaktır. Bu durum, tasarruf-milli gelir oranı ile yatırım-milli gelir oranının dengeye gelmesi ile sonlanacaktır. (Peterson, 1994, s.466-467)

2. YOKSULLUK KAVRAMI VE YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ

2.1 Yoksulluk Kavramı

Sosyal bilimcilerin araştırma konularında ön plana çıkan yoksulluk, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun yoksullukla mücadele, hemen hemen her ülkenin ortak sorunu olmuştur. (Gündoğan, 2008, s.42) Temelde az gelişmiş ülkelerin sorunu olan yoksulluk, gelişmiş ülkelerde de önemli bir sorun olarak gündemi işgal etmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki hızlı büyüme, sosyal devlet anlayışı, sağlık ve eğitim hizmetleri gibi uygulamalar yoksulluğu önleyici etki yapmıştır. (Gündüz, 2006, s.34)

Yoksulluk, bir toplumun üretmiş olduğu değerlerin azlığı ya da çokluğu ile değil, o değerlerin toplum içindeki adaletsiz dağılımı durumunda söz konusu olmaktadır. Yani yoksulluk, adaletsiz gelir dağılımının mevcut olduğu durumda karşımıza çıkmaktadır. (DPT, 2001, s.103) Pastadaki en büyük payı küçük bir topluluğun alması gelir dağılımını bozmakta ve yoksulluğa neden olmaktadır. 2017 yılı itibarıyla Türkiye’de en düşük gelirli %20’lik grup toplam gelirin sadece %6,3’ünü almaktadır. En yüksek gelirli %20’lik grup ise toplam gelirin %47,4’ünü almaktadır. Yani %80 gibi toplumun çoğunluğunu oluşturan grup toplam gelirin %52,6’sını almaktadır. Bu da yoksullukla gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermektedir.

Yoksulluğun görüş birliğine dayanan bir tanımı olmamakla birlikte topluma, çevreye ve zaman bağlı olarak farklılıklar gösterebilmektedir. Yoksulluk ve zenginlik kavramı öznel bir nitelik taşımakta olup, asgari gıda, barınak ve giyim miktarı, zamana ve mekana göre değişiklikler gösterebilmektedir. Sözlükte geçen anlamıyla yeterli düzeyde parası olmayan, rahat bir hayat sürmek için gerekli olan varlığa ya da gelire sahip olamama durumudur. (Aktan ve Vural, 2002c, s.1) Genel manada yoksulluğu, toplumsal refah düzeyi asgari olarak belirlenen yaşam standartının altında kalan kişilerin statüsü olarak tanımlamak mümkündür. Bu kişiler elde ettikleri gelir ile yaşamlarını sürdürmek için gerekli olan asgari ihtiyaçları karşılayamama durumuyla karşı karşıyadırlar. (TÜSİAD, 2000, s.95)

Yoksulluk nedir? sorusunun tek bir cevabı yoktur. Yoksulluk; “açlıktır”, “eğitimsizliktir”, “barınacak bir evinin olmamasıdır”, “hasta olmak ve tedavi olamamaktır”, “hiçbir işinin olmaması ya da iyi bir işe sahip olamamaktır”, “kirli suyun sebep olduğu hastalıklar nedeniyle insanların ölmesidir”, “gelecek korkusuyla yaşamak ve çocuklarının geleceğinden endişe duymaktır”, “umutsuzluktur”, “eşitsizliktir”, “özgür olamamaktır” gibi yüzlerce cevabı olan bir kavramdır. Kimileri yoksulluğu sistemin işleyişine bağlamakta kimileri adaletsiz gelir dağılımına bağlamakta kimileri ise kişisel eğitim ve beceriye bağlamaktadır. Dolayısıyla yoksulluğun tek bir tanımının olması da pek mümkün gözükmemektedir. (Gündoğan, 2008: 43)

TÜİK yoksulluğun dar ve geniş anlamda olmak üzere iki türlü tanımını yapmaktadır. Dar anlamda yoksulluk, açlıktan ölme, barınacak yeri olmama şeklinde tanımlanırken, geniş anlamda yoksulluk gıda, giyim ve barınma gibi olanaklara yaşamını devam ettirecek kadar sahip olmasına rağmen toplumun genel düzeyinin geresinde kalması durumunu ifade eder. (Ensari, 2010, s.9)

Amartya Sen’e göre (2004, s.36), yoksulluğu sadece düşük gelir düzeyine bağlamak doğru bir yaklaşım değildir. Ona göre, temel yapılabirlik yokluğu da bir yoksulluktur. Yani, erken ölümler, yetersiz beslenme, uzun süreli hastalıklar, kadın ölüm oranlarının yüksekliği de yoksulluktur.

2.2 Yoksulluk ve Yoksulluğun Bir Sorun Olarak Ortaya Çıkışı

Yoksulluk, tarih boyunca her zaman kendini ezici bir varoluş haliyle göstermiştir. 19. yy’dan önceki folklor ve edebiyatımız; kral-kraliçeden bahsettiğimiz zamanlar hariç, çoğu zaman yoksulluk hakkındadır. Ve hatta bu yoksulluk parasız kalmak değildir. Bu yoksulluk, ekmek çalmak, kaynatılmış toprak yemek ve besleyecek boğazdan kurtulmak için çocuklarını terk etmektir. (Chang, 2016, s.300)

Yoksulluğun sosyal bir sorun olarak ortaya çıkışı 17. yy başlarına rastlamaktadır. Başta liberalizmin en büyük teorisyeni John Lock olmak üzere, 17. yy liberal kuramcıları yoksulluk sorununa değinmişler, özel mülkiyeti savunurken bunun yoksulları dışlamaması gerektiğinin üzerinde durmuşlardır. Sanayileşmeye dayalı kapitalizmin

giderek yaygınlaşmaya başladığı 18. ve 19. yy'da düşünürlerinde yoksulluğa olan ilgisi artmıştır. (Şenses, 2006, 32-33)

1980'li yıllarda yaşanan sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmelerle yoksulluk kavramı kalkınma tartışmalarının yaşanmasına sebep olmuştur. Dünya Bankası tarafından, Dünya Kalkınma Raporu'nda yoksulluğun işlenmesiyle yoksulluğun sadece ekonomik bir sorun olmadığı anlaşılmış ve konuya duyulan ilgi artmıştır. Yoksulluk sorununu ortadan kaldırmak, refah bir toplum yaratmak sadece gelişmekte olan ülkelerde değil gelişmiş ülkelerde de bir amaç olmuştur. (Taş ve Özcan, 2012, s.424)

Tarihin her aşamasında kendini gösteren yoksulluk, siyasi söylem olarak 1990'ların başında ortaya çıktı. Kurumsal anlamda ilk söylem, Birleşmiş Milletler tarafından 1992 yılında 17 Ekim'in "Yoksulluğun Yok Edilmesi Uluslararası Günü" olarak ilan edilmesiyle ortaya çıktı. (Yılmaz, 2012, s.293)

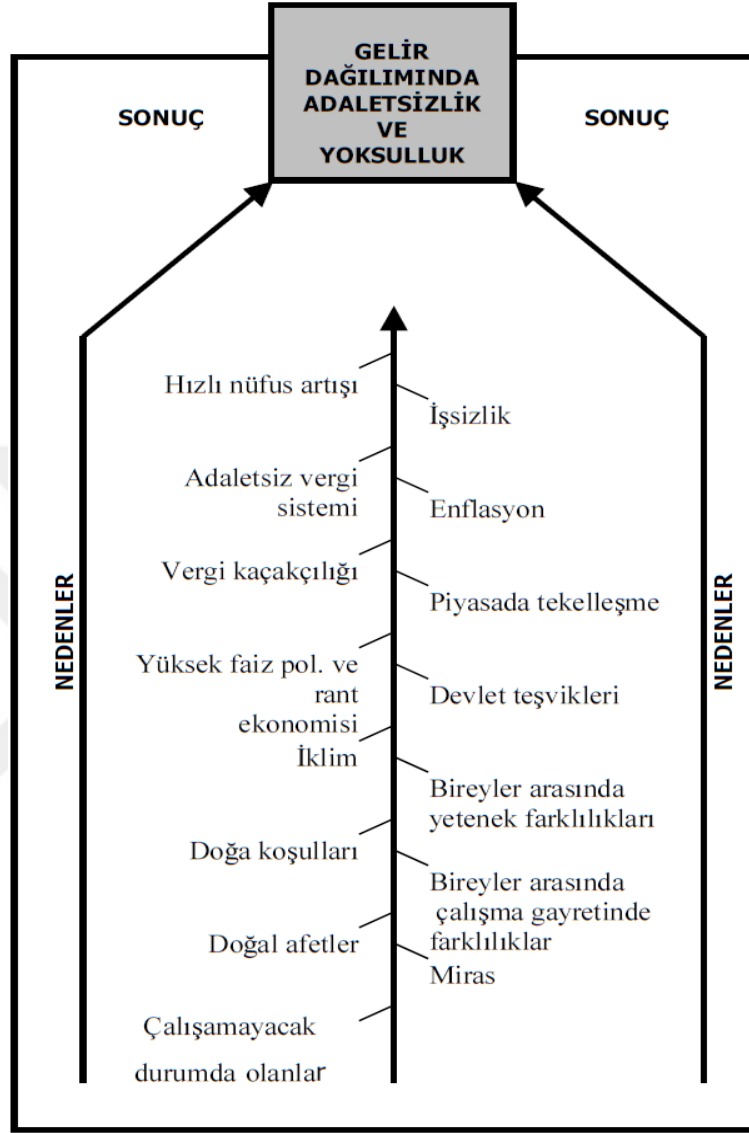
2.3 Yoksulluğun Nedenleri

Bir ülkede ya da bölgede yaşanan yoksulluğun 1 veya 100 nedeni olabilir. Yoksulluğun nedenleri bölgelere, ülkelere, şehirlere ve kişilere göre değişiklik gösterebilmektedir. Yoksulluk üretim yetersizliği ve yaratılan değer adil paylaşılabilmesi sonucu ortaya çıkar. İklim ve doğa koşulları bazı ülkelerin üretim yeteneklerini kısıtlayabilir. Bu ülkeler ister istemez daha yoksul olacaktır. Hızlı nüfus artışı, üretim artışını desteklerken tüketimi de arttırmaktadır. Yaratılan üretim artışı tüketimin gerisinde kalırsa yoksulluk kaçınılmaz olur. (Aktan, 2002a, s.1)

Yoksulluğa sebep olan yetersiz üretimin nedenlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Gündüz, 2006, s.37):

- Doğal afetler ve iklim koşulları
- Hızlı nüfus artışı
- Adaletsiz vergi sistemi ve yüksek faiz
- Piyasada tekelleşmenin olması
- Enflasyon ve işsizlik

Can Aktan yoksulluğun nedenleri aşağıdaki şekildeki gibi göstermiştir:

Şekil 9 : Gelir Dağılımında Adaletsizliğin ve Yoksulluğun Nedenleri

Kaynak: Aktan, 2002a, s.3

Ayrıca;

- Olumsuz ekonomik konjonktür
- Çözülen geleneksel yapılar ve sosyal güvencesizlik
- Uluslararası finans sermayesinin etkisi ve ekonomik krizler
- Gelir dağılımının adaletsizliği

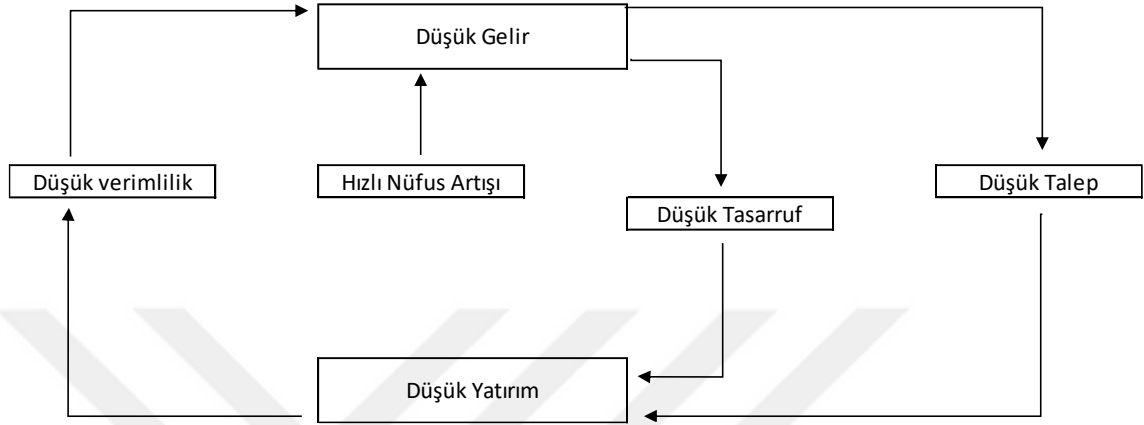
- Demografik yapıdaki değişim ve artan göç hareketleri
- Sendikasılaştırma politikaları da yoksulluğun nedenleri arasında sayılabilir. (Öztürk ve Çetin, 2009, s.2668)

Ha-Joon Chang'e göre (2016, s.302-303), eğer bazı kişilere yılda milyonlar ödeniyorsa bunu nedeni hak etmeleridir. İnsanlar yoksulsa ya yeterince iyi değillerdir ya da yeterince çaba sarf etmiyorlardır. Aynı geçmişe ve imkanlara sahip iki insandan biri yoksul olabilirken diğeri çok daha iyi bir konumda olabilmektedir. Bunun nedeni şans ya da çevre değil yetenek ve çaba farkıdır. Yoksulluğun nedenine yapısal olarak bakacak olursak; çocukların yetersiz beslenmesi, kalitesiz okullar yoksul çocukların gelişimini kısıtlamaktadırlar. Bu dezavantajları giderecek sosyal önlemler alınmadığı müddetçe bu çocuklar doğuştan sahip oldukları yeteneklerini sergileyemeyeceklerdir. Yoksul çevreden gelen insanlar önündeki engelleri aşsa bile kişisel bağlantılarının olmayışı iş başvuruları ve terfilerde önlerine yeni engeller çıkaracaktır.

Yoksulluğun nedenlerinden biri de göçtür. Uluslararası araştırmalar göç edenlerin yoksulluk riskiyle karşı karşıya olduklarını ortaya koymuştur. Türkiye'de İran-Irak savaşı, Yugoslavya'nın parçalanması, Bulgaristan'da yaşanan iç sorunlar nedeniyle dış göç dalgaları yaşanmış, göçerlerin ekonomiye yarattığı ek yükün yanı sıra geri dönmeyenlerin yoksulluk ordusuna katıldığı gözlemlenmiştir. Dış göç gibi iç göçte ister isteğe bağlı olsun ister güvenlik sebebiyle olsun göçer sınıfın yoksullaşması ve göçtüğü yerde dışlanarak eskisinden daha yoğun bir biçimde yoksullaşma sürecine itilmesi kaçınılmaz olmaktadır. İç göç, göçerlerin yoksullaşmasına neden olduğu gibi göç veren ve alan bölgelerinde yoksullaşmasına neden olmaktadır. (DPT, 2001, s.164)

İktisadi krizler, ekonomik çalkantılar, siyasal istikrarsızlık işsizliği ve piyasadaki güvensizliği arttırmaktadır. İşsizlik, gelir elde edemeyen bir grubu ortaya çıkaracaktır. Geliri olmayan bireyler temel ihtiyaçlarını karşılayamayacaktır. Piyasalara olan güvenin kaybolması mevcut yatırımların sonlamasına, yatırımlarının ertelenmesine ya da iptal olmasına neden olacak ve sonuçta hem işsizlik artacak hem de gelir yaratılamayacaktır.

Yoksulluk ile işsizlik doğru orantılıdır. Birinin olduğu yerde diğeri de varlığını gösterir. Yoksulluk kısır döngüsü içerisindeki ülkelerde, yeterli gelirin yaratılamaması sebebiyle yatırımlar arttırılmaz ve işsizlik ortaya çıkar. (Aktan, 2002b, s.1)

Şekil 10: Yoksulluk Kısır Döngüsü

Kaynak: (Kabuya, 2015, s.79)

Hızlı nüfus artışı kalkınmayı yavaşlatmakta, yoksulluğu arttırmakta ve özellikle kentlerde olumsuz yaşam koşullarını arttırarak çevre tahribatına yol açmaktadır. Hızlı nüfus artışı özellikle kıt olan toprak üzerinde bir baskı yaratmakta, gıda talebinin artmasına yol açarak yoksulluğu arttırmakta, özellikle tarımın az geliştiği ülkelerde büyük sorunlara yol açmaktadır. (Arpacıoğlu, 2012, s.39)

Dünyada yoksulluk ve eşitsizlik oldukça yaygındır. Her beş kişiden birisi mutlak yoksulluk içinde yaşamını sürdürmektedir. Birçok yoksul ülkedeki yüksek eşitsizlik dikkate alındığında gelirlerin adil bir biçimde yeniden dağılımı sonucu mutlak yoksulluk toplam hasılda herhangi bir artış olmaksızın azaltılabilir. (Chang, 2014, s.306-307)

2.4 Yoksulluk Türleri

Yoksullukla ilgili araştırmalara bakıldığında farklı kriterlerin göz önüne alınması sonucu farklı yoksulluk tanımlarının ortaya çıktığı görülmüştür. Bunlardan bazıları olan mutlak, görel, insani, gelir, öznel, nesnel, kırsal, kentsel ve sosyal imkanlar yoksulluğu aşağıda açıklanmıştır.

2.4.1 Mutlak ve Göreli Yoksulluk

Mutlak yoksulluk hane halkının ya da bireylerin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan minimum refah seviyesine ulaşamaması durumudur. (Ensari, 2010, s.9) Birinci dereceden yardıma muhtaç olarak algılanması gereken bu insanlar, temel insani ihtiyaçlarını bile karşılayamamakta ve hatta bu kişilere yardım edilmediği takdirde ölüm riskiyle karşı karşıya kalmaları kaçınılmazdır. (Taş ve Özcan, 2012, s.424)

Mutlak yoksulluk ifade edilirken kullanılan minimum ihtiyaçlar, “ihtiyaç sepeti” olarak da adlandırılır. İhtiyaç sepeti temel gıdalar, giyim ve konut ihtiyaçlarını içermektedir. Mutlak yoksulluk durumunda ihtiyaç sepetinin satın alınması mümkün olmamaktadır. (Hatipler ve Aytaç, 2011, s.12)

Mutlak yoksulluğun belirlenmesi, insanların hayatlarını sürdürebilmeleri için gerekli asgari tüketim ihtiyaçlarının ortaya çıkarılması ile mümkündür. (TÜİK, 2008, s.6) Mutlak yoksulluğun, sadece gıda harcamalarına dayanan dar anlamının yanında gıda dışı harcamaları da dikkate alan geniş anlamı da söz konusudur. Birçok azgelişmiş ülkede mutlak yoksulluk, en az kalori ihtiyacını karşılayacak kadar gıda sepetinin yanında gıda dışı harcamaları da göz önüne alınarak hesaplanmaktadır. (Şenses, 2006, s.64)

Gıda Yoksulluğu (Açlık Sınırı): Bir kişi ya da hane halkının yaşamını sürdürebilmesi için tüketmesi gereken temel gıda maddelerinden oluşan gıda sepetinin maliyeti gıda yoksulluğu ya da açlık sınırını ifade etmektedir. (TÜİK, 2008, s.6) Hane halkının toplam tüketim harcamasının bu sınırın altında gerçekleşmesi durumu gıda yoksulluğu olarak tanımlanmaktadır. (Çalışkan, 2010, s.100)

TÜİK, gıda yoksulluğunun temelindeki gıda sepetinin belirlenmesinde Hanehalkı Bütçe Anketi verilerini kullanmaktadır. Gıda yoksulluğunun belirlendiği sepette aşağıdaki maddeler yer almaktadır: (TÜİK Yoksulluk Çalışması, 2008, s.19)

- Ekmek ve tahıllar (ekmek, bulgur, pirinç, makarna),
- Et (dana, koyun, tavuk eti),
- Balık,
- Süt, peynir, yoğurt, yumurta,

- Katı ve sıvı yağlar,
- Meyveler,
- Sebzeler,
- Şeker, reçel, bal, çikolata, salça vb. ,
- Çay, kahve, kakao,
- Alkolsüz içecekler (su, kola)

Gıda ve gıda dışı yoksulluk: Birey ya da hane halkının beslenme ihtiyacının yanında; giyim, barınma, enerji, ulaştırma, haberleşme gibi temel ihtiyaçlarını temin edebilmesi için gerekli olan minimum harcama miktarını karşılayacak gelirden yoksun olması olarak tanımlanmaktadır. (DPT, 2007, s.1)

Mutlak yoksulluğu ifade ederken kişi başına düşen kalori hesabı büyük önem arz etmektedir. Dünya Bankası'nın 1990'da yaptığı çalışmaya göre, bir insanın yaşamını idame ettirebilmesi için gerekli kalori miktarı 2400 k/cal olarak belirlenmiş ve bu noktadan hareketle günlük getirisi bu kalori miktarına karşılık gelen besini almaya yetmeyen insanlar mutlak yoksul olarak tanımlanmıştır. (DPT, 2007, s.103-104)

Görelî yoksulluk kavramı, insanın bir toplumsal varlık olmasından yola çıkmakta olup, buna göre yoksulluk sadece kaynaklara erişememe ve yaşamı sürdürme meselesi değildir. Yoksulluk, birey ya da hane halkının, içinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilen asgari bir yaşam düzeyine sahip olup olmadığı ile alakalı bir konudur. Bu nedenle görelî yoksulluk kavramı farklı grupların sahip olduğu mutlak gelir düzeyinden ziyade gelir ve refahın dağılımında ortaya çıkan farklılıklara odaklanmaktadır. (Gündoğan, 2008, s.43)

Görelî yoksulluk bireylerin ya da hane halklarının kendilerinden daha iyi gelir ya da refah düzeyindeki referans gruplarıyla karşılaştırılması sonucu ortaya çıkan bir olgudur. Yani görelî yoksulluk temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilirken, kişisel imkanların yetersizliği nedeniyle toplumun genel refah düzeyinin altında kalan kişileri ifade eder. (Banerjee, Benabou ve Mookherjee, 2006, s.11) Görelî yoksullar birinci derece yoksulluktan ziyade ikinci derece yoksullar sınıfına girmektedirler. Temel

ihtiyaçlarını kısmen karşılamakta olup eğitim, sağlık ve sosyal katılım yönünden yeterli düzeyde değillerdir. (Taş ve zcan, 2012, s.424)

Sosyal yönü daha fazla olan görelili yoksulluğun tanımlanmasında ya nüfusun düşük gelirli bir oranı yoksul olarak tanımlanmakta ya da ortalama gelir düzeyinde bir sınır saptanarak bu sınırın altında gelire sahip olanlar yoksul olarak adlandırılmaktadır. (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s.63)

Grelili ya da diğer adıyla nispi yoksullukta, bireyin ya da hane halkının yoksulluk derecesi belirlenirken toplumdaki diğer birey ya da hane halkları ile karşılaştırma yapılır. Nispi ile mutlak yoksulluğun farkı, mutlak yoksullukta hesaplamalar kişi başına düşen harcama düzeyine göre yapılırken, nispi yoksullukta diğer sosyal gruplarla mukayese edilerek yapılmasıdır. (Hatipler ve Aytaç, 2011, s.12)

2.4.2 İnsani ve Gelir Yoksulluğu

İlk olarak Birleşmiş Milletler (BM) tarafından ortaya çıkarılan insani yoksulluk kavramı mutlak ve görelili yoksulluğa göre daha geniş kapsamlıdır. İnsani yoksulluk önceki kavramlara göre daha farklı noktaların altını çizmektedir. Bilindiği gibi mutlak yoksullukta temel ihtiyaçlara ulaşamama, görelili yoksullukta temel ihtiyaçların yanında toplumsal gereksinimlerden mahrum olma durumu söz konusudur. İnsani yoksullukta temel olan ise bireyin insanca bir yaşam sürdürebilmesine engel olacak yoksunluklar söz konusudur. (Açıkgöz ve Yusufoğlu, 2012, s.85-86)

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) da hem yoksulluk kavramı üzerindeki tartışmaları hem de yoksulluğun ölçülmesi yaklaşımlarını genişleterek, yoksulluğun kavramlaştırılması çabalarına katkı sağlamıştır. UNDP'nin 1997 İnsani Gelişme Raporu ile ilk kez "İnsani Yoksulluk" (Human Poverty) kavramı ortaya konmuştur. İnsani yoksulluk ile gelir yoksulluğu bağlantılı olmasına rağmen birbirinden farklı iki kavramdır. Gelir yoksulluğu ölçümleri mutlak gelir üzerinde odaklanırken, "insani yoksulluk" daha çok, okur-yazarlık, yetersiz beslenme, ana-ocuk sağlığının yetersizliği, kısa yaşam suresi, önlenebilir hastalıklara yakalanmak gibi temel insani ihtiyaçlardan yoksun olma biçiminde tanımlanabilir. (Taş ve zcan, 2012, s.425)

UNDP'nin 1997 İnsani Gelişme Raporunda, insani yoksulluğun boyutlarını ölçmek amacıyla "İnsani Yoksulluk İndeksi" (Human Poverty Index) geliştirilmiştir. Bu indeks gelişmekte olan ülkeler için (HPI-I) aşağıdaki üç kriterden yola çıkarak hesaplanmaktadır:

1. Yaşam süresi: 40 yaşın altında yaşam beklentisi olanların oranı/nüfus yüzdesi.
2. Eğitim: Okuma yazma bilmeyen yetişkinlerin oranı/nüfusun yüzdesi.
3. Makul bir yaşam düzeyi:
  - Sağlıklı içme suyuna ulaşamayan nüfusun oranı,
  - Temel sağlık imkanlarına ulaşamayan nüfusun oranı,
  - 5 yaşın altında olan ve yeterli beslenme kaynaklarına ulaşamayan nüfusun oranı.

Gelişmiş ülkeler için hesaplanan İnsani Yoksulluk İndeksi de (HPI-II) aşağıdaki kriterlerden oluşmaktadır:

1. Yaşam süresi: 60 yaşın altında yaşam süresi beklentisi olanların oranı.
2. Eğitim: OECD tarafından tanımlanmış olan fonksiyonel cahillik oranı.
3. Makul bir yaşam standartı: Yoksulluk sınırının altında yaşayan bireylerin oranı.
4. Sosyal dışlanma: Uzun dönem işsiz kalanların oranı. (Gündoğan, 2008, s.44)

Gelir yoksulluğu ise asgari yaşam standartına sahip olmak için bireylerin ihtiyaç duyduğu temel ihtiyaçları karşılayabilecek gelirden mahrum olma durumudur. Asgari bir yaşam standartını sağlayacak olan gelir yoksulluk sınırı olarak ifade edilmektedir. (Okumuş, 2010, s.75)

Ülkelerarası karşılaştırma yapılabilmesi için küresel bir yoksulluk sınırının tespit edilebilmesi mümkündür. Ancak küresel boyutta tespit edilen bu yoksulluk sınırının ülke içi yoksulluğun analizinde kullanılması çok doğru sonuçlar vermeyecektir. Bundan dolayı ülke içi sosyo-ekonomik şartlarını dikkate alarak bir yoksulluk sınırı belirlenebilir. (Aktan ve Vural, 2002c, s.6)

2.4.3 Öznel ve Nesnel Yoksulluk

Öznel yoksulluk, bireylerin kendi kriter ve görüşlerine göre yoksulluğu tanımlamasıdır. Bireyler yaşamlarına devam edebilmek için gerekli olan ihtiyaçları kendileri belirlemekte, maddi ve manevi sınırları tamamen öznel olmaktadır. (Arslan ve Ayhan, 2017, s.646)

Adam Smith'e göre insanlar eşit fırsatlara sahip olmakla birlikte, bu fırsatları kullanmak ya da yenilerini ortaya çıkarmak kendilerine bağlıdır. Bu doğrultuda Smith, topluluk içinde olmaktan sıkılmama ve toplumla bütünleşmekten söz eder. Kendinden ve çevresinden utanacak durumda olmak, dışarıya karşı uzak durmak yoksulluk düzeyinin zımni sınırı olarak görülmektedir. Günümüzde bu durum subjektif ya da öznel yoksulluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendilerini yoksul olarak tanımlayan subjektif yoksulların, temel kriterleri gelir ya da toplumsal fırsatlardan yararlanma değildir. Burada temel kriterler öznel olmakla birlikte yapamadıkları ya da ulaşamadıkları şeyler nedeniyle toplumdan ya da kendinden utanmadır. (DPT, 2001, s.103)

Objektif yaklaşım, kişilerin kendi toplam faydalarını hesaplaması önündeki zorluklar dikkate alındığında subjektif yaklaşımdan daha çok kabul görmektedir. Objektif yaklaşıma göre, kişiler her zaman neyin kendileri için en rasyonel olduğunu değerlendirme yeteneğine sahip değillerdir. Yoksulluğun ölçümünde hemen hemen tüm yöntemler objektif yaklaşımın doğrultusunda hareket etmekte ve kişiye özel beslenme yerine asgari besin gereksinimi miktarını belirlemektedir. Temelde kişilerin tercihleri birbirinden farklı olsa da asgari besin gereksinimi ile standartlaştırma yapılarak ölçüm yapılmaktadır. Subjektif yaklaşımın tercihler arası farklılıklara sebep olacağından dolayı ölçümlerde karışıklığa neden olacağı vurgulanmaktadır. (Aktan ve Vural, 2002c, s.6)

2.4.4 Kırsal ve Kentsel Yoksulluk

Kırsal ve kentsel yoksulluk, yoksulluğun mekânsal olarak ayrımı olup, kırsal alandaki yoksulluğun temelinde topraksız ve niteliksiz işgücü yatmaktadır. Kırsal yoksulluk, geçinme umutlarını yitirenlerin kentlere göçü ile kentsel yoksulluğu beslemekte ve temelini oluşturmaktadır. (Topgül, 2013, s.282)

Kırsal alandaki yoksulluğu besleyen faktörler, kırsal alanlardaki ikilik, kötü yönetim, kırsal kesimi dışlayan iktisadi ve sosyal politikalar. Kırsal alanlardaki ikilik, büyük toprak sahipleri ile küçük toprak sahipleri şeklinde ortaya çıkmakta ve bu durum gelir dağılımındaki adaletsizliği ve yoksulluğu arttırmaktadır. Kötü yönetim, kırsal kesimdeki üreticilerin maliyetlerini artırmakta, eksik ve kalitesiz sunulan kamu hizmetleri yoksulluğu arttırmaktadır. Uygulanan iktisadi ve sosyal politikalar ile sosyal güvenlik hizmetlerinde kentlere öncelik verilmesi, sermaye-yoğun sektörlere daha çok sübvansiyon verilmesi kırsal kesimi dışlamakta ve yoksulluğu tetikleemektedir. (Öztürk, 2008, s.615-616)

Kırsal kesimde nüfusun çoğunluğunu oluşturan küçük toprak sahipleri, topraksız köylüler ve tarım işçileri kırsal kesimin en yoksul gruplarıdır. Topraksız köylüler düşük ücretler karşılığında sosyal güvenceden yoksun olarak çalışmaktadırlar. Küçük toprak sahipleri de yetersiz üretim nedeniyle ücretli tarım işçisi olarak çalışabilmektedirler. (Öztürk, 2008, s.619)

Yoksulluğun yarattığı sorunlar gün geçtikçe artarken, kentler de yoksulluğun belirgin olarak yaşandığı yerler olarak ortaya çıkmaktadır. Kent yoksulları kavramı, 1996 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Hapitat raporunda kentlerde yaşayanların çeşitli nedenlerle asgari bir geçim standardı yakalayamaması ve konuttan yoksun olması, davranışsal ve toplumsal ilişkiler açısından sorunlara yol açabilecek bir konumda olması durumu olarak ifade edilmiştir. Kentsel yoksulluk, eğitim, sağlık, aile, konut, gelir gibi farklı alanlardaki mutlak ve göreceli yoksulluk durumlarını kapsamaktadır. (Batal, 2016, s.307)

Kentlerde topraktan ve ona bağlı üretimden yoksun olan kimseler ekonomik yaşama etkin olarak katılamamasının sonucu olarak kent yoksulu olarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Tarımda yeni teknolojilerin kullanımıyla beraber, emeğe olan ihtiyaç azalmış ve kentlere göç artmıştır. Kente göç edenler ise vasıfsız niteliklerinden dolayı işsiz nüfusa katılmaktadırlar. Kentlerdeki sanayi ve hizmet sektörünün aradığı vasıflardan yoksun olanlar, elinde sermaye de yoksa herhangi bir gelir getirecek iş sahibi olamamakta ya da vasıfsız işlerde çalışmaktadırlar. Vasıfsız işlerde çalışanların sağladıkları gelir çoğu

zaman asgari geçim standardı ve yoksulluk sınırının altında kaldığından, temel ihtiyaçlardan yoksun olarak yaşamlarını sürdürmektedirler. (Es ve Şengül, 2007, s.354)

Tablo 7
Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları, 2002-2013

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)											
	2002	2003	2004	2005	2006	2007 ⁽²⁾	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye												
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06
Kent												
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04	0,04	0,02	0,02	0,02
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96	0,97	0,94	0,60	0,64
Kır												
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63	0,57	0,42	0,14	0,13
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92	9,61	6,83	5,88	5,13

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması, 2015, www.tuik.gov.tr 13.12.2018

⁽¹⁾ 1 \$'ın SGP üzerinden TL karşılığı olarak ilgili yılın cari değerleri kullanılmıştır.

⁽²⁾ 2007 yılından itibaren yeni nüfus projeksiyonları kullanılmaktadır.

Tablo 7'de ifade edildiği üzere kır yoksulluk oranı her dönemde kent yoksulluk oranından yüksek olmuştur. 2002 yılında kişi başı günlük 2,15 doların altındaki gelire göre kır yoksulluk oranı kent yoksulluk oranının 1,7 katı iken bu oran 2013 yılında 6,5 katı olmuştur. Kır yoksulluk oranındaki azalış kentin gerisinde kalmıştır. Kır yoksulluğu ile mücadele için tarım kesimin gelirini arttırıcı politikalara önem verilmeli ve politikaların etkinliği arttırılmalıdır.

2.5 Yoksulluğun Ölçülmesi

Yoksulluğun ölçülmesi, nüfusun tümü ya da nüfusu oluşturan alt gruplar için hanehalkı ya da bireylerin refah göstergelerinin yoksulluk sınırı karşılaştırılmasını tek bir toplama dönüştüren istatistiksel bir fonksiyondur. Yoksulluğun ölçülmesi için gereken ilk adım yoksul ile yoksul olmayanı birbirinde ayırt etmeye yarayan yoksulluk sınırının

belirlenmesidir. (Çağatay, Zambak ve Duman, 2009, s.4) Yoksulluğun ölçülmesinde kullanılacak yöntem, ekonomik birimlerin yaşam standartlarının nasıl ve hangi değişkenlerle hesaplanacağını belirlenmesinden sonra, bu değişkenlerin belli bir sınırı yoksulluk çizgisi olarak belirlenmekte ve bu çizginin altında kalan bireyleri yoksul olarak adlandırmaktadır. Yaşam standartının ölçümü için kullanılan iki alternatif gelir ve tüketimdir. Bu iki değişkenin birbiriyle sıkı ilişkisi bulunmaktadır. Ancak yüksek miktarda gelirin kayıt dışı olduğu, dolaysız vergi toplama üzerindeki engeller, hane halklarının kendi yetiştirdiği ürünlerin göz ardı edilemeyecek miktarda fazla olduğu ekonomilerde gelir, hane halkı refahının iyi bir göstergesi olamamaktadır. Bunlara ek olarak nakdi ve aynı yardımların da fazla olması refah ölçütü olarak tüketim harcamalarının kullanılması daha çok tercih edilmektedir. (Caner, 2009, s.1-2)

Türkiye’de ilk kez yoksulluk sınırı ve oranı, resmi istatistik kurumu olan Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından, Dünya Bankası’ndan destek alınarak gerçekleştirilen 2002 Hanehalkı Bütçe Anketi ile oluşturulmuştur. (DPT, 2007, s.21)

Yoksulluk sınırının belirlenmesinde çeşitli veri grupları incelenerek, alınması gereken günlük asgari kalori miktarına dayalı ve gıda harcamaları dışında bireylerin giyim, barınma, sağlık, eğitim vb. temel ihtiyaçlarına yönelik harcamalarına dayalı olmak üzere iki yoksulluk sınırı (yoksulluk çizgisi) hesabı ortaya konmuştur. (Kule ve Es, 2005, s.265)

Sadece Gıda Harcamalarına Göre Hesaplama (Asgari kalori yaklaşımı): Yoksulluk sınırı, kabul edilebilir asgari tüketim düzeyini gösterir ve tüketime dayalı bir yoksulluk çizgisi, bireysel gıdanın asgari miktarını satın almak için gerekli olan harcama miktarı kadar gelir ve bireyin yaşadığı toplumun günlük hayatına katılma ve mülkiyetini yansıtan bir başka miktarını ortaya koymaktadır. (Dumanlı, 1996, s.10-11) Kalori yaklaşımında en önemli adım yetişkin bir kimsenin sağlıklı bir hayat sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu günlük kalori miktarının hesaplanmasıdır. (Çağatay, Zambak ve Duman, 2009, s.7)

Gıda Dışı Harcamalara Göre Hesaplama (Temel gereksinimler Yaklaşımı):
Asgari gıda harcamalara ek olarak gıda dışı harcamaları da hesaba katan bu yaklaşımda,

insanların yaşamlarını idame ettirebilmeleri için asgari düzeyde gıdaya, barınmaya, giyime, eğitim ve sağlık hizmetlerine yapmaları gereken harcamalar dikkate alınmaktadır. (Önder ve Şenses, 2006, s.5; Erdoğan, 2002, s.5) Bu harcamalar ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye farklılıklar gösterdiği için sepetin içinde yer alması gereken ihtiyaçların neler olması gerektiği üzerinde bir uzlaşma ortaya konulamamıştır. (Aktan ve Vural, 2002c, s.24)

2.6 Yoksulluk Ölçütlerinin Hesaplanmasında Kullanılan Yöntemler

Yoksulluk sınırı ve yoksul olanlar arasında yoksulluğun yoğunluk derecesi yoksulluğun ölçümünde iki önemli etkidir. Literatürün bir kısmında yoksulluk sadece yoksulluk çizgisi altında kalanları incelemekte, yoksullukla karşılaşmış insanların bu durumdan etkilenme derecelerini göz ardı etmektedir. Yoksulluk sınırının altında kalanların bir kısmı yoksulluk çizgisine yakınken bir kısmı da daha aşağılarda bulunmaktadır. Dolayısıyla gruplararası yoksulluğu hissetme şiddetleri farklılık arz etmektedir. (Dumanlı, 1996, s.21-22) Yoksulluğun tanımı ve ölçümü yapılırken hakim yaklaşım olan mutlak yoksulluğun temel belirleyicileri olan ihtiyaç, refah ve kaynakların tanımında uzlaşılan bir noktanın bulunmayışı, yoksulluğun ölçülmesini de zorlaştırmaktadır. (Şenses, 2006, s.62-63) Bir toplumda yoksul ile yoksul olmayanı birbirinden ayırmak için kullanılan yoksulluk sınırının belirlenmesinden sonraki aşama, yoksullar arasında kimin daha iyi, kimin daha yoksul olduğu şeklinde analiz çalışması yapabilmek amacıyla, yoksulluk ölçütlerinin hesaplanmasıdır. (Cafrı, 2009, s.18) Yoksulluk ölçütleri, yoksullar arasında kademelendirmenin esası olmakla birlikte yoksulluğun boyutunu belirlemek üzere özet istatistikler sunmaktadır. (Hatipler ve Aytaç, 2011, s.28)

2.6.1 Kafa Sayısı Yoksulluk Endeksi

En basit ve yaygın biçimde kullanılan yoksulluk endeksi olan kafa sayısı yoksulluk endeksi, yoksulluk çizgisi altındaki kişilerin toplam nüfusa oranı şeklinde ifade edilir. (Şenses, 2006, s.65) Kafa Sayısı Endeksi (KSE) aşağıdaki gibi gösterilir: (Dumanlı, 1996, s.23)

$$KSE=Y/N$$

Y=Yoksulluk sınırı altında yaşayanların sayısı

N = Toplam nüfus

Kafa sayısı endeksi, yoksulluk sınırı altında bulunan yoksulların oranlarında meydana gelen değişimleri izlemekte, yoksulluk çizgisinin altındakilerin toplam nüfusa oranı düştüğünde yoksulluğunda düşeceğini ifade etmektedir. (Dumanlı, 1996, s.23)

KSE, yoksul insan sayısını ve yoksulluk çizgisinin altındaki bireyler arasındaki gelir dağılımını dikkate almadığı için eleştirilmiş, yoksulluğun derecesinin ölçmekte yetersiz kalmıştır. (Şenses, 2006, s.65) Bu endeks, yoksulluk çizgisi altında yer alan bireylerin gelirlerindeki bir azalmaya karşı da duyarsızdır. Örneğin, bütün halkın gelirinin yoksulluk sınırının altında kaldığı bir durumda, gelir %50 oranında azalsa bile endeks değişmeyecek ve yoksulluk oranı aynı kalacaktır. (Dumanlı, 1996, s.23-24)

2.6.2 Yoksulluk Açığı Endeksi

Yoksulların, yoksulluk çizgisinin üzerine çıkabilmeleri için gerekli olan ortalama gelir düzeyini gösteren yoksulluk açığı endeksi, ilk olarak 1971 yılında Batchelder tarafından kullanılmıştır. (Hatipler ve Aytaç, 2011, s.29) Diğer bir ifade ile endeks, yoksul bireylerin gelirlerinin yoksulluk sınırı üzerine taşıyacak destekleme miktarını ölçmektedir. Yoksulluk açığı endeksi KSE'yi gibi yoksullar arasındaki eşitsizliğe karşı duyarsızdır. (World Bank, 1990, s.28) Yoksulluk açığının artması yoksulluğun daha da derinleştiğini ifade etmektedir. (Dağdemir, 1999, s.27)

Yoksulluk açığı endeksi aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır: (Caner, 2009, s.6)

$$P_1 = \frac{1}{n} \sum_{i=Q} \frac{(z_i - y_i)}{z_i}$$

Q=Yoksulları kapsayan kümeyi

n=Toplam nüfus

y=Hanehalkı toplam tüketim harcaması

z=Yoksulluk sınırı

Yoksullara yapılan transferler ile yoksulluk yok edilseydi, her yoksula $z_i - y_i$ kadar transfer yapmak gerekirdi. P1 endeksi bize bu şekilde yapılması gereken toplam transferin yoksulluk sınırına oranını vermekle birlikte yoksulluğun şiddeti hakkında net bir bilgi verememektedir. Yani yoksulların çoğunun sınıra yakın olduğu bir durumda küçük bir grup sınırdan uzaksa, ortalama alındığı takdirde yoksulluk açığının düşük olduğu ortaya konulabilir. (Caner, 2009, s.6)

2.6.3 Sen Endeksi

Amartya Sen tarafından 1976 yılında ortaya konulan Sen endeksi, kafa sayısı yoksulluk endeksi, yoksulluk açığı endeksi ve Gini katsayısının birleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Sen endeksinde, diğer endekslerden farklı olarak yoksulların sayısı, yoksulluğun boyutu ve yoksullar arasındaki gelir dağılımı farklılıkları göz önüne alınmaktadır. (Hatipler ve Aytaç, 2011, s.29) Sen endeksi, yoksul bir hane halkının geliri düştüğünde ve yoksul bir hane halkından daha yüksek gelirlili yoksul bir hane halkına gelir transfer edildiğinde yoksulluk endeksinin artması koşullarını sağlamış ve KSE'deki bazı eksikleri gidermiştir. (Şenses, 2006, s.66)

Amartya Sen 1976 yılında yapmış olduğu çalışmada yoksulluğun ölçümünde temel iki problemle karşılaşıldığını ifade etmiştir. Bunlardan birincisi tüm nüfus içerisinde yoksulu tanımlamak, ikincisi ise yoksullar hakkında mevcut bilgiyi kullanarak bir endeks elde etmektir. Sen, yoksullar arasındaki durumu iyi ve kötü(yoksul) olarak analiz çalışması yapabilmek için bir endeks önermektedir. (Erdoğan, 2002, s. 10)

Yoksulluğun şiddetini daha iyi ortaya koyan yoksulluk ölçümü hesabına, yoksullar arasındaki gelir dağılımını da katan Sen'in; Kafa sayısı yoksulluk endeksi (H), yoksulluk açığı endeksi (I) ve Gini katsayısının (G) da birleşimi ile oluşan sen yoksulluk endeksi (P_S) denklemi şu şekildedir:

$$P_S = H(I + (1-I)G)$$

P_S , 0 ile 1 arasındaki değerler ile ifade edilmektedir. $P_S=0$ değerinde tüm hane halklarının yoksulluk sınırından daha fazla gelire sahip olduğu, $P_S=1$ değerinde ise tüm hane halklarının gelirinin sıfır olduğu durumu göstermektedir. (Cafri, 2009, s.21)

G=0 durumunda, tüm yoksullar eşit gelir elde edecek ve Sen endeksi de yoksulluk açığı endeksine eşitlenmiş olacaktır. G=1 değerinde ise yoksullar arasında tam eşitsizlik durumu ortaya çıkacak ve Sen endeksi, kafa sayısı yoksulluk endeksine eşit olacaktır. (Cafri, 2009, s.22)

2.6.4 Foster-Greer-Thorbecke Endeksi

Foster-Greer-Thorbecke tarafından geliştirilen bu endeks yoksulluk ölçüm yöntemlerine yönelik olarak yapılan çalışmalar içinde en anlamlı katkıyı vermesiyle birlikte daha önceki endekslere yöneltilen temel eleştirileri de gidermiştir. Foster-Greer-Thorbecke (FGT) endeksi ile yoksul kesim kendi içinde farklı alt gruplara ayrılabilen, farklı sosyo-ekonomik ve bölgesel gruplara bölünebilen ve bu gruplara ait yoksulluk oranları ayrı ayrı hesaplanabilmektedir. Yoksulların sayısını belirtmekle birlikte, yoksulluğun derinliğini ve farklı gruplar arasında göreceli yoğunluğuna ilişkin de bilgi vermektedir. FGT endeksinin diğer önemli katkısı, bölüşüm sorununa duyarlı olması ve yoksul gruplardaki gelir artışının diğer gruplarda meydana gelecek artıştan daha fazla fayda sağlayacağı varsayımını içeren bir katsayıya yer vermesidir. (Şenses, 2006, s.66-67)

FGT endeksi formülasyonu aşağıdaki gibidir: (Dağdemir, 1999, s.28)

$$P_{\alpha} = \sum_{i=1}^q [(z - y_i)/z]^{\alpha} / n$$

P_{α} : FGT endeksi

n = Toplam nüfus

q=yoksul sayısı

y_i =kişi başı gelir

z=Yoksulluk sınırı

α = yoksulluk için tartı parametresi

α parametresi 0,1 veya 2 değerlerinden birini almaktadır. Bu parametreye verilen değer arttıkça endeksin en yoksulu temsil etme oranı da artmaktadır.

$\alpha=0$ için; Yoksul Kişi Oranı'nı,

$\alpha=1$ için, Yoksulluk Açığı Oranı'nı,

$\alpha=2$ için, bu formül yoksullar arası gelir eşitsizliğini ölçmeyi sağlayan Yoksullararası Gelir Eşitliği Katsayısı'nı vermektedir. (Dağdemir, 1999, s.28-29)

2.6.5 İnsani Gelişme Endeksi

İnsani Gelişme Endeksi (İGE), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından geliştirilen ve bileşik ölçütler arasında en çok rağbet gören endekstir. Endeks, uzun ömür, bilgiye erişim ve yüksek yaşam standartına dayalı insani gelişme tanımından hareketle gelir, eğitim ve sağlık göstergelerinden oluşmakta, sosyo-ekonomik göstergeleri büyüme ile ilişkilendirmekte ve gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkelerin istatistiklerinin inceleyerek karşılaştırma yapmaktadır. (Şenses, 2006, s.100) İGE'ye göre gelişim sadece kişi başı gayrisafi milli hasıla ile değil insanların yaşam kalitesinin artması ile de değerlendirilmelidir. (Leigh ve diğerleri, 2011, s.iv) Endeks, 1990'dan beri kullanılmakta, her ülke İGE puanına göre sıralanmakta ve insani kalkınma performansları karşılaştırılmaktadır. (Açıkgöz, Kök ve İspir, 2008, 355)

İnsani gelişme endeksi hesaplama yöntemi 3 temel göstergeye dayanmaktadır: (UNDP, 2015, s.3)

1. Doğuşta beklenen yaşam süresi ile uzun ve sağlıklı bir yaşam,
2. Ortalama eğitim süresi ve beklenen eğitim süresi ile bilgi edinebilme düzeyi,
3. Kişi başına düşen gayrisafi milli gelir ile ölçülen iyi yaşam standartı.

İnsanı merkeze oturtan insani gelişme kavramı, gelişimin asıl amacını sadece gelirleri arttırmak değil, insan haklarını, özgürlükleri, yetenekleri ve fırsatları arttırmakla birlikte insanların uzun ve sağlıklı hayat sürmelerine vurgu yapmaktadır. (UNDP, 2015, s.1)

İnsani gelişmişlik endeksi, 0 ile 1 arasında bir değer almakta, 0'a yaklaşıldıkça insani açıdan gelişmişlik seviyesi azalmaktadır. (Ünal, 2013, s.274)

Tablo 8
İnsani Gelişme Endeksi

Grup	Ülke	2014	2015	2016	2017
Çok Yüksek İnsani Gelişme	Norveç	0.946	0.948	0.951	0.953
Yüksek İnsani Gelişme	Türkiye	0.778	0.783	0.787	0.791
Yüksek İnsani Gelişme	Brezilya	0.752	0.757	0.758	0.759
Orta İnsani Gelişme	Hindistan	0.618	0.627	0.636	0.640
Düşük İnsani Gelişme	Nijerya	0.524	0.527	0.530	0.532

Kaynak: UNDP, Human Development Data, <http://hdr.undp.org/en/data#> (30.11.2018)

4 grup olan insani gelişmişlik düzeylerinde Türkiye, Yüksek İnsani Gelişme grubunda yer almaktadır. Türkiye'nin İnsani gelişmişlik endeksi 2014 yılında 0.778 iken, 2017 yılında 0.791'e ulaşmıştır.

İnsani gelişme ekonomik zenginlikten öte insan hayatının zenginlikleri ile ilişkilidir. Ekonomik büyüme her bireyin refahını eşit ölçüde arttırmaz. İnsani gelişim, uzun ve sağlıklı yaşam, bilgi ve eğitim alabilme imkanı ve yüksek bir yaşam standardı yaratıldığı takdirde hayatın diğer alanları da iyileştirmektedir. (Uzunoğlu, 2017, s.36-37)

2.7 Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları

Yoksulluğun çok boyutlu ve dinamik bir sorun olması, bu sorunla mücadelede izlenecek politikaların da zamana ve ülkeye bağlı olarak farklılaşmasına neden olmaktadır. Bu soruna karşı politika geliştirirken öncelikle hangi yoksullukla mücadele edileceğinin ve yoksulların profillerinin bilinmesi gerekmektedir. (Gündoğan, 2008, s.48)

Yoksulluk bir bütündür ve tüm insanların ortak sorunu olarak görülmelidir. Yoksullukla mücadele, Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası platformlarda "insanlığın ahlaki, sosyal, ekonomik ve politik" sorumluluğu olarak değerlendirilmektedir. Yoksullukla mücadele için oluşturulacak olan programlarda makroekonomik politika araçlarının kullanımının şart olduğu gibi, bu programların oluşturulması sürecine yoksulluğu yaşayan kesimin katılımı sağlanmalı ve bu bağlamda hizmet veren sivil toplum örgütleri desteklenerek sürece katılmaları teşvik edilmelidir. (DPT, 2001, s.167)

Yoksullukla mücadele stratejilerine bakıldığında iki temel politika grubu karşımıza çıkmaktadır. İlk grup politikalar, II. Dünya Savaşı'nın ardından 1980'lere kadar olan süreçte yaygın olarak kullanılmış, yoksullukla doğrudan mücadele amacını

güden ve sosyal politikalar niteliğinde iken, ikinci grup politikalar dolaylı olarak yoksulluğu azalttığı öne sürülen işsizlik sorununun azaltmak ve ekonomik büyümeyi sağlayacak türden politikalarlardır. (DPT, 2007, s.3)

Yoksullukla mücadele yöntemleri iki ana yaklaşım temeline dayanmaktadır. (Gündoğan, 2008, s.48) Bunlar:

- Dolaylı Mücadele Yaklaşımı
- Doğrudan Mücadele Yaklaşımı'dır.

2.7.1 Dolaylı Mücadele Yaklaşımı

Dolaylı yaklaşım, hızlı büyüme yolu ile yoksul kesimin gelirlerini ve yaşam standartlarını yükseltmeyi ön plana çıkarmaktadır. Bilindiği üzere, bir ülkenin kişi başı Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ile yoksulluğun boyutları arasındaki güçlü kolerasyon ekonomik büyümenin yoksulluğun çözümünde anahtar rol oynamasını sağlamaktadır. (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s.72) Büyümenin hızlı gerçekleşmesi durumunda, sadece bireylerin gelirleri artmayacak eğitim, sağlık ve altyapı olanakları gelişerek yoksulluğun azalmasına dolaylı olarak katkı sağlayacak ve insani yoksulluk göstergelerinde olumlu gelişmeler olacaktır. (Gündoğan, 2008, s.49) Yoksulluğun azaltılmasındaki en iyi çözümü, gelişmekte olan ülkelerin sanayileşmesini hızlandırmak ve alt yapıya daha çok yatırım yapmak olarak gören dolaylı yaklaşıma göre önemli olan ekonomide kalkınmayı ve büyümeyi sağlamaktır. Kalkınma ve büyümeye gerçekleştiği zaman ortaya çıkacak olumlu etkiler, zamanla toplumun tüm kesimlerine yansıtılacak ve yoksulluk azalacaktır. Bu yaklaşım, ekonominin yeniden yapılanma sürecinde kısa vadede yoksulluk oranlarında geçici bir artış görülse de uzun vadede ulaşılabilecek hızlı büyüme aracılığı ile tüm toplumun ortalama gelirinde bir artış yaşanacağı ve buna bağlı olarak yoksulluk oranlarında bir azalış meydana geleceğini savunmaktadır. (Uçar, 2011, s.22)

Ekonomik büyüme hızının yanında, büyüme sonucunda elde edilen gelirlerin adil paylaşımı da yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Yani gelir dağılımını olumlu etkileyen büyüme, yoksulluğu azaltmaktadır. Bu etkinlik ile büyüme, adil gelir dağılımı ve yoksulluk oranlarındaki azalma aynı anda gerçekleşmiş olacaktır. (Gündoğan, 2008, s.49) Ayrıca ekonomik büyümenin yanında nüfus artışının da önemi

vardır. Nüfus artışı, ekonomik büyümeyi aştığı durumda reel anlamda bir büyüme gerçekleşmeyecek ve yoksullukla mücadelede etkinlik sağlanamayacaktır.

Tablo 9
Büyüme, Yoksulluk Oranı ve Gini Katsayısının Karşılaştırılması, (2006-2015)

Yıllar	Büyüme Oranı (*)	Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	Gini Katsayı
2006	7,1	1,41	0,428
2007	5,0	0,52	0,406
2008	0,8	0,47	0,405
2009	-4,7	0,22	0,415
2010	8,5	0,21	0,402
2011	11,1	0,14	0,404
2012	4,8	0,06	0,402
2013	8,5	0,06	0,400
2014	5,2	0,03	0,391
2015	6,1	0,06	0,397

Kaynak: TÜİK

(*) World Bank, <https://databank.worldbank.org/data/source/world-development-indicators>

Yoksullukla mücadelede ekonomik büyüme tercih edilen bir yoldur. Ancak büyüme tek başına yeterli olmayıp gelir dağılımının da adil olması gerekmektedir. Aksi takdirde yaratılan gelir bireyler arasında eşit olarak paylaştırılmayacak ve büyümenin yoksulluğu katkısı olmayacaktır. Türkiye’de 2006’dan 2011 yılına kadar tek dönem hariç büyüme gerçekleşmiş, Gini katsayısı ve kişi başı günlük 2.15 dolara göre yoksulluk oranlarında düşüş gerçekleşmiştir. 2012 yılından itibaren büyüme devam etmiş olsa da yoksulluk oranlarında istenen düşüş sağlanamamıştır.

2.7.2 Doğrudan Mücadele Yaklaşımı

Yoksullukla doğrudan mücadele yaklaşımına göre, yoksulluğun azaltılması ve olumsuz etkilerinin ortadan kalkması için ekonomik büyüme gerekli olmakla beraber yeterli değildir. Bu nedenle ulusal gelirin daha adil olması gerekmektedir. Yoksullukla mücadele kamu harcamaları, radikal reformlar ve yoksullukla mücadele programları aracılığıyla gerçekleşir. (Şenses, 2006, s.227)

Bu yaklaşımda, yoksulluk sorununun dolaysız çözümüne yönelik politikalar ve programlar uygulanmakta ve kamu; vergi, sosyal güvenlik, sosyal yardım, sağlık ve

eğitim politikaları temel araçlarla gelirin ikincil dağılımına etkin bir biçimde dahil olmaktadır. Bu politik araçlarla birlikte, kamunun öncülük ettiği, özel olarak hazırlanmış yoksullukla mücadele programları da bu yaklaşımın temelinin bir parçası olmaktadır. (Gündoğan, 2008, s.51)

Yoksullukla mücadele için uygulanabilecek doğrudan önlemler arasında ağırlıkla yoksulların kullandığı mal ve hizmetlere sübvansiyon verilmesi, asgari ücret, istihdamı arttırmaya yönelik kredi programları ve çeşitli çocuk eğitim ve beslenme programları ön plana çıkmaktadır. (Şenses, 2006, s.328)

Gelir düzeyi düşük hane halklarının yaşam standartlarını iyileştirmek ve toplumsal refahı arttırmak amacıyla hane halklarına yapılan transferler yoksullukla mücadelede önemli bir araçtır. Yapılan bu sosyal transferler sosyal devlet anlayışının yansımasıdır. (Gündoğan, 2008, s.51)

Bu yaklaşıma göre diğer çözüm önerileri ise; negatif gelir vergisi ve artan oranlı vergi tarifesi uygulanmalı, servet vergilerine ağırlık verilmeli, asgari ücret vergi dışı bırakılmalı ve gelir vergisi uygulamasında ayırma ilkesi ile ücretlilere özel indirim uygulanmalı iken eğitim, sağlık, sosyal güvenlik hizmetleri devlet tarafından bedava sunulmalıdır. Ayrıca kamu yatırımlarıyla bölgelerarası dengesizlikler azaltılmalı ve istihdama yönelik kamu harcamaları arttırılmalı, tarım kesimine sübvansiyonlar verilmeli ve destekleme alımları yapılmalı, esnaf ve sanatkârlara teşvikler sağlanmalı, işsizlik sigortası oluşturulmalı ve yoksullara doğrudan parasal yardımlar yapılmalı, iş bulamayan kesime yönelik bilgi, beceri kursları açılmalı, toprak reformları ile yoksul kişilere arsa ve arazi dağıtımları yapılmalıdır. (Aktan, 2002a, s.4-5)

Dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri arasında yer alan Türkiye, yoksullukla mücadelede büyümenin yanında doğrudan mücadele yöntemlerini de benimsemiş, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM), Belediyeler ve Özel Kuruluşlar gibi kurum ve kuruluşları ile yoksullukla mücadelede etmektedir. (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s.73)

II. Dünya Savaşı'nın ardından 1980'lere kadar uygulanan politikalar genel anlamda refah devleti anlayışını yansıtmaktadır. Tam istihdam ve kapsamlı bir sosyal güvenlik ağını içeren bu politikalar yoksulluğun azaltılmasında önemli başarılarla imza atmıştır. Zamanla yoksulluğu tanımlayan standartların giderek yükselmesiyle, sosyal güvenlik harcamalarının bütçe üzerindeki yükünün artmasıyla sonuçlanmış ve 1980'lerden itibaren bu politikalar dünya genelinde terk edilmeye başlanmıştır. Sosyal yardımlarla geçinen insan sayısının sürekli artması ve bu durumun yoksulluk kültürü yaratma riski de bu politikaların terk edilmesinde etkili olmuştur. (DPT, 2007, s.2-3)

Yoksullukla mücadelede her iki yolda kendi içinde kısmen başarılıdır. Ancak yoksulluğun tamamen ortadan kaldırılması için her iki yöntemin birlikte benimsenmesi ve uygulanması gerekmektedir. Yoksulluğa karşı topyekün bir mücadele olmaksızın başarılı olmak mümkün gözükmemektedir. Büyüme olmadan yoksullukla mücadele zordur, ancak büyümeden elde edilen gelirin adil şekilde dağıtılması da gerekmektedir. Bunlara ek olarak yoksullukla doğrudan mücadele edilmeli, sosyal yardımlaşma kurumları yaygınlaştırılmalı, ücretsiz eğitim ve sağlık hizmetleri ile yoksulları destekleyici hizmetler geliştirilmelidir. Ayrıca yoksullukla kapsamlı ve etkin mücadele için yoksulların belirlenmesi ve yoksulluğa ilişkin verilerin düzenli olarak takip edilmesi için gerekli sistem ve organizasyon yapısının oluşturulması gerekmektedir.

2.8 Dünyadaki Yoksulluğun Görünümü

Yoksulluk ile mücadele sadece yoksul ülkelerin değil gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin de gündemlerinde olan bir konudur. Amaçlarından biri yoksullukla mücadele olan Birleşmiş Milletler (BM), yoksulluğun nerede olduğuna bakılmaksızın her ülkenin bu sorunun çözümü için katkı sağlaması gerektiğini belirtmektedir. Özellikle yoksul ülkelerdeki insanların talepleri diğer ülkeler için güvenlik riskine dönüşmesi bu meseleyi tüm ülkelerin ortak sorunu haline getirmektedir. Ayrıca yoksulluk sorunun çözümü tüm dünya ülkelerinin katılımı ile mümkün olacaktır. (Dama, 2017, s.1)

Dünyanın refah seviyesi son 50 yıldır sürekli artış sağlarken, büyümeden elde edilen gelirin toplumlararası adaletsiz paylaşımı sonucu yoksulluk sorunu çözülememektedir. Aynı şekilde bir toplum içinde adaletsiz gelir dağılımının yüksek

olması sonucu, ortaya çıkan kar üst tabakalar arasında paylaşılmakta ve yoksulluğu artırmaktadır. 2017 yılı verilerine göre dünyadaki en zengin 42 kişinin serveti dünya nüfusunun yarısı yani 3,6 milyar insanın servetine eşittir. En zengin 10 ülkenin gelir ise en fakir 10 ülkenin gelirinin 77 katıdır. Bu istatistikler dünyadaki adil gelir dağılımının ve yoksulluğun boyutunu acı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu durumda dünyada aç ve yoksul insanların varlığı gıda, ilaç vb. kaynakların eksikliği değil mevcut zenginliğin adil bir şekilde dağıtılmamasıdır. (Emin, 2018, s.1-6)

İngiliz yardım kuruluşu Oxfam'ın 2018 yılına yönelik olarak yaptığı araştırmaya göre en zengin 26 kişinin toplam serveti dünya nüfusunun yarısına tekabül eden 3.8 milyar insanın gelirine eşittir. Dünya milyarderlerinin serveti 2018 yılında 900 milyar dolar artarak 2,5 milyar dolar düzeyinde gerçekleşti. Eşitsizlik kaçınılmaz bir sorun değildir. Zengin ve fakir arasındaki artan uçurum yoksullukla mücadeleyi baltalamaktadır. Eşitsizlik azaltmak için servetin adil bir şekilde vergilendirilmesi gibi daha somut adımlar atılmalıdır. (Oxfam, <https://www.oxfam.org/en/even-it/5-shocking-facts-about-extreme-global-inequality-and-how-even-it-davos> , 23.01.2019)

İnsanların bir kısmının yaşam standartı yükselse de bir kısmı içecek temiz su bulmakta zorlanmakta ve daha da yoksullaşmaktadır. Tarihsel süreç izlendiğinde genel anlamda yoksulluk oranlarının düştüğü görülse de özellikle bazı bölgelerde şiddetli bir biçimde yaşanmaya devam etmektedir. Dünya Bankası'nın SGP'ye göre 1,9 doların altında gelire sahip bireyler açlık sınırının altında kabul edilmektedir. 1990'lı yıllardan beri tüm dünya genelinde yoksulluk azalmakta ve hatta %10 seviyelerine gerilemiş görülmektedir. Adı yoksullukla bütünleşmiş olan Afrika'da, 1990 yılında 287,6 milyon insan açlık sınırının altında yaşarken, 2013 yılında bu rakam 401 milyona ulaşmıştır. Bu durumda 2013 yılında dünyada açlık sınırının altında yaşayan insanların %52'si Sahra-altı Afrika'da yaşamaktadır. (Emin, 2018, s.12-13)

2017 yılında UNDP tarafından yayımlanan Sahra-altı Afrika'da Gelir Adaletsizliği Trendleri raporunda, dünyadaki en yüksek gelir adaletsizliğine sahip bölge olarak belirtilmiştir. Ayrıca dünyadaki en adaletsiz gelir dağılımına sahip 19 ülkenin 10'u da bu bölgedeki ülkelerden oluşmaktadır. (Orakçı, 2018)

Dünya Bankası (DB)'na göre dünya nüfusunun yarısı hala temel ihtiyaçlarını karşılamak için mücadele etmektedir. 2015 yılında dünya nüfusunun %26'sı günde 3,20 dolardan, yaklaşık %46'sı ise 5,50 dolardan daha az gelirle yaşamaktaydı. DB 2030 yılına kadar günde 1,90 dolardan daha az gelirle yaşama olarak tanımlanan aşırı yoksulluğu bitirmeyi amaçlamaktadır. (Howton, 2018)

Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde nüfusun en yoksul %40'ının geliri 2010-2015 yılları arası ortalama %4,7 oranında artış sağlamıştır. Orta Asya ve Avrupa 3,20 ve 5,50 dolarlık yoksulluk sınırlarının altında yaşayan insanların en düşük yüzdesine sahip bölge olarak ön plana çıkmaktadır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde günde 1,90 dolardan daha düşük gelirle yaşayan insan sayısında artış olmasına rağmen, aşırı yoksulluk seviyesinde azalış meydana gelmiştir. 2015 yılında 5,50 doların altında gelire sahip insan sayısı 1990 yılına göre artış göstermiştir. Güney Asya'da aşırı yoksulluk 1990-2015 yılları arası %35 azalsa da bölgenin %80'inden fazlası hala günlük 5,50 doların altında gelire sahiptir. Sahra-altı Afrika en fazla aşırı fakir ülkeye sahip bölge olarak ön plana çıkarken, 1990-2015 yılları arasında nüfusu 2'ye katlanmıştır. Nüfus artışı ile en fazla artış günlük kazancı 3,20 dolardan az ve 1,90 dolardan fazla insanların sayısı da artmıştır. (Howton, 2018)

Tablo 10
Günlük 1,9 Dolar Sınırına Göre Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluk Oranı (Yüzde)

Ülkeler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Doğu Asya ve Pasifik	11,2	8,6	7,3	3,6	-	2,3	-
Avrupa & Merkezî Asya	2,4	2,1	1,9	1,6	-	1,5	-
Latin Amerika ve Karayipler	6	5,6	4,7	4,6	-	4,1	-
Ortadoğu & Kuzey Afrika	2,3	2,7	2,7	2,6	-	5	-
Güney Asya	24,6	19,8	18,2	16,2	-	-	-
Sahra Altı Afrika	46,6	45,1	43,8	42,5	-	41,1	-
Dünya	15,7	13,7	12,8	11,2	-	10	-
Türkiye	0,8	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2

Kaynak: World Bank, <https://databank.worldbank.org/data/source/world-development-indicators> 04.12.2018

Tablo 10'a göre 2015 yılında dünya yoksulluğu %10 oranındayken, bu orandaki en büyük pay sahibi Sahra Altı Afrika ülkeleri olarak görülmektedir.

Tablo 11
Günlük 3,2 Dolar Sınırına Göre Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluk Oranı (Yüzde)

Ülkeler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Doğu Asya & Pasifik	30,6	26,5	23,7	17,5	-	12,5	-
Avrupa & Merkezî Asya	7	6,6	6,3	5,7	-	5,4	-
Latin Amerika & Karayipler	14	13,1	11,9	11,4	-	10,8	-
Ortadoğu & Kuzey Afrika	14,8	14,9	14,6	14,4	-	16,3	-
Güney Asya	63,9	58,9	56,6	53,9	-	-	-
Sahra Altı Afrika	71,2	70,1	68,9	67,8	-	66,3	-
Dünya	35,2	32,8	31,3	28,8	-	26,3	-
Türkiye	4,5	4,1	3,4	2,9	2,4	2,7	1,8

Kaynak: World Bank, <https://databank.worldbank.org/data/source/world-development-indicators>
04.12.2018

Günlük 3,2 Dolar sınırına göre Dünya’daki yoksulluk oranlarının gösterildiği Tablo 11’e göre yoksulluk oranları yıllar itibarıyla azalış eğilimindedir. Ancak açıkça görüldüğü üzere Sahra Altı Afrika ülkelerindeki azalış yeterli olmamakla birlikte yoksulluk oranları dünya ortalamasının çok üzerinde gerçekleşmiştir.

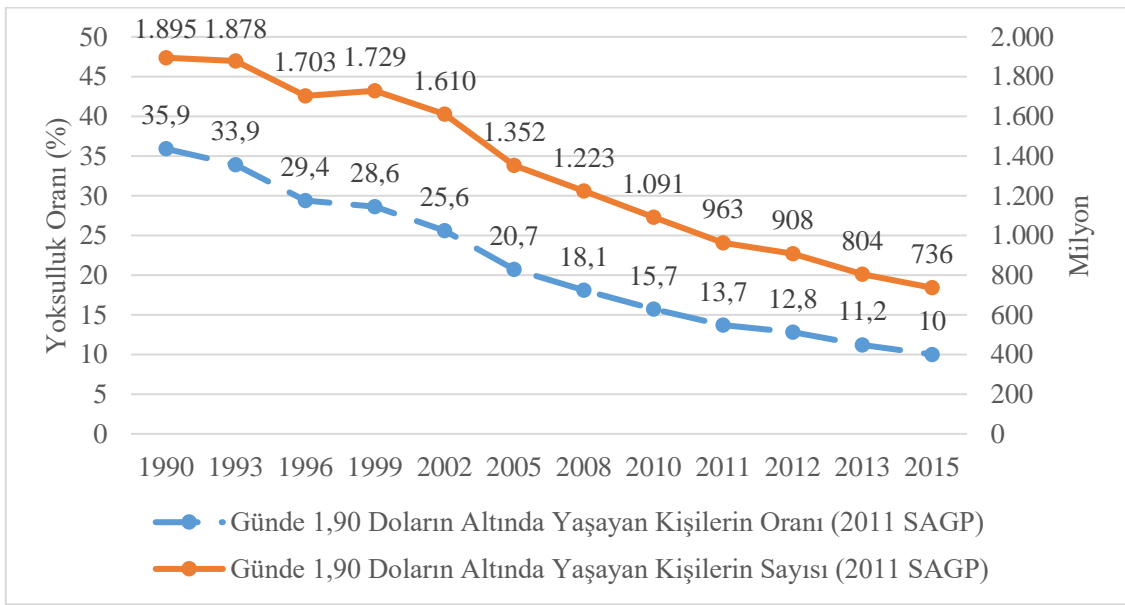
Tablo 12
Günlük 5,5 Dolar Sınırına Göre Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluk Oranı (Yüzde)

Ülkeler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Doğu Asya & Pasifik	56,1	52,3	48,6	42,4	-	34,9	-
Avrupa & Merkezî Asya	16,4	15,4	15	14,1	-	14	-
Latin Amerika & Karayipler	31	29,6	27,8	27,2	-	26,4	-
Ortadoğu & Kuzey Afrika	43,6	43	42,9	42,3	-	42,5	-
Güney Asya	88,5	86,4	85,3	84,2	-	-	-
Sahra Altı Afrika	87,6	86,9	86,1	85,4	-	84,5	-
Dünya	53,9	52,2	50,8	48,7	-	46	-
Türkiye	15,9	13,6	13	11,4	10,5	11,5	9,9

Kaynak: World Bank, <https://databank.worldbank.org/data/source/world-development-indicators>
04.12.2018

Günlük 5,5 Dolar sınırına göre Dünya yoksulluk oranı 2015 yılında %46 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’de bu oran %11,5 iken Avrupa’da %14 olarak gerçekleşmiştir.

Açlık sınırı olarak kabul edilen 1,90 doların altında gelir elde eden nüfus oranı her ne kadar %10 olarak düşük seviyede gerçekleşmiş olsa da yoksulluğun daha iyi kavranabilmesi için diğer seviyelerdeki yoksulluk oranlarına da bakılmalıdır. Her ne kadar az gelişmiş ülkelerde günlük 1,90 dolar ile geçinmek mümkün olsa da gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde pek mümkün gözükmemektedir. Bundan dolayı Dünya Bankası gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler için yoksulluk sınırı rakamlarını ayrı ayrı günlük 3,20 dolar ve 5,50 dolar olarak belirlemiştir. (Emin, 2018, s.14-15)

Grafik 2: Dünya Yoksulluk Oranı ve Yoksul Sayısı

Kaynak: Povcalnet, <http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet/povDuplicateWB.aspx> (04.12.2018)

1990 yılında dünya nüfusunun %36'sı aşırı yoksulluk sınırı olan günde 1,9 doların altında gelir elde etmiştir. Bu oran yıllar itibarıyla azalırken 2015 yılında %10'a kadar düşmüştür. Aşırı yoksul insan sayısı ise 2 milyardan 736 milyona kadar düşmüştür. Son yıllarda dünyadaki azalan büyümeye rağmen yoksul kişi sayısı 2013-2015 yılları arası 68 milyon azalış göstermiştir. Bu rakam Tayland ve Birleşik Krallık'ın nüfusuna hemen hemen denktir. Çin'in ekonomik yükselişi Doğu Asya ve Pasifik bölgelerini olumlu etkilemiş, milyonlarca insanı yoksulluktan kurtarmıştır. Bu bölgedeki ülkelerin ortalama yoksulluk oranı 1990 yılında %62 iken 2015 yılında %3'e kadar düşerek olağanüstü bir gelişim göstermiştir. Aynı şekilde Güney Asya ülkelerinde 1990 yılında

yarım milyara yakın yoksul bulunurken 2015 yılında 216 milyona kadar düşmüştür. Bu iki bölgedeki olumlu gelişmeler dünya yoksulluk oranına da olumlu yansımıştır. Sahra-altı Afrika bölgesi ise 1990 yılında yoksul insan sayısı 278 milyon iken 2015 yılında bu rakam 413 milyona ulaşmıştır. Diğer bölgelerde 2015 yılı itibarıyla ortalama yoksulluk oranı %13'ün altındayken, Sahra-altı Afrika'da bu oran %41 gibi yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir. (World Bank Group, 2018, s.1-2)

Yoksulluk oranlarının gelecek yıllarda nasıl bir seyir izleyeceğine yönelik olarak Dünya Bankası'nın yapmış olduğu çalışmaya göre, insanların geliri son 20 yılda büyüdüğü gibi büyümeye devam ederse yoksulluk oranları 2030 yılında dünya genelinde %5,7'ye, son 10 yılda büyüdüğü gibi devam ederse yoksulluk oranı %3'e kadar gerileyecektir. (Emin, 2018, s.16)

3. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE

3.1 Türkiye'deki Yoksulluk ve Boyutları

Yoksulluk, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için en önemli sorunlardan biri olmakta, adaletsiz gelir dağılımı, ekonomik krizler ve başarısız politikalar gibi etkenler yoksulluğun boyutlarını arttırmaktadır. 24 Ocak 1980'de ortaya konan yeni ekonomik program ile ekonomik ve toplumsal yapıda köklü değişimler ile 1980'ler Türkiye için yapısal dönüşüm süreci olarak görülmüştür. Ancak 1990'lı yıllarda yaşanan krizler ekonomiyi olumsuz etkilemiş ve işsizliği artırmıştır. Dünyadaki küreselleşme süreci ile neo-liberal politikalar ve ekonomik krizlerin etkileri Türkiye'de gelir dağılımını bozmuş, yoksulluğu arttırmış ve Türkiye yoksul ile zengin arasındaki farkların arttığı bir ülke haline gelmiştir. (Taş ve Özcan, 2012, s.427)

Türkiye'de yoksulluk sorunu 1990'lı yıllara kadar çok ilgi görmemiş ancak uluslararası kuruluşların bu konudaki çalışmaları, ülke içinde artan kır-kent yoksulluğu ve işsizlik sorunu yoksulluğa duyulan ilgiyi attırmıştır. 1980'lere kadar görülen yoksulluğun etkileri, gelir eşitsizliğini gideren politikalar, geleneksel yardımlaşma ve dayanışmalarla azaltılmaya çalışılmıştır. Bu dönemlerde uygulanan tarımı destekleme politikaları, ücretsiz eğitim ve sağlık hizmetleri gibi politikalar gelir dağılımında eşitsizliğin artmasının önüne geçen önemli etkenler olmuştur. (Altay, 2007, s.353)

Türkiye'de yoksulluk sınırını tespit etmek amacıyla kapsamlı ve güncel verilere dayanarak resmi kanallar yoluyla yapılan ilk çalışma TÜİK tarafından yapılan 2002 Yoksulluk Araştırmasıdır. Sonuçları 2004 yılında kamuoyuna sunulan araştırmaya göre, Türkiye'deki göreceli yoksulluk oranı yüzde 14,74 ve göreceli yoksul sayısı 10.080.000 olarak hesaplanmıştır. Kentlerde bu oran yüzde 11,33 (4.651.000 kişi), kırlarda ise yüzde 19,86 (5.430.000 kişi) olarak gerçekleşmiştir. (Gündoğan, 2008, s.45)

Tablo 13
Satın Alma Gücü Paritesi Cinsinden Yoksulluk Sınırlarına Göre Fert Yoksulluk Oranları, 2007-2015

Yıllar	Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı
2007	0,52	8,41
2008	0,47	6,83
2009	0,22	4,35
2010	0,21	3,66
2011	0,14	2,79
2012	0,06	2,27
2013	0,06	2,06
2014	0,03	1,62
2015	0,06	1,58

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Araştırması, 2015

Tablo 13’de görüldüğü üzere, TÜİK’in 2015 yılında yapmış olduğu Yoksulluk Araştırmasına göre, 2007 itibarıyla azalan bir seyir izleyen kişi başı günlük harcaması cari satınalma gücü paritesine göre 2,15 doların altında kalan fert oranı 2015 yılında 2004 yılına göre artarak %0,06 olarak gerçekleşmiştir. Yoksulluk sınırı, cari satınalma gücü paritesine göre 4,3 dolar olarak alındığında, 2015 yılında %1,58 olarak gerçekleşmiştir. (TÜİK, Yoksulluk Çalışması, 2015)

Tablo 14
Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı, 2016, 2017

Yoksulluk riski	Yoksulluk sınırı (TL)		Yoksul sayısı (Bin kişi)		Yoksulluk oranı (%)		Yoksulluk açığı (*)	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
% 40	5.693	6.355	6.482	5.865	8,4	7,4	20,8	20,0
% 50	7.116	7.944	11.026	10.622	14,3	13,5	24,3	22,6
% 60	8.539	9.532	16.328	15.864	21,2	20,1	26,5	25,8
% 70	9.963	11.121	22.096	22.171	28,7	28,1	28,5	27,2

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2017

(*) Yoksulluk açığı, yoksulluğun derecesi hakkında bilgi vermekte olup, yoksulluk açığının 100'e yaklaşması, yoksulluğun derecesinin arttığını, küçülmesi ise yoksulluk risk derecelerinin daha az olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 14’de görüldüğü üzere, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50’si dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre, yoksulluk oranı 2016 yılına göre 0,8 puan düşerek %13,5 olarak gerçekleşmiştir. Medyan gelirin %60’ı dikkate

alındığında ise yoksulluk oranı 2016'ya göre 1,1 puan azalarak %20,1 olarak gerçekleştiği görülmektedir. (TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2017)

UNDP tarafından her yıl yayınlanmakta olan ve insani gelişmeyi dikkate alan İnsani Gelişme Endeksi, uzun ve sağlıklı yaşam, bilgiye erişim ve insana yakışır bir yaşam standartı olarak 3 temel ölçütü göz önüne almaktadır. Türkiye'nin 2017 İGE değeri 0,791 olarak ölçülmüş ve bu değer ile yüksek insani gelişme kategorisinde yer almıştır. 189 ülkede yapılan ölçüm sonucu Türkiye 64. sırada kendine yer bulmuştur. 1990-2017 yılları arası Türkiye'nin İGE değeri yaklaşık olarak %36 artış göstererek, 0,578'dan 0,791'e yükselmiştir. Tablo 15'de ifade edildiği gibi, 1990-2017 yılları arası beklenen yaşam süresi 11,7 yıl, ortalama öğrenim süresi 3,5 yıl ve beklenen öğrenim süresi 6,3 yıl artış göstermiştir. Ayrıca kişi başı gayrisafi milli hasıla da bu iki dönem arasında yaklaşık %121 oranında bir artış yaşanmıştır. (UNDP Türkiye, 2018, s.1-2)

Tablo 15
Tutarlı Zaman Serisi Verileri ve Yeni Hedef Ölçütlerine Göre Türkiye'nin İGE Eğilimleri

Yıllar	Beklenen Yaşam Süresi	Beklenen Öğrenim Süresi	Ortalama Öğrenim Süresi	Kişi Başına GSMH (2011 SGP Dolar)	İGE Değeri
1990	64,3	8,9	4,5	11.214	0,579
1995	67,0	9,6	4,8	12.089	0,607
2000	70,0	11,1	5,5	13.656	0,655
2005	72,5	11,9	6,0	16.129	0,690
2010	74,2	13,8	6,7	17.804	0,734
2015	75,5	15,2	7,8	23.125	0,783
2016	75,8	15,2	8,0	23.500	0,787
2017	76,0	15,2	8,0	24.804	0,791

Kaynak: UNDP, 2018 İstatistiksel Güncellenmesi Hakkında Ülkelere İlişkin Açıklama Notları, 2018

Tablo 16
Türkiye'nin 2017 İGE ve Bileşen Göstergelerinin Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla Karşılaştırılması

Ülkeler	İGE değeri	İGE Sıralaması	Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi	Beklenen Öğrenim Süresi	Ortalama Öğrenim Süresi	Kişi Başına GSMH (SGP Dolar)
Türkiye	0,791	64	76,0	15,2	8,0	24.804
Azerbaycan	0,757	80	72,1	12,7	10,7	15.600
Sırbistan	0,787	67	75,3	14,6	11,1	13.019
Avrupa ve Orta Asya	0,771	-	73,4	14,1	10,3	15.331
Yüksek İGE Ortalama	0,757	-	76,0	14,1	8,2	14.999

Kaynak: UNDP, 2018 İstatistiksel Güncellenmesi Hakkında Ülkelere İlişkin Açıklama Notları, 2018

Türkiye'nin 2017 yılında 0,791 olarak gerçekleşen İGE değeri, yüksek insani gelişme kategorisindeki ülkeler için ortalama 0,757 ve Avrupa ve Orta Asya ülkelerinin 0,771 olarak hesaplanan İGE değerlerinin üzerinde gerçekleşmiştir. (UNDP Türkiye, 2018, s.3)

Yoksullukla mücadele kapsamında yapılan sosyal yardımlar büyük öneme sahiptir. Sosyal yardımların etkin ve sürekli olması gerekmektedir. Sosyal yardımlar, yoksullukla mücadelede en çok kullanılan doğrudan mücadele yöntemlerinden birisidir.

Tablo 17
Sosyal Koruma Harcamalarının Yardım Türlerine Göre Dağılımı

(Milyon TL)	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Sosyal koruma harcamaları toplamı	148.450	171.668	195.663	220.429	247.244	280.074	336.520	382.639
İdari masraflar ve diğer harcamalar	2.205	2.586	2.976	3.982	4.332	5.163	5.744	7.108
Sosyal koruma yardımları toplamı	146.245	169.082	192.687	216.446	242.912	274.912	330.776	375.531
Hastalık/sağlık bakımı	49.429	56.046	60.518	65.839	73.322	80.463	91.330	103.077
Engelli/malül	4.280	5.654	7.035	8.088	9.251	10.124	11.982	13.317
Emekli/yaşlı	71.725	80.243	92.137	104.554	117.390	133.515	162.139	185.036
Dul/yetim	14.148	19.200	22.424	25.568	28.931	32.719	39.615	44.684
Aile/çocuk	3.681	4.603	5.597	6.899	7.580	8.901	12.319	14.891
İşsizlik	1.624	1.739	2.431	2.572	3.167	5.263	8.172	8.672
Sosyal dışlanma	1.359	1.596	2.545	2.927	3.271	3.927	5.218	5.853

Kaynak: TÜİK, Sosyal Koruma İstatistikleri

Tablo 17'de yıllar itibarıyla sosyal koruma harcamalarına yer verilmiştir. Sosyal koruma harcamaları 2010 yılında 148 milyar TL seviyelerindeyken, 2017 yılında 383

milyar TL'ye ulaşmıştır. Yıllar itibarıyla sosyal koruma harcamaları sürekli artış göstermiştir. Sosyal koruma harcamalarında en büyük pay emekli/yaşlı kesime aittir. 2017 yılında emekli/yaşlı kesime yapılan yardım tutarı 185 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Adaletsiz gelir dağılımının bir sonucu olan yoksulluk hem ülkemizde hem de dünya düzeyinde çözülmesi gereken önemli bir konudur. Türkiye'de son yıllarda gerçekleşen yoksulluk oranlarındaki azalma son derece önemlidir. Ülkede uzun yıllar yaşanan enflasyon gruplar arası gelir kutuplaşmasının derinleşmesine yol açmıştır. Son yıllarda görece daha düşük enflasyon oranları elde edilse de gelir dağılımında etkinlik hala sağlanabilmiş değildir. Ayrıca Türkiye'nin radikal reformlara önem vermesi ve ulusal ekonomik politikaların tarıma daha fazla odaklanarak yoksullar lehine ekonomik büyümenin yapılandırılması gerekmektedir. (Sarıkoca ve Daşlı, 2016, s.1308)

3.2 Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Politikalar

Türkiye'de 1980'li yıllar değişim rüzgarlarının estiği dönemdir. Değişim süreciyle birlikte ekonomi yeniden şekillenmiş, ithal ikameci politikadan ihracata dayalı büyüme modeline geçilmiştir. Dünyadaki neo-liberal dalgalar Türkiye'yi de etkilemiş, küreselleşmenin etkileriyle gelir dağılımı bozulmuş, en fakirle en zengin kesim arasındaki fark artmıştır. Ayrıca köy nüfusu azalmış kente göç başlamıştır. Ancak şehirlere göçün fazla olması işsizlik sorununu ortaya çıkarmış ve yoksulluğu tetiklemiştir. Bunlara ek olarak yaşanan krizler olumsuz gidişatı etkilemiştir. Yaşanan bu gelişmeler sosyal yardım konusunu ön plana çıkarmıştır. Zamanla geliştirilen Yeşil Kart Uygulaması, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu gibi uygulamalar yoksullukla mücadele de etkinliği arttırmıştır. (Karagöl ve Dama, 2015, s.15-16; Türk ve Ünlü, 2016, s.98)

Türkiye'de Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Mili Eğitim Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Belediyeler yoksullukla mücadelede etkin olan bazı kamu kurum ve kuruluşlarıdır.

3.2.1 Kayıt Dışı İstihdam İle Mücadele

Yoksulluk, işsizlik ve kayıt dışı istihdam birbiriyle ilişkili kavramlardır. İşsizliğin yüksek olduğu yerde kayıt dışı istihdam oranı da yüksek olmaktadır. Kayıt dışı istihdamın azaltılabilmesi için işsizliğin de azaltılması gerekmekte ve dolayısıyla işgücüne mesleki eğitim, beceri kazandırma, kariyer danışmanlığı ve iş kurmak için destek sağlama gibi tedbirleri içeren aktif istihdam politikalar izlenmelidir. (Kamalıoğlu, 2014, s.186)

Kayıt dışı istihdam daha çok istihdam yaratmada sıkıntı çeken Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yaşanan bir sorundur. Bir ülkedeki aktif nüfusu ifade eden 15-64 yaş grubundaki kişilerin sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olup olmaması kayıt dışı istihdamı vermektedir. Herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmayan, çalışma durumu işverence bildirilmeyen ya da eksik bildirim yapılan bu kimseler kayıt dışı istihdamı oluşturmaktadır. (Çelik ve Güney, 2017, s.233)

Tablo 18
Kayıt Dışı İstihdam Oranı (15+ yaş)

Yıllar	Tarım	Tarım Dışı	Genel
2002	90,1	31,7	52,1
2003	91,2	31,6	51,8
2004	89,9	33,8	50,1
2005	88,2	34,3	48,2
2006	87,8	34,1	47,0
2007	88,1	32,3	45,4
2008	87,8	29,8	43,5
2009	85,8	30,1	43,8
2010	85,5	29,1	43,3
2011	83,9	27,8	42,1
2012	83,6	24,5	39,0
2013	83,3	22,4	36,8
2014	82,3	22,3	35,0
2015	81,2	21,2	33,6
2016	82,1	21,7	33,5
2017	83,3	22,1	34,0
2018 (Eylül)	83,0	22,0	33,8

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri

Tablo 18’de görüldüğü üzere tarım sektöründe kayıt dışılık çok yüksek boyutlardadır. Bu kesimde vasıfsız işgücünün çalışması ve aile işçiliği gibi unsurlar

sebebiyle kayıt dışı oranı yüksektir. Yıllar itibarıyla tarım sektöründe kayıt dışılık azalma eğiliminde olsa da hala çok yüksek seviyededir. Tarım dışındaki sektörlerdeki kayıt dışı oranına baktığımızda 2017 yılında %21 düzeylerinde gerçekleştiğini görmekteyiz. Genel kayıt dışı oranı ise 2002 yılında %52 seviyelerinde iken 2017 yılında yaklaşık %35 azalarak %34 olarak gerçekleşmiştir.

Kayıt dışılığın birçok nedeni olmakla birlikte ön plana çıkanları yoksulluk, gelir eşitsizliği, işsizlik, yetersiz denetim, ülkede yer alan işletmelerin çoğunluğunun küçük ve orta ölçekli olması, çalışanlardan yapılan sosyal güvenlik kesintileri ve yüksek vergi olarak saymak mümkündür. (Kalaycı ve Kalan, 2017, s.19) İş bulamama, acil iş ihtiyacı kişileri kayıt dışına iten bir faktördür. Ayrıca vergi oranlarının yüksek ve adaletsiz olduğu bir ortamda kişiler kayıt dışına yönelmektedirler. İnsanlar çalışmaların karşılığı olan ücrete devletin el koyduğu düşüncesi ile yüksek vergi oranları altında ezilmektense kayıt dışı çalışmayı tercih etmektedirler. Ayrıca ülkemizde kısmı kayıt dışılık da önemli boyutlardadır. Şöyle ki, çalışanların gerçekte asgari ücret almamasına rağmen sigorta primleri asgari ücret olarak gösterilmekte ve fazla ücreti elden almaktadırlar.

Kayıt dışı istihdamın yüksek olduğu ülkemizde, bu oranı düşürmek için çeşitli uygulamalar ortaya konulmuştur. Bu çerçevede 7.8.9. ve 10. kalkınma planlarında kayıt dışı istihdam ile mücadeleye yer verilmiş, kayıt dışılığın tarım dışı sektörlerde beş puan azaltılması hedeflenmiştir. (Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), 2013, s.188)

2004 yılında kayıt dışı istihdam ile mücadele kapsamında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından komisyonlar kurulmuştur. Ayrıca broşürler ve reklam faaliyetleri ile kayıt dışı istihdam alanında farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır. (Tunç, 2007, s.47)

2006 yılında Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele (KADİM) Projesi hayata geçirilmiştir. Projenin amacı kayıt dışılığın azaltılması ve uzun dönemde ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri konusunda kamuoyunun bilgilendirilmesidir. (KADİM Projesi Genelgesi, 2006, s.11)

Kayıt dışı ile mücadele kapsamında taşra birimlerinde “Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Servisi” kurulmuş ve teftiş faaliyetleri artırılmıştır. Ayrıca yerel düzeyde

sempozyumlar düzenlenmiş ve kamuoyu kayıt dışı konusunda bilgilendirilmiştir. Sosyal Güvenlik Kurumu meslek kodu uygulamasına geçmiş, meslek grupları içerisindeki kazançların kontrol edilmesi ve kayıt dışılığın önüne geçilmesi amaçlanmıştır. (Çelik ve Güney, 2017, s.240)

E-devlet uygulamasıyla bürokrasi ortadan kaldırılmış erişebilirlik artış ve sigorta hizmetleri daha kolay yapılabilirlik hale gelmiştir.

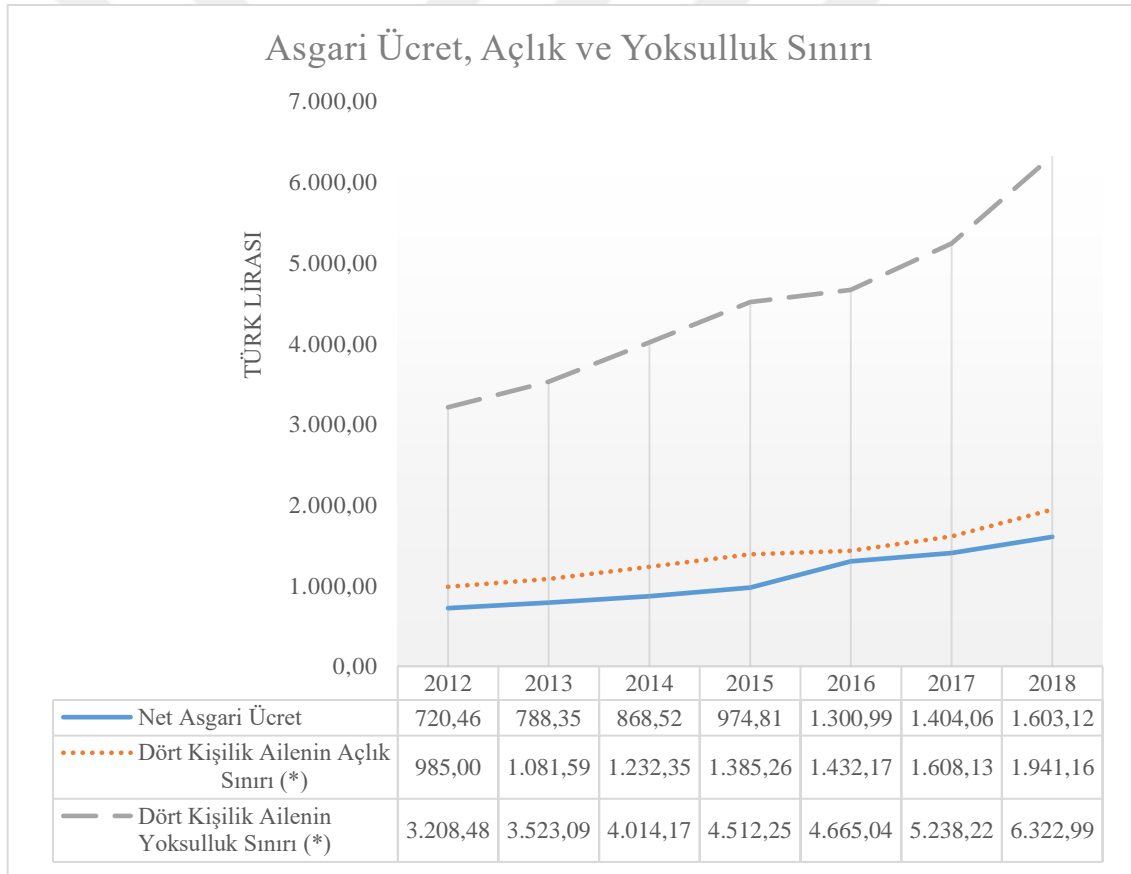
3.2.2 Asgari Ücret Uygulaması

Asgari ücret, devletin emek piyasasına yapmış olduğu müdahalelerden biri olarak görülürken, belirlenen bu taban ücretin altında ücret ödemek mümkün olmamaktadır. Asgari ücret uygulaması ile adaletsiz gelir dağılımı ve yoksulluğun ulaşabileceği nokta belirlenmekte ve bu iki olumsuz durumun büyümesi engellenmektedir. (Seymen, 2009, s.51)

Asgari ücret yönetmeliğine (Resmi Gazete Tarihi: 01.08.2014, Resmi Gazete Sayısı: 25540) göre asgari ücret, “İşçileri normal bir çalışma günü karşılığı ödenen ve işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültürü gibi zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılamaya yetecek ücreti” şeklinde ifade edilmektedir. Asgari ücret, Asgari Ücret Tespit Komisyonu tarafından belirlenmekte olup, komisyon devlet, işveren ve işçi taraflarını temsil eden 5’er kişi olmak üzere toplam 15 üyeden oluşmaktadır. Asgari ücret en geç iki yılda bir belirlenmekte ve tüm iş kollarını kapsamaktadır.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ), her ay düzenli olarak açlık ve yoksulluk sınırı araştırması yapmaktadır. Dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için aylık olarak yapması gereken gıda harcaması tutarı açlık sınırını, gıda harcamasına ek olarak giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt) ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer aylık harcamalarının toplam tutarı ise yoksulluk sınırını vermektedir. (TÜRK-İŞ Haber Bülteni, 2018, s.1) Yıllar itibarıyla belirlenen asgari ücret, yoksulluk ve açlık sınırı aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafiğe baktığımızda dört kişilik bir ailenin yoksulluk sınırı ile asgari ücret arasındaki fark yıllar itibarıyla artmakta ve arasındaki bağlantı kopmaktadır. Bunun yanında dört kişilik ailenin açlık sınırı ile asgari ücret arasında ufak bir fark bulunmakta ve bu fark yıllar itibarıyla değişkenlik göstermektedir. Açıkça görüleceği üzere asgari ücret ile bir ailenin geçinmesi pek mümkün değildir. Ancak insanlar gıda harcamalarının bir kısmından vazgeçerek diğer harcamalarını gerçekleştirebilmektedirler. Sağlıklı ve dengeli gıda harcaması yerine sağlıksız ve dengesiz bir gıda harcaması tercih etmek zorunda bırakılmaktadırlar. Açıklanan yoksulluk ve açlık sınırı göstergeleri ile belirlenen asgari ücret arasındaki fark asgari ücretlilerin içinde bulunduğu geçim sıkıntısını ortaya koymaktadır.

Grafik 3: Asgari Ücret, Açlık ve Yoksulluk Sınırı

Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/asgari-ucret/> , 05.01.2019; Türk İşçi Sendikaları Konfederasyonu, <http://www.turkis.org.tr/Aclik-Yoksulluk-catg91-pn4> , 05.01.2019)

* Dört kişilik ailenin yoksulluk ve açlık sınırları verileri Aralık aylarına aittir.

** 2012,2013,2014,2015 yıllarında asgari ücret 6 aylık hesaplanmış ve dolayısıyla grafiğe yıllık ortalama tutarlar yansıtılmıştır.

2019 yılında belirlenecek asgari ücreti belirleme çalışmalarında TÜİK bekar bir işçinin geçimi için gereken harcama tutarını 2.213,40 TL olarak hesaplamış, daha sonra asgari ücret 2.020,90 TL olarak belirlenmiş ve uzun bir süre sonra dört kişilik bir ailenin açlık sınırı olarak açıklanan tutarının üstüne çıkmıştır. (TÜRK-İŞ Haber Bülteni, 2018, s.2)

Yoksulluk sınırı tutarı, bir ailenin, insan onurunun gerektirdiği zorunlu ihtiyaçları karşılayabilmesi için yapması gereken harcama düzeyini ifade etmekte olup, işçinin eline geçmesi gereken tutarı ücret düzeyi değildir. Bu tutar bir ailenin evine girmesi gereken toplam gelirin alt sınırını ortaya koyan bir gösterge niteliğindedir. Ancak çoğu zaman, ücretli çalışan ailede tek gelir kaynağı bulunduğundan yoksulluk sınırı tutarı olması gereken ücret düzeyi olarak görülmektedir. (TÜRK-İŞ Haber Bülteni, 2018, s.5)

Ek olarak asgari ücretin gelir dağılımı ve yoksulluk üzerinde olumlu etki yaratabilmesi için kayıt dışı oranının düşük seviyelerde olması gerekmektedir. Türkiye gibi kayıt dışı istihdam oranı yüksek olduğu ülkelerde asgari ücretin artırılması kayıtlı olmayan kesimi etkilemeyecek ve dolayısıyla yoksulluk üzerinde etki sınırlı olacaktır.

3.2.3 Eğitim Politikası

Eğitim ve yoksulluk ilişkisini araştıran çalışmalarda ikisi arasındaki ilişkinin yüksek ve ters yönlü olduğu ortaya koyulmuştur. Eğitim düzeyi arttıkça istihdam artmakta, buna bağlı olarak kazançlarda artmaktadır. Eğitim düzeyleri farklılaşan bireylerin kazançlarının da farklılaştığı hem teorik çerçevede hem de yapılan kantitatif çalışmalarda ortaya konmuştur. Okuma-yazma dahi bilmeyen kimselerin kendilerini geliştirme ve istihdam olanaklarını arttırmaları çok düşük bir olasılıktır. Eğitimsizlik yoksulluğa yol açmakla birlikte, yoksul insanlarda eğitime yeterince kaynak aktaramamaktadır. Türkiye’de yoksulluğun yüksek olduğu doğu bölgelerinde insanların temel amacı gıda ihtiyaçlarını karşılamaktır. Eğitime yeterince kaynak aktaramayan bu insanlar göç ettiklerinde hem okuma-yazma sıkıntısı çekmekte hem de buldukları niteliksiz işlerde düşük ücret alarak çalışan yoksul konumuna gelmektedirler. (Bakırtaş ve Kandemir, 2012, s.2-11)

Türkiye’de okuma-yazma oranı her yıl artış göstermektedir. Tablo 19’a göre 2007 de okur-yazar olmayan nüfus %8,2 iken 2016 yılında bu rakam %3,5 olarak gerçekleşmiştir. Kadın okuma-yazma oranı erkeğe göre daha düşük bir orana sahip olmasına rağmen son yıllarda kızların okula yönlendirilmesi için uygulanan politikalar etkisini göstererek bu oranın artmasını sağlamıştır.

Tablo 19
Okur-Yazarlığa Göre Nüfus

Yıl	Toplam			Okuryazar olmayan nüfus					
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%
Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi									
2007	63.515.675	31.747.887	31.767.788	5 183 861	8,2	1.072.550	3,4	4.111.311	12,9
2008	64.241.226	32.170.749	32.070.477	4 930 012	7,7	986.790	3,1	3.943.222	12,3
2009	65.049.093	32.612.307	32.436.786	4 672 257	7,2	915.054	2,8	3.757.203	11,6
2010	66.133.461	33.154.580	32.978.881	3 825 644	5,8	700.400	2,1	3.125.244	9,5
2011	67.045.635	33.602.627	33.443.008	3 171 270	4,7	553.704	1,6	2.617.566	7,8
2012	67.877.379	33.998.532	33.878.847	2 788 757	4,1	475.068	1,4	2.313.689	6,8
2013	68.735.145	34.421.110	34.314.035	2 654 643	3,9	449.328	1,3	2.205.315	6,4
2014	69.657.731	34.878.159	34.779.572	2 663 096	3,8	454.760	1,3	2.208.336	6,3
2015	70.497.783	35.304.074	35.193.709	2 644 144	3,8	452.277	1,3	2.191.867	6,2
2016	71.348.896	35.721.318	35.627.578	2 482 432	3,5	396.138	1,1	2.086.294	5,9

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2007-2016.
http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059

Türkiye’de eğitim harcamaları 2017 yılında 2016 yılına göre yaklaşık %10 oranında artarak 176 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca öğrenci başına yapılan harcama 2011 yılında 4 bin TL iken 2017 yılında 8 bin TL’ye yükselmiştir.

Tablo 20
Eğitim Harcamaları Temel Göstergeleri

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Eğitim harcaması (Milyon TL)	77.308	93.041	106.041	122.741	135.249	160.733	176.452
Öğrenci başına yapılan harcama (TL)	4.008	4.729	5.242	5.941	6.426	7.498	8.111
Eğitim Harcamasının Gayrisafi Yurtiçi Hasıla İçindeki Payı (%)	5,5	5,9	5,9	6	5,8	6,2	5,7

Kaynak: TÜİK, Eğitim Harcamaları İstatistikleri, 2017. http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018

Türkiye’de her ile üniversite, öğrencilere yurt, burs ve kredi imkanı, şartlı nakit transferi, ücretsiz taşımacılık ve ücretsiz ders kitabı dağıtımını gibi uygulamalar ile okuma-

yazma oranlarının arttırılması ve ailelerin eğitim masrafları azaltılarak çocukların eğitime erişiminin sağlanması amaçlanmaktadır. Eğitim masraflarının aile bütçesine ek bir yük getirmesini önlemek amacıyla, eğitim gören öğrencilerin eğitim masraflarının karşılanması, öğrenci ve araştırma bursları gibi faaliyetleriyle yoksulluğun azaltılmasında ve yoksullukla mücadele kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı önemli katkılar sunmaktadır.

3.2.4 Enflasyonun Önlenmesi

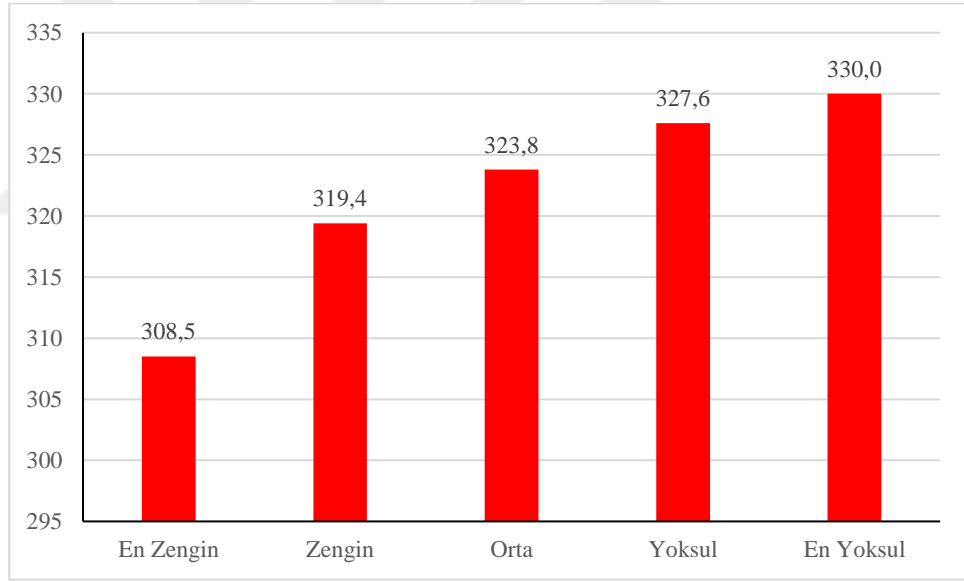
Enflasyon, bir ekonomideki mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki sürekli ve genel bir artışı ifade etmekte olup, merkez bankası enflasyonu kontrol altında tutarak fiyat istikrarını sağlamaya çalışmaktadır. (<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Fiyat+Istikrari+ve+Enflasyon/> , 06.01.2019)

Enflasyon, nominal gelirleri sabit olan çalışanların reel ücretlerini düşürmekte ve yaşam standartlarının bozulmasına yol açmaktadır. Düşük gelir grupları yetersiz varlıkları sebebiyle enflasyondan olumsuz olarak etkilenmektedir. Bu olumsuz etkiyi ortadan kaldırmak için reel ücret düzeyini enflasyona endekslemek gerekmekte ancak bu durumda ücret-fiyat sarmalına girilecek ve enflasyon haddi sürekli artacaktır. (Aktan ve Vural, 2002d, s.3)

Enflasyon uzun vadede gelir dağılımını bozarak yoksulların refahını olumsuz yönde etkilemektedir. Gerçekleşen ve beklenen enflasyon arasındaki farkı ifade eden beklenmeyen enflasyon, gelir dağılımında eşitsizliği arttırmakta ve yoksulluğu olumsuz etkilemektedir. (Aktan ve Vural, 2002d, s.4)

TÜİK tüketici enflasyonunu hesaplarken temsili hane halkının mal ve hizmet sepetini dikkate almakta ve sepetteki ürünlerin ağırlıklarını kullanarak Tüketici Fiyat Endeksi'ni (TÜFE) hesaplamaktadır. Farklı gelir ve harcama gruplarındaki hanelerin tüketim sepetleri ve ürünlerin ağırlıkları farklılaşmakta, buna bağlı olarak enflasyon oranı da değişim göstermektedir. (Gürsel ve Kavuncu, 2017, s.1)

Grafik 4'de 2017 Mayıs ayı itibarıyla sıralı %20'lik her bir harcama grubunun ortalama tüketim sepetindeki mal ve hizmetlerin fiyat endeksi kullanılarak hesaplanan her gruba özgü tüketici fiyat endeksi gösterilmektedir. Buna göre, 2003 yılı baz alındığında 2017 Mayıs ayı itibarıyla en yoksul kesimden en zengin kesime gidildikçe fiyat endeksinin artışı bariz bir şekilde göze çarpmaktadır. En zengin %20'nin enflasyonu yani zengin enflasyonu 308,5 iken en yoksul %20'nin yani yoksul enflasyonu 330'a yükselmiştir. Bu durumda 2003 yılından itibaren zenginlerin tüketim sepetinin değeri %208,5 artarken yoksulların sepeti %230 oranında artış göstermiştir. Yoksulların giderlerinin büyük çoğunluğu gıda ve konut gibi zorunlu ihtiyaçlar üzerine olurken, zenginlerin bu ihtiyaçlar için ayırdığı gider bütçesi daha düşük oranda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla gıda ve konut enflasyonundaki artış yoksul kesimi daha fazla etkilemektedir. (Gürsel ve Kavuncu, 2017, s.2-3)

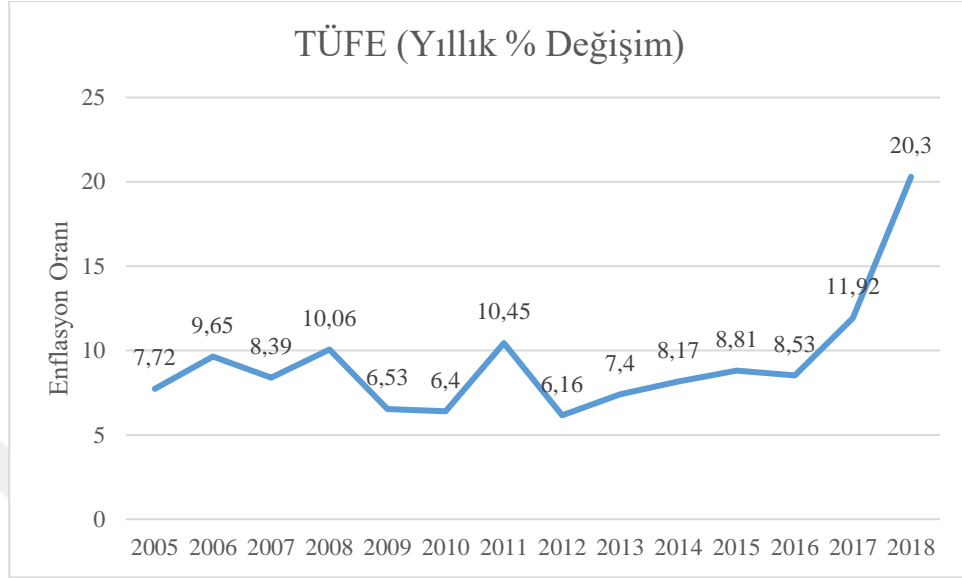

Grafik 4 : Harcama Gruplarına Göre Fiyat Endeksleri Mayıs 2017, (2003=100)

Kaynak: Gürsel ve Kavuncu, 2017, Yoksul İle Zengin Arasındaki Enflasyon Farkı Devam Ediyor, Betam Araştırma Notu, s.2

Özellikle 90'lı yıllarda yaşanan yüksek enflasyon oranlarından sonra 2000'li yıllardaki enflasyon daha düşük düzeyde gerçekleşmiştir. Yüksek enflasyon pozisyon alamayan ve sabit ücretli olan dar gelirli olanların gelir kaybına neden olmaktadır. Enflasyon oranlarını düşürmek ya da diğer anlamda fiyat istikrarını sağlamak sitesinde de yazdığı

üzere Merkez Bankası'nın görevidir. Yüksek enflasyon dönemlerinde gelir dağılımı bozulmakla birlikte yoksulluk da artmaktadır.

Grafik 5: Yıllar İtibarıyla Tüketici Fiyat Endeksi

Kaynak: <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Enflasyon+Verileri> , 06.01.2019

Son dönemlerde artan kurdan olumsuz etkilenen fiyatlar genel düzeyi enflasyonun artmasına neden olmuştur. Bunun doğrultusunda hükümet enflasyonla mücadele kapsamında “Enflasyonla Topyekün Mücadele” programını açıklamıştır. Türkiye'nin enflasyonla mücadelesini amaçlayan bu programa kamu öncülük etmekte, özel sektöründe gönüllülük esasına göre programa katılımı sağlanmaktadır. 2018 yılının sonlarında uygulanan bu program kapsamında, mücadele programına katılan firmalar ürün ve hizmetlerinde 2018 yılı sonuna kadar %10 asgari indirim taahhüdü vermeleri gerekmektedir. Bankalar da yüksek faizlerden kullandırmış oldukları kredilerde %10 indirim yaparak sürece katkı sağlamıştır. Ayrıca mücadeleye katılan firmalar <https://enflasyonlamucadele.org.tr/> sitesinde açıklanmaktadır. (<https://enflasyonlamucadele.org.tr/enflasyonla-topyekun-mucadele/> , 06.01.2019)

3.2.5 İstihdam Arttırıcı Politikalar

İşsizlik ile yoksulluk birbirini destekleyen iki farklı kavramdır. Biri arttığında diğeri de artış eğilimi göstermektedir. Dolayısıyla birisine karşı alınacak önlem diğeri de etkileyecektir.

İstihdam politikaları, işsizlik ile yoksulluğa karşı uygulanan en etkin politikalarından biri olarak görülmektedir. İstihdam politikalarını aktif ve pasif olmak üzere 2'ye ayırmak mümkündür. İçinde bulunulan durumun daha kötüye gitmesini engelleyen pasif politikalar, işsizlik sigortası ve işsizlik yardımlarından oluşmaktadır. Pasif politikaların aksine aktif politikalar, gelir desteği yerine işsiz bireylerin çalışma hayatına dönmelerini amaçlamaktadır. İstihdam sübvansiyonları, iş kurma programları, emeğin bilgi ve becerisinin geliştirilmesi ile kadın emeğinin piyasaya girişinin desteklenmesini aktif istihdam politikaları arasında saymak mümkündür. (Gündoğan, 2003, s.161-170)

İş Kurumu (İŞKUR) işe yerleştirme hizmeti ile iş arayanların meslek ve niteliklerine en uygun işvereni bulmakta ve istihdama katkı yapmaktadır. 2017 yılında işe yerleştirme hizmeti ile 1.057.249 kişi İŞKUR aracılığıyla istihdam edilmiştir. (İŞKUR 2017 Faaliyet Raporu, 2018, s.44)

Türkiye İş Kurumu istihdamın arttırılması, işgücünün niteliklerinin geliştirilmesi kapsamında mesleki eğitim kursları, bireylerin kendi işlerini kurabilmeleri için girişimcilik programları, deneyimsiz öğrenci ve işsizlere yönelik işbaşı eğitim programları düzenlemektedir. 2017 yılında 116.624 kurs ve program düzenlenmiş, 508.851 kişi bu programlardan yararlanmış ve bu kurs ve programlar için toplam 1.354.870.000 TL tutarında harcama yapılmıştır. (İŞKUR 2017 Faaliyet Raporu, 2018, s.50)

Tablo 21
2017 Yılı Kurs ve Programlardan Yararlananların Sayısı

KURS / PROGRAM TÜRÜ	KURS / PROGRAM SAYISI	KURSIYER / KATILIMCI SAYISI		
		ERKEK	KADIN	TOPLAM
Mesleki Eğitim Kursu	5.649	35.761	81.819	117.580
Girişimcilik Eğitim Programı	3.691	47.715	46.301	94.016
İşbaşı Eğitim Programı	107.284	145.867	151.388	297.255
Genel Toplam	116.624	229.343	279.508	508.851

Kaynak: İŞKUR 2017 Faaliyet Raporu, s.50

İŞKUR ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ortaklığıyla geliştirilen ve 2016 yılında yürürlüğe giren proje ile sosyal yardım alanları istihdam eden özel sektör işverenlerinin ödeyecekleri sosyal güvenlik primi işveren payının tamamı 1 yıl süreyle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından karşılanacaktır. (İŞKUR 2017 Faaliyet Raporu, 2018, s.48)

Devlet ve özel sektörde faaliyette bulunan işverenlerin oluşturacakları ilave istihdamı desteklemek için 6 Ocak 2017’de “Çalışma Hayatında Milli Seferberlik” programını uygulamaya koymuştur. 31 Aralık 2017’ye kadar geçerli olan uygulamada bir çalışanın işverene toplam maliyeti 2.177 TL iken bunun 1.404 TL’sini işveren, 773 TL’sini devlet üstlenmiştir. (<http://www.tim.org.tr/tr/istihdam-destekleri-istihdam-seferberligi-nedir.html> ,02.01.2019)

Mikro kredi uygulamasını bir diğer istihdam arttırıcı program olarak saymak mümkündür. Bunun gibi birçok program uygulamaya konulmuş ve istihdamın arttırılması hedeflenmiştir.

3.2.6 Maliye Politikası

Maliye politikası dendiğinde karşımıza vergi, kamu giderleri ve borçlanma politikaları çıkmaktadır. Bir kimsenin yaşam standartını arttırmak için 2 temel yol mevcuttur. Bunlardan ilki bilgi, beceri ve eğitim düzeyinin arttırılması yoluyla verimlilikte etkinliğin sağlanmasıdır. Diğer yol ise gelirin, düşük gelirliler lehine çeşitli araçların kullanımıyla yeniden dağıtılmasıdır. Maliye politikası araçlarından olan vergi, kamu harcamaları ve borçlanma politikaları kişilerin yaşam standartlarının arttırılmasında kullanılabilir araçlardır. (Aktan ve Vural, 2002d, s.5)

Genişletici maliye politikası kapsamında vergilerin indirilmesi ya da kamu giderlerinin arttırılması milli hasılda olumlu etki yaratacaktır. İşsizlikte meydana gelecek azalmadan en çok yoksullar olumlu olarak etkilenecektir. Ancak bu genişletici politika sonucu etkili olacak olan enflasyon yoksul kesimi olumsuz etkileyecektir. (Aktan ve Vural, 2002d, s.7)

Gelir vergisi basit tabiriyle kişilerin gelirleri üzerinden alınan dolaysız bir vergidir. Türkiye’de artan oranlı gelir vergisi tarifesi uygulanmaktadır. 2019 yılında uygulanacak olan gelir vergisi tarifesi aşağıdaki gibidir.

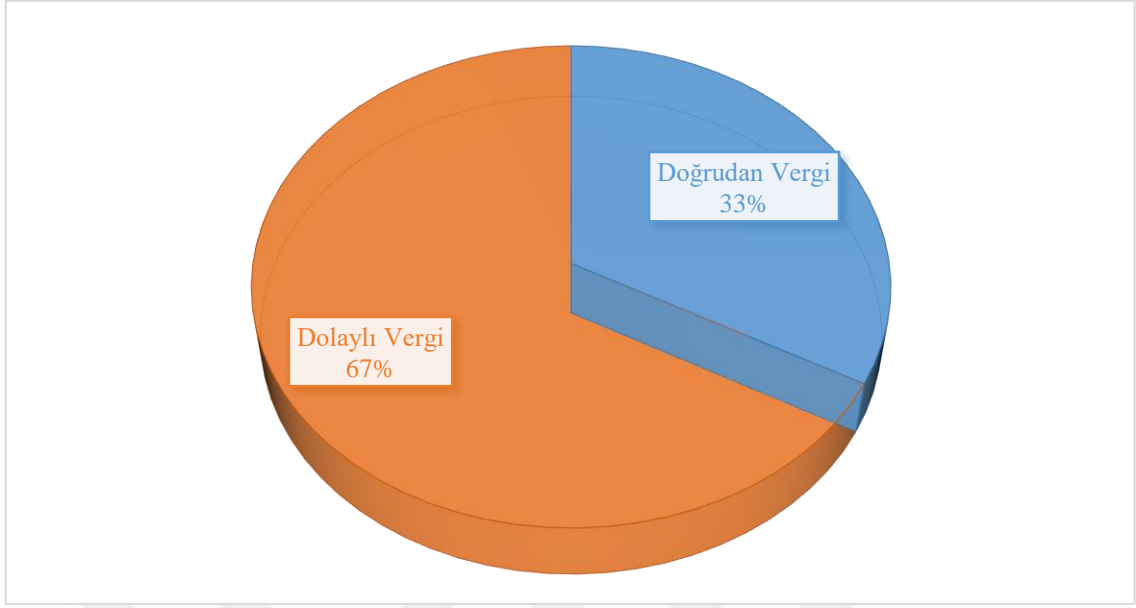
Tablo 22
2019 Yılı Gelir Vergisi Tarifesi

Toplam Gelir	Gelir Vergisi Oranı
18.000 TL'ye kadar	15%
40.000 TL'nin 18.000 TL'si için 2.700 TL, fazlası	20%
98.000 TL'nin 40.000 TL'si için 7.100 TL, (ücret gelirlerinde 148.000 TL'nin 40.000 TL'si için 7.100 TL), fazlası	27%
98.000 TL'den fazlasının 98.000 TL'si için 22.760 TL, (ücret gelirlerinde 148.000 TL'den fazlasının 148.000 TL'si için 36.260 TL), fazlası	35%

Kaynak: Resmi Gazete Tarihi: 31.12.2018, Resmi Gazete Sayısı: 30642,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/12/20181231M3-12.htm>

Tabloda görüldüğü üzere artan oranlı gelir vergisinde gelir arttıkça ödenecek vergi oranı da artmaktadır. Yoksullukla mücadelede önemli bir yeri olan artan oranlı tarife de düşük gelirlilerin vergi oranları daha düşük bir seviyededir. Ancak burada unutulmamalıdır ki vergi oranının yoksullar için düşük olmasının yanında dolaylı/doğrudan vergi oranı da çok önemlidir. Şöyle ki, yoksullar düşük gelir vergisi öderken dolaylı vergiyi yüksek oranda öderse o zaman verginin gelir dağılımını düzeltici ve yoksullar üzerinde olumlu etkisi sınırlı olacaktır.

Grafik 6: Türkiye’de Vergi Dağılımı (2017)

Kaynak: Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, 2017 Yılı Merkezi Yönetim Kesin Hesabı, s. 68

Grafik 6’da Türkiye’de 2017 yılına ait dolaylı/doğrudan vergi oranları gösterilmektedir. 2017 yılında toplanan verginin %67’sini dolaylı vergiler oluştururken, %33’ünü doğrudan vergiler oluşturmaktadır. Kazanç ya da servet üzerinden alınan dolaysız vergi oranı Türkiye’de düşük seviyelerde gerçekleşmektedir. Gelirin daha adil dağılımı ve yoksullukla mücadele için doğrudan vergi oranının daha yüksek olması beklenmektedir.

Dolaylı vergilerden olan tüketim vergileri üretilen, satılan mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler olup, gelir dağılımındaki adaletsizliği arttırıcı niteliktedir. Düşük gelirlilerin tüketim eğilimleri yüksek gelirlilere göre daha fazladır. Gelir arttıkça tüketime ayrılan gider oranı düşecektir. Yani gelir arttıkça tüketilen mal ve hizmete ödenecek verginin gelire oranı azalacaktır. Bu durumda yoksul kesim tüketim vergilerinden daha fazla etkilenecektir. (Aktan ve Vural, 2002d, s.11)

Dolaylı vergiler (KDV, ÖTV, damga vergisi, harçlar vb.) tüm mükelleflerden eşit oranda alınmakta, fazla harcıyandan fazla vergi alınmaktadır. Gıda ve temel tüketim mallarından alınan vergiler herkes için aynı olup, dolaylı vergiler düşük gelirlilerin bütçesinde daha fazla orana sahiptir. Böyle bir sistem ne yatay ne de dikey

eşitliğe uymaktadır. Ödeme güçlükleri aynı mükelleflerin aynı tutarda vergiyi ödemesi yatay, farklı ödeme güçlüklerine sahip olanların ise geliriyle orantılı vergi ödemesi dikey eşitlik olarak adlandırılmaktadır. Bu iki koşulun sağlandığı ortamda vergi adaletinden bahsedilebilir. (<http://www.seffaflik.org/wp-content/uploads/2017/02/Turkiyede-dolayli-ve-dolaysiz-vergi.pdf> , 08.01.2019)

3.2.7 Sosyal Güvenlik Politikası

Sosyal güvenlik, insan iradesi dışında meydana gelen hastalık, işsizlik, yaşlılık ve ölüm gibi risklere karşı devletin sağladığı bir hizmet olarak tanımlanabilir. Diğer bir anlamda geliri ya da kazancı, mesleki, fizyolojik veya sosyo-ekonomik risklerden dolayı geçici ya da sürekli olarak sekteye uğramış kişilerin yaşama ihtiyaçlarını karşılayan sistemdir. (Ayhan, 2012, s.43)

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi memurları kapsayan emekli sandığı, işçileri kapsayan Sosyal Sigortalar Kurumu ve esnaf ve küçük sanatkarı kapsayan Bağ-kur olmak üzere 3’lü bir yapıdayken, 2001 yılında bu yapı bozulmuş ve bu 3 başlıklı yapı Sosyal Güvenlik Kurumu altında birleştirilmiştir. (Şener, 2010, s.9)

Tablo 23’de Sosyal Güvenlik Kurumu’na yapılan bütçe transferleri gösterilmektedir. 2010 yılından 55 milyar TL civarında yapılan bütçe transferi, 2017 yılında 128 milyar TL’ye ulaşmıştır.

Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin önemli sorunlarından birisi sistemin sürekli açık vermesi ve bu açığın bütçe aktararak kapatılmasıdır. 2017 yılında GSYH’nın %4,13 ü kadar kaynak SGK’ya aktarılmıştır. Sosyal güvenlik sisteminin ana giderleri emekli maaşları ve sağlık hizmetleridir. Ve bu iki ana hizmet konularında vatandaşın sorunlarının çözülememesi sistemi eleştirilerin odağına oturtmaktadır. (Emek Araştırmaları, 2018, s1)

Tablo 23
Sosyal Güvenlik Kurumuna Yapılan Bütçe Transferleri, 2017

Yıllar	Sosyal Güvenlik Kurumu Bütçe Transferleri (Milyon TL)	Yıllık Değişim Oranı	GSYH'ye Oranı (*) (%)
2017	128.183	18,61	4,13
2016	108.073	36,73	4,14
2015	79.039	2,18	3,38
2014	77.336	8,52	3,78
2013	71.264	21,35	3,94
2012	58.728	11,29	3,74
2011	52.772	-4,50	3,78
2010	55.244	5,00	4,76

Kaynak: SGK Faaliyet Raporları,

http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/kurumsal_politikalar/faaliyet_raporu

(*) TÜİK, Yıllık Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

Sosyal güvenlik sisteminin tüm toplumu kapsamı yoksullukla mücadelede önemli bir özelliktir. Tüm toplumun sosyal güvenliğinin olması olası bir istenmeyen durumun yaşanması halinde bireyler kendini güvence altında hissedecektir. Tablo 24’de Türkiye’de yıllara göre sosyal sigorta programlarının kapsadığı nüfus gösterilmiştir. 2010 yılında toplam nüfusun %17’si kapsam dışı iken 2017 yılına gelindiğinde bu oran %15’in altına inmiştir.

Tablo 24
Sosyal Sigorta Programlarının Kapsadığı Nüfus

Yıllar	Toplam Nüfus	Sosyal Güvenlik Kapsamı	Sosyal Güvenlik Kapsamı Dışındakiler	Sigortalı nüfusun Türkiye nüfusuna oranı (%)	Kapsam dışı nüfus oranı (%)
2010	73.722.988	61.176.910	12.546.078	83,0	17,0
2011	74.724.269	63.790.639	10.933.630	85,4	14,6
2012	75.627.384	62.592.426	13.034.958	82,8	17,2
2013	76.667.864	62.475.644	14.192.220	81,5	18,5
2014	77.695.904	64.553.869	13.142.035	83,1	16,9
2015	78.741.053	66.651.647	12.089.406	84,6	15,4
2016	79.814.871	66.683.059	13.131.812	83,5	16,5
2017	80.810.525	68.869.631	11.940.894	85,2	14,8

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı, <http://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler/#1540023014826-f0fb9a57-91ae>, 09.01.2019

Yoksulluk mücadelede etkinliği sağlamak için sosyal güvenlik tabanının genişletilmesi ve tüm toplumu kapsamı gerekmektedir. Şöyle ki Türkiye’de neredeyse

her 3 kişiden biri (Tablo 18) kayıt dışı çalışmaktadır. Çok yüksek olan bu rakamın kayıt altına alınması ve sosyal sigorta sistemine dahil edilmesi önem arz etmektedir. Sosyal güvenlik tabanının genişletilmesi sisteme yeni kaynak girişi sağlayacak ve yoksulluğa karşı mücadelede etkinliği arttıracaktır.

İŞKUR çatısı altında işsizlik sigortası, kısa çalışma ödeneği, iş kaybı tazminatı ücret garanti fonu gibi araçlarla kişilerin uğradıkları gelir kayıpları belirli süre ve ölçü doğrultusunda karşılanmaktadır. İşsizlik ödeneği kapsamında 2017 yılında 1.325.912 kişi başvuru yapmış, ödeneği hak eden 681.687 kişiye toplam 4.169.246.201 TL ödeme yapılmıştır. Sektörel veya bölgesel problemler nedeniyle haftalık çalışma sürelerinin geçici olarak azaltılması/durdurulması durumunda alınan kısa çalışma ödeneği kapsamında, 2017 yılında 493 işçiye toplam 760.000 TL ödeme yapılmıştır. İş sözleşmeleri özelleştirme nedeniyle sona ermiş olanlara ödenen iş kaybı tazminatı kapsamında, 2017 yılında 233 kişiye 3.854.000 TL ödeme yapılmıştır. (İŞKUR 2017 Faaliyet Raporu, 2018, s. 78-79) Özellikle çalışanların işsiz kaldığı zaman faydalandığı işsizlik sigortası kişilerin uğradığı gelir kaybını kısa süreli olarak telafi etmektedir. 2017 yılında işsizlik ödeneğine başvuran 1.325.912 kişiden sadece 681.687 kişi yararlanmıştır. Bunun nedeni işsizlik ödeneğinden yararlanma için sıkı şartların olmasıdır. İşsizlik sigortasında faydalanma süreleri uzatılması ve ücretlerin iyileştirilmesi yoksullukla mücadele kapsamında etkinliği arttıracaktır.

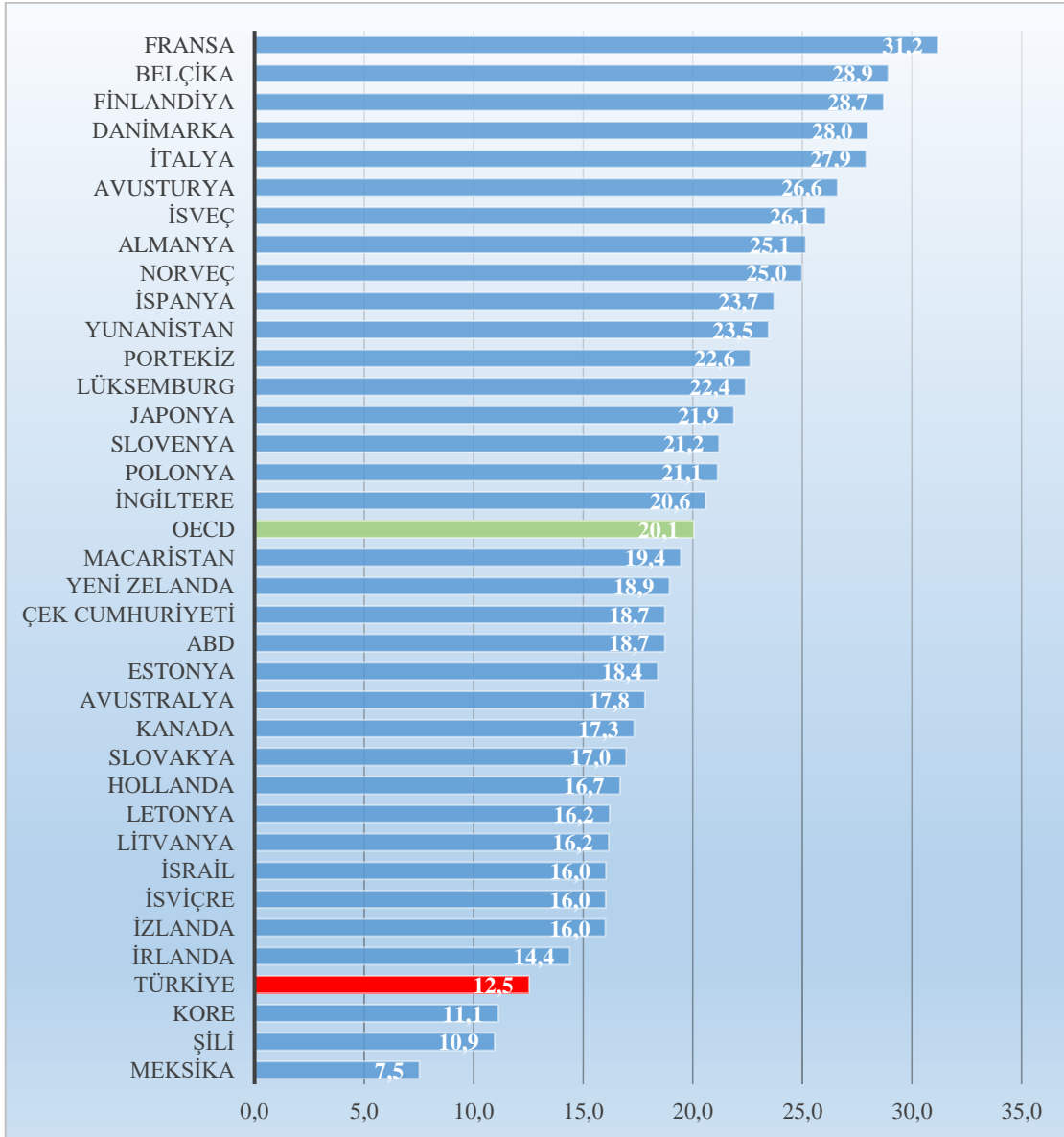
Sosyal güvenlik alanında yapılan reformlardan birisi olan genel sağlık sigortası ile tüm nüfus sağlık güvencesi altına alınmıştır. Çalışmayan ya da birine bağlı olmayan kişiler zorunlu primi ödeyerek veya aile içindeki geliri kişi başına düşen aylık tutarı asgari ücretin üçte birinden az olanların primlerini devletin ödemesiyle sağlık sigortası kapsamına alınmıştır. (Şener, 2010, s.9)

Sosyal güvenlik sisteminde yapılan reformlara karşı sistemde etkinlik henüz sağlanamamıştır. Devlet katkısının yetersizliği, kayıt dışı istihdamdan doğan prim kaçakları, çalışanlar ile emekliler arasındaki dengesizlik, emeklilik koşullarının ağırlaştırılması, SGK kaynaklarının amacı dışında kullanılması gibi sorunlar yaşanmaktadır. (Emek Araştırmaları, 2018, s1)

3.3 Yoksullukla Mücadelede Kamu Kurumları

Kamunun sorumluluğu altında kabul edilen yoksulluk, kamu yönetimini zorlayan sorunların başında gelmektedir. Kamu yönetimleri yoksullukla mücadelede sosyal yardım politikasını kullanarak, yoksul kesimlerin bu durumdan kurtulmalarını hedeflemektedir. Ancak çoğu zaman siyasetçiler yoksullukla mücadelede geçici, sürdürülebilir olmayan çözümler üretmektedirler. Yoksullukla mücadelede kolayca uygulanabilen sosyal yardım uygulaması, son yıllarda Türkiye’de daha çok tercih edilen bir mücadele yolu olmuştur. (Güneş, 2012, s.152)

Buna rağmen Türkiye’de hala sosyal yardımlar istenilen düzeye ulaşabilmiş değildir. Grafik 7’de 2018 yılı OECD ülkeleri kamu sosyal harcamalarının GSYH’ye oranı verilmiştir. Grafikte görüldüğü üzere kamu sosyal harcamalarının GSYH oranı Türkiye’de %12,5 iken OECD ortalaması 20,1 düzeyindedir. Türkiye bu oranda OECD ülkeleri arasında 33. konumda bulunarak son sıralarda yer almaktadır. Fransa %31,2 ile en yüksek orana sahip iken Meksika %7,5 ile en düşük orana sahip ülke konumundadır. Açıkça göstermektedir ki, Türkiye’de gerçekleşen kamu sosyal harcamaları OECD ülkelerin çok gerisindedir.

Grafik 7: 2018 Yılı OECD Ülkeleri Kamu Sosyal Harcamalarının GSYH'ye Oranı

Kaynak: OECD,

https://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=SOCX_AGG&_ga=2.151399102.622493725.1548393152-1103151669.1538472415 , 25.01.2019

* Grafikte Japonya'nın 2015, Meksika, Türkiye ve Avustralya'nın 2016, Şili, İsrail ve Kanada'nın 2017 verileri alınmıştır.

Yoksullukla mücadelede sosyal yardımlar önemli etki göstermekle birlikte dezavantajları da mevcuttur. Özellikle kamuya yüklediği maliyetler, suistimal edilebilme ve sosyal yardıma bağımlı bir kesim yaratma riski nedeniyle olumsuz yanları mevcuttur.

Giderek artan sosyal yardım harcamaları kamu üzerinde de gider baskısı oluşturmakta, bu da vergi etkisiyle tekrar vatandaşa yansıtılmaktadır. Kamunun yoksullukla mücadelede sosyal yardım politikasını etkin şekilde kullanabilmesi için suistimal ihtimalini devre dışı bırakacak sistemleri kurması ve insanları tembelliğe sevk edecek yardımlardan kaçınması gerekmektedir.

3.3.1 Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB)

Yoksulluk çok boyutlu bir sorun olup çok fazla insan gruplarını etkilemektedir. Çocuklar, yaşlılar, engelliler, kadınlar bu gruplardan bazılarıdır. Böyle bir sorunla baş edebilmek için AÇSHB kuruldu. AÇSHB, sosyal devlet anlayışının bir ürünü olup, sosyal yardımların takip edildiği ve yoksul vatandaşların haklarının korunduğu devlet otoritesidir.

Aşağıda AÇSHB 'nin bütçeden aldığı tutar ve payları gösterilmiştir. Bakanlığın bütçeden aldığı tutar her yıl artış göstermiştir. 2018 yılında bütçeden aldığı tutar 2012 yılındaki tutarın yaklaşık 3 katıdır. 2012 yılında 8,8 milyar TL olan AÇSHB'nin bütçesi 2018 yılında 26,7 milyar TL'ye çıkarılmıştır. Bakanlık toplam bütçede en büyük paya sahip 9. Bakanlıktır.

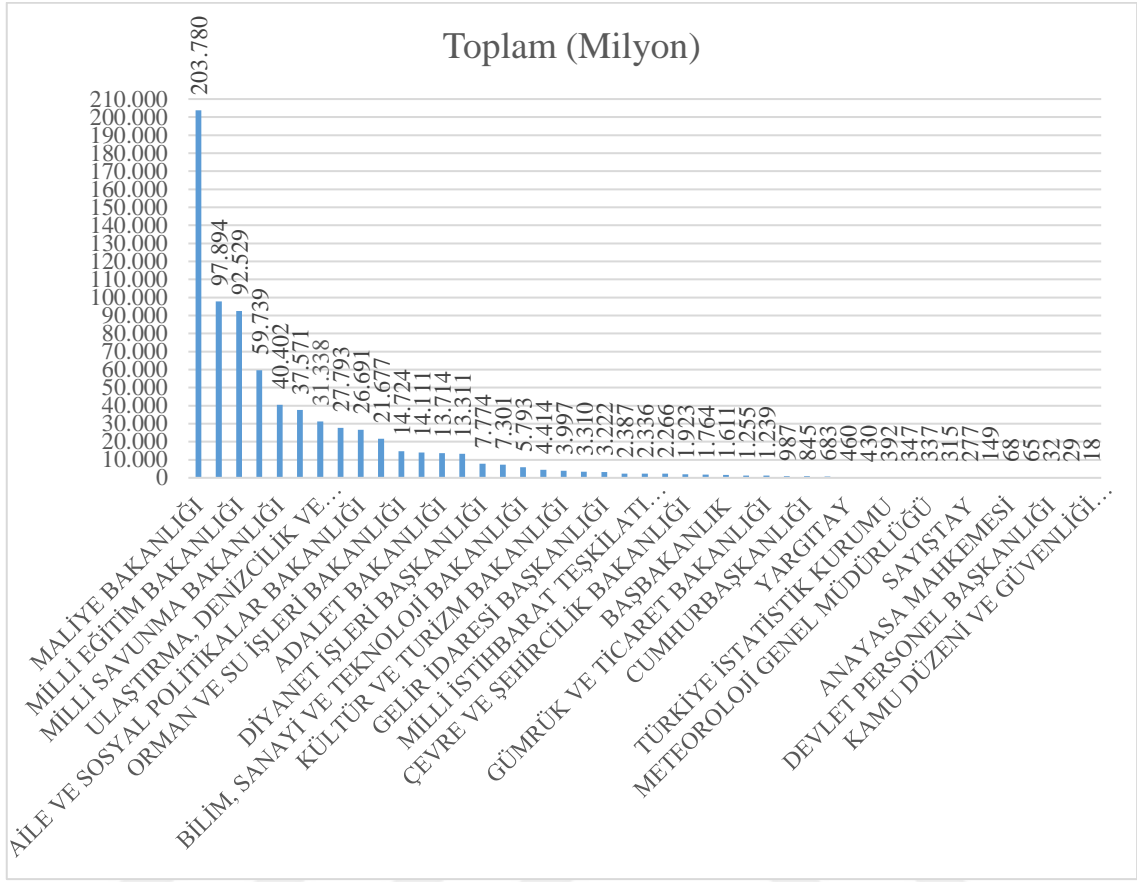
Tablo 25
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Bütçesi

Yıllar	Toplam Tutar	Bütçedeki Pay %
2018	26.690.506.000	3,55
2017	24.303.358.000	3,83
2016	24.799.651.000	4,42
2015	18.249.634.000	3,93
2014	17.024.807.000	3,97
2013	14.732.738.500	3,72
2012	8.841.713.000	2,57

Kaynak: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü,

<https://www.bumko.gov.tr/Eklenti/10848.2018yilimybakanunutasarisipdf.pdf?0>

Grafik 8'de 2018 yılı merkezi yönetim bütçesinin dağılımı gösterilmektedir. AÇSHB, 2018 bütçesinden 26.691 milyar TL pay alarak, bütçeden en fazla pay alan 9. kurum olmuştur.

Grafik 8: 2018 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Dağılımı

Kaynak: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü,
<https://www.bumko.gov.tr/Eklenti/10848.2018yilimybakanunutasarisipdf.pdf?0>

AÇSHB, yoksullukla mücadelede etkinliği arttırmak için TÜBİTAK ile işbirliği gerçekleştirerek Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi'ni oluşturmuştur. Bu sistem ile yoksul ve muhtaç kişilerin başvurularının alınması, hane dosyalarının oluşturulması, kişisel verilerinin ve sosyo-ekonomik bilgileri ile servet unsurlarının merkezi veri tabanlarından sorgulanması, hanenin sosyo-ekonomik durumuna ilişkin mahallinde yapılan sosyal incelemeye ilişkin raporların tutulması, muhtaçlık kararının verilmesi, yardım ödemlerine ilişkin banka talimatlarının verilmesi ve gerçekleştirilen tüm yardımlara yönelik otomatik muhasebeleştirme işlemlerinin tamamı elektronik sistem üzerinden gerçekleştirilmektedir. (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/butunlesik-sosyal-yardim-bilgi-sistemi> , 26.12.2018) Böylece yardım yapılan kişilerin bilgileri tek sistem üzerinde toplanmakta ve kişilere yapılan yardımlar görüntülenerek farklı kurumlar

tarafından yapılacak mükerrer yardımların ve ihtiyacı olmayan kişilere yapılacak yardımların önüne geçilmektedir.

Türkiye’de sosyal yardımları tek çatı altında toplayan AÇSHB yoksullukla mücadelede çeşitli program ve projeler geliştirmiştir. Bunlar aşağıda anlatılacaktır.

3.3.1.1 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu

Fak-Fun-Fon olarak da bilinen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF), sosyal bir hukuk devletinin özelliği gereği, muhtaç vatandaşlara yardım etmek, gelir dağılımında adaleti sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik amacıyla 1986 yılında kurulmuştur. Fonun hedef kitesini, yoksul ve sosyal güvencesi olmayan vatandaşlar, afetten zarar görenler, şehit yakınları ve gaziler oluşturmaktadır. Trafik para cezalarının, RTÜK gelirlerinin, gelir ve kurumlar vergisinin belli bir oranları ile bütçe ödeneği, bağış ve yardımlar Fonun gelir kaynaklarını oluşturmaktadır. (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardimlasma-ve-dayanismayi-tesvik-fonu> , 28.12.2018) SYDTF, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü altında hizmet vermekte, sosyal yardımların etkin dağılımı ve sosyal yardım sürecinde ortaya çıkan sorunların muhatabı konumundadır. (Karagöl ve Dama, 2015, s.16)

SYDT Kanunu hükümlerine istinaden sosyal yardım faaliyetlerini her il ve ilçede yürütmek için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) kurulmuştur. 2018 itibarıyla ülke geneline yayılmış 1.002 SYDV bulunmaktadır. Vakfin en önemli geliri SYDTF’den aktarılan tutardan oluşmaktadır. (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-vakiflari> , 28.12.2018)

3.3.1.2 Sosyal Yardım Programları

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı altında bulunan sosyal yardım programları sosyal devlet anlayışının bir parçasıdır. Yoksullara ve muhtaçlara yardım sağlayan bir birimin bir bakanlık altında örgütlenmesi yoksullukla mücadelede önemlidir.

Tablo 26’da Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesindeki sosyal yardım harcamalarının yıllar itibarıyla görünümü verilmiştir. Sosyal yardım harcama tutarları yıllar itibarıyla artış göstermiştir. Bu artıştan daha önemli olan ise GSYİH içindeki payının artmasıdır. 2015 yılında bu pay düşse de 2016 yılında artış sağlayarak %1,45’e ulaşmıştır. 2013 yılında sosyal yardımlardan yararlanan hane sayısı 3.096.489 iken 2016 yılında 3.154.069’a ulaşmıştır.

Sosyal yardımların artması her ne kadar önemli olsa da asıl nokta bu yardımların gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılıp yoksulluğu azaltıcı etki yapmasıdır. Etkin olmayan mücadele ile aynı kişilere farklı birimlerce yardım yapılmakta, hayatına hiç dokunulmayan yoksullar bulunmaktadır.

Tablo 26
Rakamlarla Türkiye’de Sosyal Yardım

Bin TL	2016	2015	2014	2013
Toplam Sosyal Yardım Harcaması Tutarı	32.000.000	25.828.578	20.393.993	20.764.725
Sosyal Yardımların GSYİH İçindeki Payı	1,45%	1,33%	1,38%	1,35%
Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	3.154.069	3.017.969	3.005.898	3.096.489
Düzenli Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	2.342.946	2.318.042	2.274.182	2.258.734
Geçici (Sürelî) Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	2.046.888	1.924.649	1.892.656	1.997.306
SYDTF Kaynaklarıyla Yapılan Yardımlara Aktarılan Tutar	5.018.087	4.853.197	4.351.801	4.069.822
2022 Yaşlılık ve Engelli Maaşı Hak Sahibi Sayısı	1.292.355	1.272.038	1.300.377	1.222.748
2022 Yaşlılık ve Engelli Maaşı Toplam Aktarılan Kaynak	4.763.797	4.129.566	3.595.542	3.325.704
Gss Primi Devlet Tarafından Ödenen Kişi Sayısı	6.683.106	8.983.853	9.368.920	9.111.923
Gss Prim Desteği (SGK'ya Ödenen)	7.002.821	6.405.638		
Kişi Başı Günlük Harcaması, Cari Satınalma Gücü Paritesine (SGP) Göre 2,15 Doların Altında Kalan Fert Oranı	-	0,06%	0,03%	0,06%
Kişi Başı Günlük Harcaması, Cari Satınalma Gücü Paritesine (SGP) Göre 4,30 Doların Altında Kalan Fert Oranı	-	1,58%	1,62%	2,06%
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Sayısı (SYDV)	1.000	1.000	1.000	973
SYDV Personel Sayısı	9.058	8.948	8.611	8.741
SYDV Sosyal Yardım ve İnceleme Görevli Sayısı	3.839	3.923	3.792	3.782

Kaynak: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Faaliyet Raporları, <https://idbb.aile.gov.tr/faaliyet-raporlari>

Sosyal yardım programları düzenli ve süreli olarak niteliklerine göre 2 gruba ayrılmıştır.

Tablo 27
Niteliklerine Göre Sosyal Yardım Programları

Düzenli Yardım Türleri (GSS Prim Desteği Hariç)	Süreli Yardım Türleri
Şartlı Eğitim Yardımları	Gıda Yardımları
Şartlı Sağlık Yardımları	Yakacak Yardımları
Şartlı Gebelik Yardımları	Barınma Yardımları
Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardımlar	Eğitim Yardımları
Muhtaç Asker Ailelerine Yönelik Yardımlar	Sağlık Yardımları
2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki Yardımlar	Engelli İhtiyaç Yardımı
Evde Bakım Yardımı	Özel Amaçlı Yardımlar
Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı	Giyim ve Diğer Aile Yardımları
Öksüz ve Yetim Yardımı	İstihdam Yardımları
	Tek Seferlik Yardımlar
	Doğum Yardımı

Kaynak: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2015 Faaliyet Raporu

Sosyal yardım programları farklı kategoriler altından sınıflanmıştır.

Tablo 28
Ana Gruplar Bazında Sosyal Yardım Programları

Kaynak: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2016 Faaliyet Raporu

3.3.1.2.1 Aile Yardımları

Aile yardımları, Bakanlık tarafından ihtiyaç sahipleri ailelere yönelik yapılan sosyal yardımlar olup, temel ihtiyaçların yanı sıra doğum, konut yardımı gibi ihtiyaçlara da cevap vermektedir.

- Gıda yardımları, ihtiyaç sahibi ailelere gıda, giyim gibi temel ihtiyaçların karşılanması için Ramazan ayı ve Kurban Bayramı öncesinde SYDV'lere aktarılan kaynaklarla yürütülen bir yardım programıdır.
- Barınma yardımları, oturulamayacak derecede eski, bakımsız ve sağlıksız evde yaşayan ihtiyaç sahibi vatandaşlara evlerin bakımı ya da ev eşyası temini için yapılan aynı veya nakdi yardımlardır.
- Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) ve bakanlık işbirliği ile sosyal güvenceden yoksun fakir ve muhtaç durumdaki vatandaşlara yönelik geri ödemeli olarak sosyal konut yapımı hedeflenmiştir.
- 2003 yılından itibaren, Türkiye Kömür İşletmeleri'nden sağlanan kömür, SYDV tarafından belirlenen ihtiyaç sahiplerine bedelsiz olarak verilmektedir.
- Muhtaç durumdaki eşi vefat etmiş kadınlara şartları devam ettiği sürece aylık 275 TL yardım verilmektedir.
- Askerlik görevini yerine getiren vatandaşların ihtiyaç sahibi ailelerine askerlik süresi boyunca aylık 275 TL yardım verilmektedir.
- 2015 yılı itibarıyla Türk vatandaşlarına canlı doğan birinci çocuğu için 300 TL, ikinci çocuğu için 400 TL, üçüncü ve sonraki çocukları için ise 600 TL doğum yardımı verilmektedir. (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/aile-yardimlari>, 02.01.2019)
- Muhtaç durumda ve babası askerde olan 18 yaşından küçük çocuklara aylık 100 TL yardım yapılmaktadır. (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı faaliyet raporu 2016)

- Muhtaç durumda ve anne veya babası vefat etmiş olan 18 yaşından küçük çocuklara aylık 100 TL yardım yapılmaktadır. (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/aile-yardimlari>,02.01.2019)

2016 yılı itibarıyla tüm bu yardımların toplam tutarı yaklaşık olarak 1,7 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Yılı Faaliyet Raporu, s.50-53)

3.3.1.2.2 Eğitim Yardımları

Bakanlık yoksullukla mücadele kapsamında, eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak, nesilden nesile aktarılan bir olgu olan yoksulluk etkisini kırmak ve yoksulluk üzerinde büyük etkiye sahip olan eğitime sosyal yardım adı altında kaynak aktarmaktadır.

- Yardıma muhtaç ailelere eğitim materyali yardımı yapılmaktadır.
- Nüfusun en yoksul %6'lık kesiminde yer alan maddi imkansızlıklar yüzünden çocuklarını okula gönderemeyen ailelere şartlı eğitim yardımı yapılmaktadır.
- Taşınmalı eğitim uygulaması kapsamında, okulların bulunduğu merkezlere taşınan muhtaç ailelerin çocuklarına öğle yemeği yardımı yapılmaktadır.
- 2003-2004 eğitim-öğretim yılından itibaren ilkökul öğrencilerinin kitapları ücretsiz dağıtılmaktadır.
- Taşınmalı sistem dışında kalan öğrencilere yönelik iaşe, ibade, taşınma yardımları yapılmaktadır.
- Özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilerin okula erişimi için ücretsiz taşıma yapılmaktadır.
- Muhtaç konumdaki ortaöğretim öğrencilerine yönelik olarak yurtlar yapılmaktadır. (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardim-programlarimiz>,02.01.2019)

3.3.1.2.3 Yaşlı ve Engellilere Yönelik Yardımlar

Yaşlı ve engellilere yönelik yardımlarla, bu kesimlerin sosyal hayatta daha fazla yer almaları ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesi hedeflenmiştir.

Yaşlılık yardımı,

- 65 yaşını doldurmuş,
- Nafaka bağlanmamış,
- Sosyal güvenlik kurumlarından aylık almayan,
- Uzun vadeli olarak sigortalı çalışmayan,
- Kendisi ve eşi dikkate alınmak üzere kişi başına düşen aylık geliri asgari ücretin 1/3'ünden az olan

Türk vatandaşlarına verilmektedir.

Engelli yardımları ise engellilik durumlarına göre yapılmaktadır. Ayrıca evde bakım hizmetleri de engelli yardımlarının kapsamında yer almaktadır. (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardim-programlarimiz> ,02.01.2019)

3.3.1.2.4 Özel Amaçlı Yardımlar

Bakanlık, eğitim, sağlık, yaşlılık ve engelli yardımlarının dışında aşevi kurulması, afet yardımları gibi özel amaçlı yardımlar da yapmaktadır.

- Aşevleri, işsizliğin ve yoksulluğun belirgin olarak yaşandığı yerlerde muhtaç ailelere yönelik olarak günlük sıcak yemek verilmesi amacıyla kurulmaktadır.
- Doğal, teknolojik ya da insan kaynaklı olarak meydana gelen ve engellenemeyen olaylar sebebiyle afet yardımları yapılmaktadır.
- Normal hayat akışı içinde meydana gelen, toplumun bir kesimini ya da bir haneyi etkileyen olaylar sonucu ortaya çıkan temel ihtiyaçların karşılanması için acil durum yardımları yapılmaktadır.

- Terör olaylarından etkilenen, evlerini terk etmek zorunda kalan yoksul ailelere yönelik olarak terör zararı yardımı yapılmaktadır.

- Şehit yakınları ve gazilere yönelik olarak acil ya da temel ihtiyaçların karşılanması için yardımlar yapılmaktadır. (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardim-programlarimiz> ,02.01.2019)

3.3.1.2.5 Sağlık Yardımları

Sağlık yardımları ile yoksul ailelerin sağlık hizmetlerinden yararlanması sağlanmaktadır.

- Şartlı Sağlık Yardımı kapsamında nüfusun en yoksul kesiminde yer alan ailelere 0-6 yaş arası çocuklarını düzenli olarak sağlık kontrolüne götürmeleri şartı ile nakdi para yardımı yapılmaktadır.

- Sosyal güvenceden yoksun engelli vatandaşların topluma uyumunu sağlamak için engelli ihtiyaç yardımları yapılmaktadır.

- Sosyal güvencesi olmayan vatandaşların sağlık sigortası primleri ödenmektedir. (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardim-programlarimiz> ,02.01.2019)

3.3.1.2.6 Yabancılara Yönelik Yardımlar

Yukarıdaki yardımlara ek olarak yabancılara yönelik yardımlar yapılmaktadır. Bu kapsamda Sosyal Uyum Programı, AB tarafından fonlanan en yüksek bütçeli insani yardımdır. Yardıma muhtaç, geçici barınma yerlerinde yaşayan, sosyal güvencesi olmayan yabancılara yönelik yardımlardır. Bununla birlikte yine AB tarafından finanse edilen yabancılara yönelik şartlı eğitim programı da bulunmaktadır. (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardim-programlarimiz> ,02.01.2019)

3.3.1.3 Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı altındaki Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM)'nin görevi çocuklara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici,

rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmektir. ÇHGM, ekonomik yoksulluk nedeniyle eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel faaliyetlere erişimi kısıtlı olan çocuklara yönelik olarak Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) hizmeti vermektedir. SED hizmeti ile 2017 yılı itibarıyla desteklenen çocuk sayısı 108 bine ulaşmış ve ailelerine ortalama olarak aylık 719 TL yardım yapılmıştır. Ayrıca çocukların ailelerinin yanında bakımı ve desteklenmesi amacıyla başlatılan Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Uygulaması ile 2017 yılı itibarıyla ailelerin maddi imkânsızlıkları nedeniyle devlet koruması altına alınabilecek yaklaşık 108 bin çocuk, ailesinin yanında bakımı sağlanmıştır. 2002 yılı itibarıyla ÇHGM'ye ait kuruluşlarda kalan çocuk sayısı 20 bin iken 2017 yılı itibarıyla bu rakam 14 bin olarak gerçekleşmiştir. (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Bülteni, 2017, s.5)

Ayrıca korunmaya ihtiyacı olan çocukları bir aile ortamında yetiştirilmesi hedeflenen Koruyucu Aile Hizmeti Programıyla, 2017 yılı içerisinde 1.158 çocuk koruyucu aile yanına yerleştirilmiş ve 2017 yılı itibarıyla koruyucu aile yanındaki çocuk sayısı 5.642'e ulaşmıştır. (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Bülteni, 2017, s.6)

Tablo 29
Çocuğa Yönelik Hizmetler, 2017

Çocuğa Yönelik Hizmetler	Çocuk Sayıları
Kuruluş Bakımı Altında Bulunan	14.189
Koruma Altına Alınmadan Aile Yanında Destek Verilen	104.729
Aileye Döndürülen Çocuk (2005-2017)	11.342
Toplam Evlat Edindirilen	16.171
Koruyucu Aile Yanında Bakımı Sağlanan	5.642
Koruyucu Aile Sayısı	4.654
Özel Kreş ve Gündüz Bakım Evlerinde Ücretsiz Bakılan	2.400

Kaynak: ÇHGM Yılsonu Verileri, 2017

3.3.2 Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)

Sosyal güvenlik, yoksulluk, işsizlik, gelecekle ilgili ekonomik belirsizlik, yaşlılık ve hastalık gibi sosyal tehlikelerin ortaya çıkaracağı olumsuz etkileri hafifletmesi ya da yok etmeyi sağlayan önlemleri alan kamu harcama programıdır. (Gümüş, 2010, s.4)

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi, memurları kapsayan emekli sandığı, işçileri kapsayan sosyal sigortalar kurumu, esnaf ve küçük sanatkarı kapsayan emekli sandığı olarak üçlü bir yapıdayken 2006 yılı itibarıyla bu üç kurum Sosyal Güvenlik Kurumu adı altında tek çatıda birleştirilmiştir. (Şener, 2010, s.9)

Yoksullukla mücadele edebilmek için sosyal güvenlik tabanı geliştirilmeli, işgücüne katılım oranı artırılmalı, bağımlı nüfus ve kayıt dışı çalışanların oranı azaltılmalıdır. Sosyal güvenlik tabanının geliştirilmesi sistemi finansal açıdan rahatlatarak yoksulluğa karşı koruma sağlayarak yoksullukla mücadelede etkinliği arttıracaktır. Kıdem tazminatı uygulaması ve işsizlik sigortası uygulamaları da yoksullukla mücadelede önemli mekanizmalardır. Ayrıca Genel Sağlık Sigortası (GSS) uygulaması ile tüm nüfus sigorta kapsamına alınmış, her vatandaşın sağlık imkanlarından faydalanması sağlanmıştır. (Şener, 2010, s.9-11)

2018 Eylül ayı itibarıyla herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışanların oranı %33,8, işgücüne katılım oranı ise %54 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca kadınlarda işgücüne katılma oranı %34,9, erkeklerde ise 73,5 olarak gerçekleşmiştir. (TÜİK İşgücü İstatistikleri, 2018) Kayıt dışı olarak çalışan kesimin, işsiz kalma ya da hastalık, yaşlılık, iş kazası vb. nedenlerle çalışamaması halinde yoksullukla yüz yüze kalması kaçınılmazdır. İşgücüne katılım oranının artırılması için özellikle kadınların işgücüne katılması teşvik edilmelidir. İşgücüne katılmayan kadınlar bağımlı nüfusu arttıracak sosyal güvenlik sisteminin etkinliğini sekteye uğratacaktır.

3.3.3 Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM)

Vakıflar ile ilgili yetki ve görevlerinden ayrı olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün, vakfiyelerde yazılı hayır şart ve hizmetleri yerine getirmek üzere her seviyeden eğitim-öğretim tesisleri, öğrenci yurtları, sağlık ve sosyal yardım kuruluşları, aşevi açmak ve yönetimini sağlamak, öğrencilere eğitim yardımı yapmak ve ihtiyaç sahibi vatandaşlara sosyal yardımlarda bulunmak gibi görevleri de yerine getirmektedir. (Vakıflar Genel Müdürlüğü 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu, 2018, s.49)

VGM’nin gerçekleştirdiği sosyal yardımlardan biri olan aşevi hizmeti ile yoksullara yiyecek dağıtılması amaçlanmıştır. Aşevi hizmetinden, sosyal güvencesi

bulunmayan ve geliri net asgari ücret miktarından fazla olmayanlar ile “1/7/1976 tarihli ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun” gereğince aylık alanlar yararlanmaktadır. (www.vgm.gov.tr , 26.12.2018)

Muhtaç durumda olan engelliler ve yetimlere, annesi ya da babası olmayan muhtaç çocuklar ile %40 ve üzeri engelli olan muhtaçlara; sosyal güvencesi olmaması, herhangi bir gelir veya aylığı bulunmaması, mahkeme kararı veya kanunla bakım altına alınmamış olması, gelir getirici taşınır ve taşınmaz malı mevcut olmaması veya olup da bunlardan elde edeceği aylık ortalama gelirinin 27/09/2008 tarihli ve 27010 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Vakıflar Yönetmeliği ile belirlenen muhtaç aylığı miktarını geçmemesi halinde aylık bağlanmakta ve 2018 itibarıyla aylık 738 TL ödenmektedir. (www.vgm.gov.tr , 26.12.2018)

İlkokul, ortaokul lise ve üniversite öğrencileri ile yabancı uyruklu üniversite öğrencilerine vakıf tarafından burs verilmektedir. (www.vgm.gov.tr , 26.12.2018)

3.3.4 Milli Eğitim Bakanlığı

Bakanlık bünyesinde eğitim-öğretimi desteklemek, nitelikli insan kaynağı ihtiyacını karşılamak için çeşitli yardımlar yapılmaktadır. En önemli programlardan biri olan Yurt Dışına Lisansüstü Öğrenim Görmek Üzere Gönderilecek Adayları Seçme ve Yerleştirme Programı kapsamında, nitelikli insan ihtiyacını karşılamak üzere resmi burslu statüde lisansüstü öğrenim görmek üzere yurtdışına öğrenci gönderilmektedir. Bu öğrenciler yurt dışındaki yüksek lisans ya da doktora programlarını başarıyla tamamladıktan sonra mecburi hizmet için üniversite eğitim elemanı, milli eğitim uzmanı gibi görevlere atanmaktadır. Bugüne kadar bu burslardan 19 bin öğrenci yararlanırken, 2018 itibarıyla 50 ülkede 3.739 öğrenci bu burstan faydalanmaktadır. (<http://www.meb.gov.tr> , 29.12.2018)

Ayrıca Bakanlık, Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Resmi Okullarda Yatılılık, Bursluluk, Sosyal Yardımlar ve Okul Pansiyonları Yönetmeliği uyarınca, giyim, kırtasiye, eğitim araç ve gereç, harçlık, ücretsiz pansiyon hizmeti, burs gibi yardımlar yapılmaktadır. (Yönetmelik)

3.3.5 Belediyeler

Sosyal yardım alanında belediyelere de önemli görevler düşmektedir. Merkezi yönetimleri göre daha küçük bir alandan sorumlu olması nedeniyle yoksul ailelere daha çabuk ulaşma imkanı bulunmaktadır. Belediyeler kapsamında yoksul ailelere yönelik olarak yiyecek, sağlık yardımı ve burs yardımı gibi hizmetler sunulmaktadır.

5393 sayılı Belediye Kanunu madde 14'e göre sosyal yardımlar belediyelerin görevleri arasında sayılmıştır. Ayrıca nüfusu 100.000'i geçen belediyeler kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açmak için de görevlendirilmiştir. (5393 sayılı Belediye Kanunu, Madde.14)

Aynı kanunun 38. Maddesinde belediye başkanının görev ve yetkileri ifade edilmiş ve "Bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, özürllülere yönelik hizmetleri yürütmek ve özürllüler merkezini oluşturmak" belediye başkanının görevleri arasında sayılmıştır. (5393 sayılı Belediye Kanunu, Madde.38)

3.4 Yoksullukla Mücadelede Diğer Uygulamalar

3.4.1 Mikro Kredi Uygulaması

Yoksulluğun önlenmesi ve ortadan kaldırılması için etkili olan mikro kredi uygulaması, yoksullara ve özellikle kadınlara düşük tutarda kredi vererek kendi işlerini kurmalarını sağlamaktadır. İlk olarak 1974 yılında iktisat profesörü Muhammed Yunus tarafından Bangladeş'te ortaya konulan mikro kredi uygulaması, yoksulların ve kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına yardımcı olduğunu göstermiştir. (Ateş ve Öğütoğulları, 2012, s.34)

Mikro kredi, yoksul insanların gelirini arttırmak, işsizliği azaltmak ve köyden kente göçü ortadan kaldırmak gibi amaçları bulunmaktadır. Ülkedeki yoksul kesimi harekete geçiren mikro kredi uygulaması, kullanıcıları ekonomik anlamda bağımlı konumdan kurtarıp üretken hale getirerek düzenli bir gelir sahibi olmalarını teşvik etmektedir. (Baktır ve Erdem, 2015, s.9)

Türkiye Grameen Mikrokredi Programı (TGMP), Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) tarafından Grameen Trust (GT)'ın desteğiyle ilk olarak 2013 yılında Diyarbakır'da uygulamaya konulmuştur. Projenin temel amacı, Diyarbakır ve çevresindeki yoksul kadınlara kredi sağlamak, gelirlerini arttırmak ve küçük işletmeleri desteklemektir. Bu uygulama zamanla tüm yurda yayılmıştır. (TGMP Denetim Raporu, 2017, s.4)

2003-2018 yılları arası 180 binden fazla kadına 800 milyon liraya yakın mikro kredi kullandırımı gerçekleştirilmiştir. 2017 yılı içerisinde 150 milyon liralık kullandırım yapılırken 2018 yıl sonunda 200 milyon liralık kullandırım hedeflenmektedir. 2018 Aralık ayı itibarıyla 33 bin mikro girişimci kredi almaktadır. Mikro kredi mevcut durumda sadece dar gelirli kadınlara kullandırılmaktadır. Kadınlara kullandırılmış olan mikro kredilerin kullanım alanı şu şekilde oluşmuştur: %37,9 işlem ve üretim, %30,5 ticaret, %21 işletme sahipliği, %6,1 hayvancılık, %2,6 hizmetler ve %1,9 tarım sektörü. (<http://www.tgmp.net/tr/haber/dar-gelirli-kadınlaraya-yaklasik-800-milyon-liralik-mikrokredi./303>, 30.12.2018)

Mikro kredi uygulaması daha çok kadınlara yönelik olarak uygulanmakta, onların işgücüne katılımı sağlanmakta ve yoksulluğu azaltmaktadır. Ancak kullandırılan kredilerin verimsiz alana yönleneşmesi sonucu yoksul kesim krediyi geri ödemede sıkıntı yaşayacak ve yoksulluğu arttıracaktır. Kullandırılan kredilerin verimsiz alanlara yönlendirilmesi engellenmelidir.

3.4.2 Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP)

Türkiye'de şartlı sosyal yardım alanında 2001 yılında Dünya Bankası'nın mali olarak desteklediği Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) önemli bir yere sahiptir. 2001 ekonomik krizinin etkilerinin azaltmak, mevcut sosyal güvenlik ağını genişletmek ve güçlendirmek amacıyla SRAP çerçevesinde Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) programı başlatılmıştır. ŞNT, beşeri sermayeye yatırım yapmak amacıyla yoksulluk riskiyle karşı karşıya olan ailelerin çocuklarını düzenli okula göndermelerini ve temel sağlık hizmetlerinden düzenli olarak faydalanmalarını hedefleyen nakite dayalı sosyal yardım programıdır. ŞNT programı kısa vadede nakdi yardımları ile yoksulluğu azaltmak, uzun

vadede beşeri sermayeye yapılan yatırım ile yoksulluğun ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. (Yılmaz, Aksanlar ve Güler, 2018, s.604)

2007 yılında SRAP'ın sona ermesiyle ŞNT programı SYDF kaynakları ile devam etmiştir. Bugün itibarıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde Sosyal Yardımlar Genel müdürlüğü altında faaliyet göstermektedir.

Beşeri sermayeye yatırım ve yoksulluğun nesiller arası transferini engellemek amacıyla çocukların temel eğitim hizmetlerine ulaşımı sağlanmaktadır. ŞNT ile yoksulluk riski altındaki ailelerin çocuklarını düzenli olarak okula göndermeleri amaçlanmaktadır. 2016 yılı için ilköğretim (1-8'inci sınıf) erkek çocuğu için aylık 35 TL, kız çocuğu için aylık 40 TL, ortaöğretim(8-12'inci sınıf) erkek öğrenci için aylık 50 TL, kız öğrenci için aylık 60 TL yardım yapılmaktadır. (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Yılı Faaliyet Raporu)

Tablo 30'a göre 2016 yılında 2.132.741 öğrenci şartlı eğitim yardımlarından yararlanmışır. İlkokul ve ortaokul öğrencilerine lise öğrencilerine göre daha fazla yardım yapıldığı göze çarpmaktadır.

Tablo 30
2016 Yılı Şartlı Eğitim Yardımları Okul Kademelerine ve Cinsiyete Göre Fayda Sahibi / Hane Sayısı Dağılımı

		Hane Sayısı	Fayda Sahibi Sayısı
İlkokul Şartlı Eğitim Yardımı	Erkek Öğrenci	400.958	469.547
	Kız Öğrenci	381.527	453.310
Ortaokul Şartlı Eğitim Yardımı	Erkek Öğrenci	386.673	463.340
	Kız Öğrenci	369.278	449.982
Lise Şartlı Eğitim Yardımı	Erkek Öğrenci	216.005	244.783
	Kız Öğrenci	210.652	246.407
Toplam		1.004.736	2.132.741

Kaynak: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2016 Faaliyet Raporu

Tablo 31'e göre 2015 yılında şartlı eğitim yardımları kapsamında 664 milyon TL yardım yapılırken, bu rakam 2016 yılında 605 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 31
Şartlı Eğitim Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2015	664,13
2016	605,77

Kaynak: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2016 Faaliyet Raporu

Şartlı sağlık yardımı kapsamında yoksul ailelerin 0-6 yaş arası çocuklarını düzenli olarak sağlık kontrolüne götürmeleri ile gebe kadınların doğumlarını hastanede gerçekleştirme ve düzenli olarak kontrole gitmeleri karşılığı yapılmaktadır. (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Yılı Faaliyet Raporu)

2016 yılında şartlı sağlık yardımı kapsamında 1.418.486 kişi faydalanmıştır. Faydalanıcı gruplara baktığımızda 1.189.285 kişi ile kız ve erkek öğrenciler en büyük payı oluşturmaktadır.

Tablo 32
2016 Yılı Şartlı Sağlık Yardımları

	Hane Sayısı	Fayda Sahibi Sayısı
Şartlı Sağlık Yardımı	Erkek Öğrenci	494.811
	Kız Öğrenci	464.661
	Gebelik	120.141
	Lohusalık	42.687
	Doğum	66.894

Kaynak: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2016 Faaliyet Raporu

Tablo 33’de ifade edildiği üzere 2015 yılında şartlı sağlık yardımı kapsamında çocuklara yönelik olarak yapılan harcama tutarı 343 milyon TL iken, 2016 yılında 400 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 33
Şartlı Sağlık Yardımı

Yıl	Aktarılan Kaynak-Çocuk (Milyon TL)	Aktarılan Kaynak-Kadın (Milyon TL)
2015	343,85	19,23
2016	400,38	21,62

Kaynak: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2016 Faaliyet Raporu

Ülkemizde yoksullukla mücadele programlarına yöneltilen temel eleştirilerden birisi, dezavantajlı konumda olduğuna karar verilen yoksul kişilere yönelik sosyal yardımlarla sınırlı kalması ve bu programların uzun vadeli ekonomik ve sosyal politikaların bir parçası olarak ele alınmamasıdır.

Yoksullukla mücadelede en önemli rol şüphesiz ki devlete düşmektedir. Ancak, tüm dünyada yoksullara parasal yardımlarda bulunmayı öngören, sosyal yardım devleti anlayışı önemini kaybetmiş olup, yoksulluk ancak uzun vadede çözülebilecek bir sorun olarak ele alınmalıdır. (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 74)

Özetle yoksullukla mücadele de şu temel görevler öne çıkmaktadır:

- Yoksulluğun sadece ekonomik bir unsur olarak değil, yoksulluğa sebep olan tüm unsurlarla birlikte ele alınması,
- Sosyal devlet ve sosyal politika yaklaşımlarının güçlendirilmesi,
- Yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası boyutlarda kamuoyu desteğinin oluşturulması,
- Toplumsal duyarlılığın sağlanması ve yoksulluğa duyarlı bir ortam oluşturulması,
- Sivil toplum kuruluşlarının, yoksulluk konusunun toplumsal gündemde tutulmasına katkı sağlaması,
- Ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasında iletişim ve iş birliğinin sağlanması,
- Yoksullukla mücadele sürecine yoksulların tam katılımının sağlanması,
- Etkili yoksullukla savaş, kampanya ve projelerin uygulanması. (Örs, 2011: 197)

3.5 Türkiye'nin Gelir Dağılımı ve Yoksulluğu Üzerine Bir Uygulama

3.5.1 Uygulamanın Amacı

Büyüme oranı, Gini katsayısı, sosyal koruma harcamalarının GSYH'ye oranı ve yoksulluk oranının aralarındaki ilişkiler her zaman merak konusu olmuştur. Yapılan bu çalışma belirlenen değişkenlerin aralarındaki ilişkileri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

3.5.2 Metodoloji ve Veriler

Çalışmada Türkiye'nin 2002-2016 yıllarına ait verileri kullanılmıştır. Kullanılan veriler; büyüme oranı, Gini katsayısı, sosyal koruma harcamalarının GSYH'ye oranı, günlük 1,9 dolara göre yoksulluk oranı, günlük 3,2 dolara göre yoksulluk oranı ve günlük 5,5 dolara göre yoksulluk oranıdır.

Analizde veriler kolaylık sağlaması açısından aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

- BUYUME; yıllık olarak Türkiye'nin büyüme oranını temsil etmektedir.
- GINI; gelir dağılımının ne kadar adil olduğunu gösteren Gini katsayısını ifade etmektedir.
- SKH/GSYH; sosyal koruma harcamalarının GSYH'ye oranını temsil etmektedir.
- 1,9\$; Dünya Bankası'nın belirlemiş olduğu günlük 1,9 dolara göre yoksulluk oranını,
- 3,2\$; günlük 3,2 dolara göre yoksulluk oranını,
- 5,5\$; günlük 5,5 dolara göre yoksulluk oranını ifade etmek için kullanılmıştır.

Çalışmada değişkenler korelasyon analizi ile incelenmiştir. Korelasyon analizi kapsamında E-Views 7 programı kullanılmıştır.

3.5.3 Korelasyon Analizi

Korelasyon analizi, iki değişken arasındaki ilişkinin yönü ve kuvveti hakkında bilgi veren bir analiz yöntemidir. İlişkinin yönü ve kuvveti korelasyon katsayısı ile

ölçülmekte ve korelasyon katsayısı “r” ile gösterilmektedir. Korelasyon katsayısı neden-sonuç ilişkisi kurmamaktadır. Korelasyon katsayısı olan “r” -1 ve +1 ile aralarındaki değerleri almaktadır. Kısaca $-1 \leq r \leq +1$ şeklinde ifade edilmektedir. (Yüzer ve diğerleri, 2009, s.269)

“r”nin değeri pozitif ise değişkenler arasında aynı yönlü ilişki vardır yani birinin değeri artarken (azalırken) diğerinin de değeri artmaktadır (azalmaktadır). Korelasyon katsayısının değeri negatif ise değişkenler arasında ters yönlü ilişki vardır yani birinin değeri azalırken (artarken) diğerinin değeri artmaktadır (azalmaktadır). $r=0$ durumunda değişkenler arasında ilişki olmadığı ifade edilmektedir. Katsayının değeri 0’dan uzaklaştıkça değişkenler arasındaki ilişkinin kuvveti artmaktadır. (Yüzer ve diğerleri, 2009, s.269)

Korelasyon katsayısı aşağıdaki gibi ifade edilmektedir. (Güriş ve Çağlayan, 2010, s.149)

$$r = \frac{\sum_{i=1}^n X_i Y_i - n\bar{X}\bar{Y}}{\sqrt{(\sum_{i=1}^n X_i - n\bar{X}^2)(\sum_{i=1}^n Y_i - n\bar{Y}^2)}}$$

Çalışmada ayrıca korelasyon katsayısının anlamlılığı test edilmiştir. Korelasyon katsayısının anlamlılığının test edilebilmesi test istatistiği ile mümkün olmaktadır. Korelasyon katsayısının varyansı aşağıdaki formülle hesaplanmaktadır. (Güriş ve Çağlayan, 2010, s.150)

$$Var(r) = \frac{1 - r^2}{n - 2}$$

Korelasyon katsayısı için test istatistiği ise aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

$$t = \frac{r}{S_r}$$
$$= \frac{r\sqrt{n - 2}}{\sqrt{1 - r^2}}$$

3.5.4 Korelasyon Analizi Sonuçları

Bu çalışmada 2002-2016 yıllarına ait 15 yıllık veriler kullanılmıştır. Gözlem sayısı 30'dan küçük ise yani $n < 30$ ise anlamlılığın incelendiği test istatistiği $n-2$ serbestlik dereceli t dağılımına uymaktadır. Korelasyon katsayısının anlamlılığı için serbestlik derecesi 13 ($15-2=13$) olacaktır. t-tablosunda serbestlik derecesi 13 olarak alınacaktır.

Korelasyon katsayısının anlamlılığının testi için hipotezler aşağıdaki gibidir:

Temel hipotez,

$$H_0: \rho = 0$$

Alternatif hipotez,

$$H_1: \rho \neq 0$$

Analizde tahminlerin gerçekten sapması olarak gösterilen hata payı, 0,05 olarak alınmıştır. 0,05 durumunda; %5'lik bir hata payı göz önüne alınmaktadır. Yani 100 tahminden 95'inin doğru olması istenmektedir.

Serbestlik derecesi 13 ve hata payı 0,05 alındığında t-tablosundaki kritik değer (2,160) olmaktadır. Kritik değerler – ve + simetrik olarak alınmaktadır. Yani (2,160) kritik değerinde korelasyon katsayısının istatistiksel olarak anlamlı olabilmesi için test istatistiği negatif olduğu durumda (-2,160)'dan küçük, pozitif olduğu durumda ise (2,160)'dan büyük olmalıdır.

Tablo 34
Korelasyon Analizi Sonucu

Covariance Analysis: Ordinary
Date: 01/26/19 Time: 23:24
Sample: 2002 2016
Included observations: 15

Correlation t-Statistic	BUYUME	GINI	SKH/GSYH	1,9\$	3,2\$	5,5\$
BUYUME	1,000000 ----					
GINI	-0,060762 -0,219486	1,000000 ----				
SKH/GSYH	-0,379737 -1,480024	-0,654625 -3,122262	1,000000 ----			
1,9\$	0,177706 0,651093	0,551474 2,383583	-0,728225 -3,831179	1,000000 ----		
3,2\$	0,173244 0,634230	0,673705 3,286981	-0,828426 -5,332868	0,957379 11,95106	1,000000 ----	
5,5\$	0,161851 0,591360	0,747919 4,062519	-0,831656 -5,400004	0,937318 9,698101	0,991738 27,87395	1,000000 ----

Korelasyon analizi sonuçları Tablo 34'deki gibidir. Analizde büyüme oranı, Gini katsayısı, sosyal koruma harcamalarının GSYH'ye oranı, 1,9 dolar, 3,2 dolar ve 5,5 dolara göre yoksulluk oranları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Analiz 0,05 hata payı ile yapılmıştır.

Tablo 34 incelendiğinde Gini katsayısı ile büyüme arasında oluşan korelasyon katsayısı (-0,060762) olarak bulunmuştur. Bu durumda iki değişken arasındaki ilişkinin negatif olduğunu söylemek mümkündür. Ancak ilişkinin anlamlılığını ortaya koyan test istatistiği (-0,219486) olarak bulunmuştur. 0,05 hata payı ile yapılan testte kritik değer olarak (2,160) alındığında, test istatistiği negatif olduğu durumda (-2,160)'dan küçük, pozitif olduğu durumda ise (2,160)'dan büyük olmalıdır. Burada ise test istatistiği (-

0,219486) değeri ile (-2,160)'dan büyük bir değer almıştır. Bu durumda Gini ile büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki kurulamamış ve H_0 hipotezi reddedilememiştir. Korelasyon katsayısı her ne kadar (-0,060762) olarak bulunmuş ise de Gini katsayısı ile büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

Sosyal koruma harcamalarının GSMH'ye oranı ile büyüme arasındaki ilişkiye baktığımızda test istatistiğinin (-2,160)'dan büyük olması sebebiyle istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki kurulamamıştır.

Günlük 1,9 dolar sınırına göre yoksulluk oranı ile büyüme arasındaki test istatistiği (0,651093) değeri ile (2,160) kritik değerinin altında gerçeklemiş ve bu durumda iki değer arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki kurulamamıştır.

Günlük 3,2 dolar sınırına göre yoksulluk oranı ile büyüme arasındaki test istatistiği (0,63423) değeri ile (2,160)'ın altında gerçeklemiş ve bu durumda iki değer arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki kurulamamıştır.

Gini ile sosyal harcamaların GSMH'ye oranı arasındaki korelasyon katsayısına göre (-0,654625) negatif yönlü ve kuvvetli bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısına göre sosyal koruma harcamalarının GSMH'ye oranı artarsa Gini katsayısı küçülmekte yani gelir daha adil bir biçimde dağılmaktadır.

Günlük 1,9 dolar sınırına göre yoksulluk oranı ile Gini katsayısı arasında kurulan korelasyona göre korelasyon katsayısı (0,551474) şeklinde oluşmuş ve ilişkinin pozitif olduğunu göstermektedir. Bu durumda gelir dağılımındaki adalet bozulursa 1,9 dolara göre yoksulluk oranı da artmaktadır. Günlük 1,9 dolar sınırına göre yoksulluk oranı ile sosyal koruma harcamalarının GSYH'ye oranı arasındaki korelasyon katsayısı pozitif yönlü ve kuvvetlidir. Ayrıca test istatistiği de (-2,160)'dan kk olduğu için istatistiksel olarak anlamlıdır. Sosyal koruma harcamalarının GSYH'ye oranı arttıķa 1,9 dolara göre yoksulluk oranı azalacaktır.

Günlük 3,2 dolar sınırına göre yoksulluk oranı ile Gini ve sosyal koruma harcamalarının GSYH'ye oranı arasındaki ilişki test istatistiğine göre istatistiksel olarak anlamlıdır. Yoksulluk oranı ile sosyal koruma harcamaları arasında oluşan korelasyon

katsayısı (-0,828426) negatif yönlü ve kuvvetli bir ilişkiyi göstermektedir. Aynı şekilde yoksulluk oranı ve Gini katsayısı arasındaki ilişki sonucu oluşan korelasyon katsayısı (0,673705) pozitif yönlü ve kuvvetli bir ilişkiyi göstermektedir. Günlük 5,5 dolar sınırına göre yoksulluk oranının diğer değişkenlerle olan ilişkisi, günlük 3,2 dolar sınırına göre yoksulluk oranının diğer değişkenlerle olan ilişkisine benzemektedir.

SONUÇ

Gelir dağılımı ve yoksulluk sorunu, refah seviyesi göstergeleri sürekli artan dünyamızda halen varlığını devam ettirmektedir. Her yıl ekonomik olarak dünya üzerinde büyüme gerçekleşmekte ancak büyümeden elde edilen gelirin ülkelerarası ve kişilerarası adaletsiz paylaşımı, yoksulluğun halen bir sorun olarak gündemdeki yerini korumasının nedenlerinden biridir. Yoksulluğun bu denli yüksek olması, gelir ve servet dağılımı başta olmak üzere sağlık, eğitim ve finansal hizmetlere erişim gibi alanlarda yaşanan eşitsizliklerin yarattığı kısır döngüye de bağlıdır.

Adaletsiz gelir dağılımını sadece ekonomik bir sorun olarak düşünmek sorunu basite indirgemek olmaktadır. Adil olmayan gelir dağılımı sonucu sağlık, eğitim, barınma ve beslenme gibi hizmetlerden toplumun tüm kesimleri eşit olarak faydalanamamaktadır. Düşük eğitim imkanına sahip kişiler kendilerini geliştirememekte ve vasıfsız işçi olarak iş hayatında kendilerine yer bulmaktadırlar. Böylece yoksulluk babadan oğula geçen bir mirasvari özelliği ile kendini göstermektedir. Bir toplumda ki gelir dağılımında yaşanan eşitsizliğin minimuma indirilmesi ya da tamamen giderilmesi farklı katmanlardaki sosyal sınıflar arasındaki hayat standardı, refah, ekonomik güç ve siyasi etki bakımından seviye farkını azaltarak gruplar arasındaki sosyal barışı daha kolay sağlayabilecektir.

Türkiye’de en zengin %20’nin toplam gelirden aldığı pay en yoksul %20’nin aldığı payın yaklaşık 7,5 katıdır. 2013 yılında bu oran 7,7 iken 2017 gelindiğinde 7,5 olarak gerçekleşmesi gelirin adaletli dağıtılması konusunda 4 yılda etkin mücadelenin gerçekleştirilemediğini ortaya koymuştur. Ayrıca Gini katsayısının 2017 yılında 0,405 olarak gerçekleşerek 2008 yılındaki oranına tekrar ulaşması gelir dağılımında adaletin sağlanmasında başarısız olduğunu göstermektedir. OECD ülkelerinde en düşük Gini katsayısına sahip ülke 0,241 ile Slovakya iken, en yüksek Gini katsayısına sahip ülke 0,459 ile Meksika’dır. OECD ülkeleri arasında yapılan karşılaştırmada maalesef Türkiye sondan 3. sırada yer alarak en adaletsiz gelir dağılımına sahip ülkeler arasında bulunmaktadır.

Türkiye’de en yoksul kesimin toplam gelirden aldığı pay ile en zengin kesimin toplam gelirden aldığı pay son yıllarda artış göstermektedir. En uçtaki bu iki değer

birlikte artması şaşırtıcı olmakla birlikte, veriler orta grubun gelirlerinin azaldığını göstermektedir. Toplum yüzde 20'lik gruplar halinde ayrıldığında üçüncü ve dördüncü gruptan birinci ve beşinci gruplara gelir transferi olduğu gözükmektedir. Son yıllarda artan Gini katsayısı da gelir dağılımının bozulduğunu göstermektedir.

Gelir eşitsizliğini azaltmak için devlet vergi, sübvansiyon ve transfer harcamaları gibi birtakım araçları kullanarak geliri yeniden dağıtmaktadır. Gelir farklılıkları gelir dağılımında adaletsizliğin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Türkiye'de uygulanan artan oranlı vergi politikası vatandaşları gelirine göre vergilendirmektedir. Bu durumda yüksek gelirliden yüksek, düşük gelirliden düşük vergi alınmış olacaktır. Ancak Türkiye'nin 2017 yılı vergi gelirlerine baktığımızda %67'si dolaylı, %33'ü doğrudan vergilerden oluşmaktadır. Yani vergilerin çoğu harcamalar üzerinde alınmakta ve bu durumda harcama eğilimi daha yüksek olan düşük gelirli gruplardan daha yüksek oranda vergi alınmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de uygulanan vergi sistemi gelir dağılımında adaleti sağlamak yerine bozma eğilimindedir. Doğrudan vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki oranları arttırılmalıdır. Ancak zenginden alınması gereken vergi oranları belirlenirken ayrıca dikkat etmek gerekmektedir. Çünkü artan vergi oranları sonrası devreye Laffer eğrisi girecek ve insanlar belli bir yerden sonra artan vergi oranları nedeniyle çalışmak istemeyeceklerdir. Bu durumda yatırımlar azalacak, işsizlik artacak ve gelir dağılımı tekrar bozulacaktır. Dolayısıyla fakirlikte eşitlik yerine zenginlikte daha adil bir gelir dağılımı anlayışı benimsemek daha mantıklı bir yaklaşım olacaktır.

Birden çok tanımı olmakla birlikte genel anlamıyla yoksulluk, insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumudur. Başka bir tanımıyla yoksulluk, sadece kaynaklara erişememe ve yaşamı sürdürme meselesi olamayıp, bireylerin içinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilen asgari yaşam düzeyine sahip olup olmadığıyla alakalı bir konudur. Yoksulluk sadece ekonomik bir olgu olmayıp aynı zamanda sağlık, eğitim ve ulaşım gibi hizmetlerden de mahrum olma durumudur. Yoksulluk üretim yetersizliği ya da yaratılan gelirin adil paylaşılabilmesi gibi nedenlerden ortaya çıkmaktadır.

Dünyadaki yoksulluğun temel nedeni ise kaynak yetersizliği değil, kaynakların adil bir şekilde paylaşılabilmesidir. 26 kişinin toplam servetinin dünya nüfusunun

yarısına tekabül eden 3.8 milyar insanın servetine eşit olması da bunu göstermektedir. Dünya Bankası'nın açlık sınırı olarak belirlediği günlük 1,9 doların altında gelire sahip olanların oranı 1990 yılında %36 iken 2015 yılında %10 olarak gerçekleşmiştir. Dünya Bankası'nın çalışmalarına göre dünya ekonomisi son 10 yıldaki büyüme oranlarını sürdürürse 2030 yılında yoksulluk oranı %3'e kadar düşecektir. Çin'in ekonomik yükselişi bu bölgedeki yoksulluk oranını azaltırken, Sahra-altı Afrika ülkeleri için aynı şeyi söylemek pek mümkün değildir. 2015 yılında Sahra-altı Afrika ülkelerinde ortalama yoksulluk oranı %41 gibi çok yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir. Adaletsiz gelir dağılımının varlığını sürdürdüğü dünyamızda yoksulluğun da varlığını devam ettirmesi kaçınılmazdır.

Türkiye'de, TÜİK'in yaptığı araştırmada kişi başı günlük 4,3 doların altında gelire göre yoksulluk oranı yıllar itibarıyla azalış eğilimindedir. 2007 yılında bu oran %8,41 iken 2015 yılında 1,58 olarak gerçekleşmiştir. Yine TÜİK'in yapmış olduğu diğer bir araştırmaya göre fert medyan gelirinin %50'si dikkate alınarak belirlenen göreceli yoksulluk oranı 2016 yılında %14,3 iken 2017 yılında %13,5'e düşmüştür. UNDP tarafından her yıl yayımlanan, uzun ve sağlıklı yaşam, bilgiye erişim ve insana yakışır bir yaşam standardı kriterlerini gözetilen İnsani Gelişme Endeksi'nde Türkiye 189 ülke içerisinde 64. sırada yüksek insani gelişme kategorisinde yer almıştır. Endekse göre Türkiye'de 1990 yılında beklenen yaşam süresi 64,3 yıl, beklenen öğrenim süresi 8,9 yıl ve insani gelişme endeks değeri 0,579 iken 2017 yılında beklenen yaşam süresi 76 yıla, beklenen öğrenim süresi 15,2 yıla ve insani gelişme endeks puanı 0,791'e yükselmiştir.

Türkiye'de yoksulluk oranları bölgesel farklılıklar göstermektedir. Özellikle kırsal kent arasındaki yoksulluk oranlarındaki farklılıklar göze çarpmaktadır. Kişi başı günlük 4,3 dolar sınırına göre yoksulluk oranı, 2013 yılında kentte 0,64 iken kırsalda 5,13 olarak gerçekleşmiştir. Kötü yönetim, kırsal kesimi dışlayan iktisadi ve sosyal politikalar kırsal alandaki yoksulluğun yüksek boyutta olmasının nedenleri arasında sayılabilmektedir.

Yoksullukla doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki tür mücadele yöntemi vardır. Dolaylı mücadelede yoksulluk büyüme yoluyla giderilmeye çalışılırken, doğrudan mücadelede sosyal yardımlar, vergiler ve transferler etkili olmaktadır. Yoksullara yönelik mikro kredi uygulamaları, sübvansiyon verilmesi, aile ve çocuk yardımları ve şartlı nakit

transferi gibi uygulamalar da yoksullukla mücadelede etkili olan doğrudan önlemler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de yoksullukla mücadelede, muhtaç kişilere yapılan ayni ve nakdi yardımları kapsayan sosyal yardımlar büyük öneme sahiptir. 2010 yılında 148 milyar olarak gerçekleşen sosyal yardım harcamaları 2017 yılında 382 milyar TL’ye ulaşmıştır. OECD’ye göre 2018 yılında kamu sosyal yardım harcamalarının GSYH’ye oranı Türkiye’de %12,5 olarak gerçekleşmiş iken OECD ortalaması %20,1 olarak gerçekleşmiştir. Açıkça görülüyor ki Türkiye’deki sosyal yardım harcamaları OECD ülkelerinin çok gerisindedir. Yapılan korelasyon analizinde, Türkiye’deki kamu sosyal yardımlarının GSYH’ye oranı ile Dünya Bankası’nın belirlemiş olduğu 1,9, 3,2 ve 5,5 dolar sınırına göre yoksulluk oranları arasında negatif yönlü ve kuvvetli bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durumda sosyal yardımların GSYH içindeki payı arttıkça yoksulluk oranları da azalmaktadır. Ayrıca yapılan analizde sosyal yardımların GSYH içindeki payının artması, Gini katsayısının düşmesine neden olduğu görülmektedir. Sosyal yardımların artması gelir dağılımında adaleti sağlamakla birlikte yoksulluk oranını da azaltmaktadır.

Türkiye’deki sosyal yardımlar farklı kurumlar tarafından yapılmaktadır. En etkin kurumlar Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı ve Belediyelerdir. Özellikle Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesindeki SYDTF sosyal yardımlar konusunda en etkin birimdir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde aile, eğitim ve sağlık yardımları yapılmaktadır. İstihdamı artırıcı mikro kredi uygulamaları ve şarta bağlı olarak yapılan şartlı nakit transferleri de yoksullukla mücadele etkili olan yöntemlerdir.

Yoksullukla mücadele kapsamında yapılan sosyal yardımlar hayırseverlik değil bir yükümlülük meselesidir. Yoksullukla mücadele, devletlerin politikaları içinde yer almalı, gündelik ve geçici olmayan politikalar benimsenmelidir. Sosyal yardımlarda etkinliği arttırmak için Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü bünyesinde geliştirilen Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi gibi uygulamalar arttırılmalıdır. Süreli sosyal

yardım uygulamaları yerine sıkı denetimle birlikte sürekli sosyal yardım uygulamasına geçilmelidir. Yoksulluk durumu ortadan kalkana kadar yardımlar yapılmalıdır.

Türkiye son yıllarda yoksullukla mücadelede doğrudan mücadele yöntemini benimsemiştir. Doğrudan mücadele yöntemine yapılan eleştiriler; yüksek maliyetler, suistimal edilebilme ve sosyal yardıma bağımlı bir nüfus yaratma riskinin bulunmasıdır. Yoksullukla mücadele tek yöntem yerine iki yöntemin birlikte benimsenmesi daha etkin bir sonuç ortaya çıkaracaktır. Sosyal yardımların vergilerin ve transfer harcamalarının artması ekonomik büyümeyle olacaktır. O halde ekonomik büyüme olmadan etkinlik tam anlamıyla sağlanamayacaktır.

Yoksullukla mücadelede etkinliği sağlamak sadece sosyal yardımlarla mümkün değildir. İstihdam oranlarının artırılarak işsizliğin düşmesi ile kişiler gelir elde edecek ve yoksulluk durumundan kurtulacaktır. İstihdam artışı hem toplam gelirin dağılmasını sağlayacak hem de yoksulluğu azaltacaktır. Kayıt dışı istihdamın azaltılması düşük ücretle çalışan ve sosyal güvencesi olmayan işçileri azaltacak, devletin gelir kaybını önleyerek daha fazla transfer harcaması yapmasını sağlayacaktır. Sosyal güvenlik tabanının genişletilerek, sistemin tüm nüfusu kapsamaya da çok önemlidir. Türkiye’de bu oran 2017 yılında %85 olarak gerçekleşmiştir. Etkinliğin sağlanması için tüm toplumun sosyal güvenlik sistemine dahil olması gerekmektedir. Eğitim ile yoksulluk arasında ters ilişki vardır yani eğitim seviyesi arttıkça yoksulluk azalmaktadır. Eğitim sisteminde de etkinliği artırmak, yoksulların eğitim hizmetine ulaşım engelini ortadan kaldırmak yoksullukla mücadelede benimsenmesi gereken diğer bir politikadır.

Yoksullukla mücadelede diğer bir önemli konu adil gelir dağılımıdır. Yapılan korelasyon analizinde yoksulluk ile Gini katsayısı arasında pozitif yönlü ve kuvvetli ilişki görülmüştür. Yani gelir dağılımında adaletsizlik arttıkça yoksulluk oranları da artmaktadır. Bu durumda gelir dağılımında adaleti sağlamadan yoksulluğun da kökten çözümü mümkün gözükmemektedir.

Yoksulluğun yıllar itibarıyla azalış eğiliminde olduğu ülkemizde, yoksullukla mücadelede etkinliğin artırılması için daha sistemli çalışmalı ve yoksulluk verilerinin bir

standarda kavuşması gerekmektedir. Yoksullukla mücadele dönemsel değil sürekli ve etkin olmalı, verimli ve bütüncül politikalar oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, R. ve R. Yusufoglu. (2012). *Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları*. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. Sayı:1, 76-117
- Açıkgöz, B. Kök, R. ve İspir, S. *Küreselleşme Kurgusuna Yönelik Hipotez Testleri: Yoksulluk Olgusu Üzerine Seçilmiş Ülkeler Deneyimi (1997-2003)*. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. Sayı:1, 351-376
- Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/asgari-ucret/> , 05.01.2019
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Faaliyet Raporları, <https://idbb.aile.gov.tr/faaliyet-raporlari>
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. 2016 Yılı Faaliyet Raporu.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. *Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2017 Yılı Bülteni*.
- Alkin, E. (1981). *Gelir ve Büyüme Teorisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Altay, A. (2007). *Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi*. Ege Akademik Bakış. Sayı:1, 337-362.
- Altınışik, İ. ve H.S. Peker. (2008). *Eğitim ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği*. KMU İİBF Dergisi. Sayı:15.
- Akalın, G. (1986). *Kamu Ekonomisi*. Ankara: A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.
- Akay, Ö. (2015). *Türkiye’deki Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Türkiye’nin Büyüme Oranlarına Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Celal Bayar Üniversitesi. Manisa.
- Akın, F. (2015). *Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımına Müdahale Gereği*. İş ve Hayat Dergisi. Sayı:1, 9-24.
- Aktan, C. C. (2002a). *Yoksulluk Sorununun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. Coşkun Can Aktan (Ed.). Yoksullukla Mücadele Stratejileri içinde. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Aktan, C. C. (2002b). *Yoksulluğun Kaynağı Olarak İşsizlik Sorunu ve İşsizliğin Önlenmesine Yönelik Stratejiler ve Politikalar*. Coşkun Can Aktan (Ed.). Yoksullukla Mücadele Stratejileri içinde. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Aktan, C. C. ve İ. Y. Vural. (2002a). *Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*. Coşkun Can

- Aktan (Ed.). Yoksullukla Mücadele Stratejileri içinde. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Aktan, C. C. ve İ. Y. Vural. (2002b). *Başlıca Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teorileri ve Bölüşüm Adaleti*. Coşkun Can Aktan (Ed.). Yoksullukla Mücadele Stratejileri. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Aktan, C. C. ve İ. Y. Vural. (2002c). *Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*. Coşkun Can Aktan (Ed.). Yoksullukla Mücadele Stratejileri. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Aktan, C. C. ve İ. Y. Vural. (2002d). *Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*. Coşkun Can Aktan (Ed.). Yoksullukla Mücadele Stratejileri. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Akyüz, Y. (1980). *Sermaye, Büyüme, Bölüşüm*. Ankara: A.Ü Yayınları.
- Arpacıoğlu, Ö. (2012). *Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadele*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi.
- Arpacıoğlu, Ö. ve M. Yıldırım. (2011). *Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi*. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi. Sayı:2, 60-76.
- Arslan, R. ve E.E. Ayhan. (2017). *Hanehalkı Bireylerinin Yoksulluk Algısı Üzerine Bir Araştırma: Bartın İl Örneği*. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi. ICMEB17 Özel Sayısı, 644-653.
- Asgari Ücret Yönetmeliği. Resmi Gazete Tarihi:01.08.2004. Resmi Gazete Sayısı: 25540 <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.5454&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0> (14.12.2018)
- Ateş, G. ve E. Ögütoğulları. (2012). *Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Mikrokredi Uygulamaları*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı:2, 33-54.
- Aydın, K. (2012). *Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımının Sosyo Ekonomik ve Demografik Belirleyicileri*. Çalışma ve Toplum Dergisi. Sayı:32, 147-166.
- Ayhan, A. (2012). *Sosyal Güvenlik ve Sosyal Güvenlik İlkeleri*. Sosyal Güvenlik Dergisi. Sayı:1, 41-55.
- Bakırtaş, T. ve O. Kandemir. (2012). *Türkiye’de Yetersiz Eğitim ve Yoksulluk İlişkisi: İller Bazında Ekonometrik Analiz*. İstanbul Finans Kongresi. İstanbul.
- Baktır, N. ve E. Erdem. *Türkiye’de Kadın Yoksulluğunun Çözümünde Mikro Kredi Uygulamaları: Ekonomik Etkilerin Ölçülmesi*. Sakarya İktisat Dergisi. Sayı:4, 52-82.

- Batal, S. (2016). *Yoksulluk Kavramının Yerelleşmesi: Kentsel Yoksulluk Ve Yerel Yönetimlerin Konuya Yaklaşımı*. The Journal of Academic Social Science Studies. N: 52, 301-316.
- Banerjee, A. Benabou, R and Mookherjee, D. (2006). *Understanding Poverty*. Oxford University.
- Belediye Kanunu. Kanun Numarası: 5393.
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf> (04.01.2019)
- Bellù, L. (2006). *Inequality Analysis: The Gini Index*. Easypol Module 040.
- Bellù, L. and P. Liberati. (2006). *Policy Impacts on Inequality: Welfare Based Measures of Inequality The Atkinson Index*. Easypol Module 050.
- Bozdağ, N. ve E.G. Bozdağ. (2006). *Ülkeler Arası Kişi Başına Gelir Karşılaştırmasında Bozdağ Nüfus Etkinliği Katsayısı ve Endeksi -Yeni Bir Yaklaşım-*
<http://nwsa.dergipark.gov.tr/nwsasocial/issue/20091/213621> (02.09.2018)
- Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü,
<https://www.bumko.gov.tr/Eklenti/10848,2018yilimybkanunutasarisipdf.pdf?0>
- Büyükdere, K. (2014). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisinin Yapısal Sorunu: Bölüşüm*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi SBE.
- Cafrı, R. (2009). *Adana İlinde Yoksulluğun Analizi: Sınırlı Bağımlı Değişkenli Modellerle Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Çukurova Üniversitesi. Adana.
- Caner, A. (2009). *Yoksulluk ve Gelir Dağılımı*. Bölüm17. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Chang, H. (2016). *Ekonomi Rehberi*. M. Doğan (çev.) İstanbul: Say Yayınları (2014)
- Cornia, G.A. and S. Kiiski. (2001). *Trends in Income Distribution in the Post-World War II Period*. World Institute for Development Economics Research.
- Çağatay, S. Zambak, M. ve Duman, K. (2009). *TR61 Bölgesinde Yoksulluk Profili ve Hane İçi Kaynak Dağılımının Yoksulluk Üzerindeki Etkisi*. Paper presented at EconAnadolu 2009: Anadolu International Conference in Economics. 1-21
- Çalçalı, Ö. (2013). *Kamu Maliyesi Perspektifinden Adam Smith*. Uluslararası İktisadi ve İncelemeler Dergisi. Sayı:11, 89-108
- Çalışkan, Ş. (2010). *Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk. Sosyal Siyaset Konferansları*. Sayı:59, 89-132
- Çelik, A. (2004). *AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım*. Çalışma ve Toplum Dergisi. Sayı:3

- Çelik, E. ve A. Güney. (2017). *Kayıt Dışı İstihdam Olgusu ve Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam*. İktisadiyat Dergisi. Sayı:1, 213-248.
- Çeştepe, H. ve Ö. Genç. (2011). Bretton Woods Kuruluşlarının Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları ve Statejileri. ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı:14, 51-74
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Bülteni 2017, <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/istatistikler/2017-yil-sonu-verileri.pdf>
- Dağdemir, Ö. (1999). Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi: 1987-1994. H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı: 1, 23-40.
- Dama, N. (2017). *Dünya Yoksullukla Mücadele Günü’nün 25. Yılında Türkiye’nin Yoksulluk Karnesi*. Sata Perspektif. Sayı: 182
- Danışoğlu, Ç. (2004). *Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerine Etkileri*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi. Sayı:5, 215-239
- Dinler, Z. (2008). *Mikro Ekonomi*. Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.
- Disk/Genel-İş Sendikası. (2018). *Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Durumu ve Sorunları*. Emek Araştırmaları.
- Dişbudak, C. ve B. Süslü. (2007). *Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımını Belirleyen Makroekonomik Faktörler*. Ekonomik Yaklaşım Dergisi. Sayı:65,1-23.
- Doğan, C. ve M. Tek. (2007). *Türkiye’de Gelir Dağılımının Toplanma Oranı Yöntemiyle Analizi*. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi. Sayı:2, 93-119.
- DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, (2001). *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*.
- DPT Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013. Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele. Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- Dumanlı, R. (1996). *Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları*. Uzmanlık Tezi. Devlet Planlama Teşkilatı.
- Dunford, R. Su, Q. Tamang, E. and Wintour, A. (2014). *The Pareto Principle*. The Plymouth Student Scientist. N:1, 140-148
- Robert Leigh ve Diğerleri. (2011). *Dünya Gönüllülüğün Durumu Raporu*. Z. Biliz. (çev). Birleşmiş Milletler Gönüllüleri.
- Eğilmez, M. ve E. Kumcu. (2011). *Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Emin, E. (2018). *Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu*. İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.

Enflasyonla

Topyekün

Mücadele.

<https://enflasyonlamucadele.org.tr/enflasyonla-topyekun-mucadele/> , (06.01.2019)

Ensari, S. (2010). *TÜİK'in Yoksulluk Analizleri Üzerine*. Maliye Finans Yazıları. Sayı:87, 9-15.

Erçakar, M. ve H. Güvenoğlu. (2018). *Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Sosyal Koruma Harcamalarına Bir Bakış*. Sosyal Bilimler Metinleri. Sayı.1, 38-53.

Erdoğan, G. (2002). *Türkiye'de Ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler*. C.C.Aktan (Ed.), Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.

Ersezer, D. (2006). *Gelir Dağılımı Politikası ve Araçları*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı:1, 255-268

Es, M. ve R. Şengül. (2007). *Türkiye'de Kentsel Yoksulluk: Gebze Örneği*. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. 353-373

Farris, F.A. (2010). *The Gini Index and Measures of Inequality*. The American Mathematical Monthly. 851-864

Gümüş, E. (2010). *Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler*. Seta Analiz.

Gündoğan, N. (2008). *Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele*. Ankara Sanayi Odası.

Gündoğan, N. (2003). *Yoksullukla Mücadelede İstihdam Politikalarının Rolü ve Önemi*. C.I. Bilgili, A.E. ve Altan, G.(Ed). Deniz Feneri Yayınları, Ankara, ss. 161-170.

Gündüz, A. Y. (2006). *Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Üzerine Bir İnceleme*. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı:24, 34-55.

Güneş, M. (2012). *Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği*. Sayı:12, 149-184.

Güriş, S. Ve E. Çağlayan. (2010). *Ekonometri Temel Kavramlar*. İstanbul: Der Yayınları.

Gürsel, S. ve F. Kavuncu. (2017). *Yoksul İle Zengin Arasındaki Enflasyon Farkı Devam Ediyor*. Betam Araştırma Notu 17/213

Hatipler, D. ve A. Aytaç. (2011). *Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluğun Özgün Yapısı ve Yoksullukla Mücadele*. İstanbul: Kriter Yayınevi.

- Howton, E. (2018). *Nearly Half the World Lives on Less than \$5.50 a Day*. <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2018/10/17/nearly-half-the-world-lives-on-less-than-550-a-day> (10.12.2018)
- Human Development Report. (2015). United Nations Development Programme (UNDP)
- Işık, N. (2006). *Sektörel Gelir Dağılımının Ekonomik Büyüümü Üzerindeki Etkisi*. Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi. Sayı:11, 119-127
- Kabuya, F.I. (2015). *Fundamental Causes of Poverty in Sub-Saharan Africa*. IOSR Journal Of Humanities And Social Science. Issue:6, 78-81
- Kalaycı, C. ve E. Kalan. (2017). *Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Politikalarının Analizi*. Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi. Sayı:1, 17-34
- Kaldor, N. (1955). *Alternative Theories of Distribution*. The Review of Economic Studies. No: 2, pp. (83-100)
- Kamalıoğlu, N. (2014). *Kayıt Dışı İstihdam ve Türkiye’de Uygulanan Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.
- Karacan, R. (2017). *Kapitalist Ekonomide Gelir Dağılımı ve Yoksulluk (Türkiye Örneğiyle)*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Karagöl, E.T. ve N.Dama. (2015). *Geçmişten Günümüze Sosyal Yardımlar*. SETA. Sayı:139.
- Kaya, A. (2009). *Türkiye’de Bölgesel Net Mali Yansıma*. T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No 2009/395. Ankara.
- Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele (KADİM) Projesi. (2006). <https://docplayer.biz.tr/736434-Kayit-disi-istihdamla-mucadele-kadim-projesi.html> (02.12.2018)
- Kazgan, G. (1993). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kubar, Y. (2014). *Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994-2007) Analizi*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı:2, 227-246
- Kule, H. ve M. Es. (2005). *Türkiye’de Kentsel Yoksulluk: Kocaeli Örneği*. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. Sayı:50, 259-300.
- Kurtipek, R. (2011). *Türkiye İçin Gelir Grupları Arası Gelir Oluşum İlişkisinin Miyazawa Yöntemiyle İncelenmesi*. Uzmanlık Tezi. T.C. Kalkınma Bakanlığı.

- Kuştepelı, Y. ve U. Halaç. (2004). *Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi*. T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı:4, 143-160.
- Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü. *2017 Yılı Merkezi Yönetim Kesin Hesabı*.
- Mawar, M. Mahdiyeen, J. and Saidon, R. (2015). *Economic Growth And Income Inequality*. International Conference on Management and Muamalah.
- Milli Eğitim Bakanlığı. <http://www.meb.gov.tr> , 29.12.2018
- OECD, 2018 Yılı OECD Ülkeleri Kamu Sosyal Harcamalarının GSYH'ye Oranı, https://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=SOEX_AGG&ga=2.15139910.2.622493725.1548393152-1103151669.1538472415 , 25.01.2019
- Okumuş, Ş. (2010). *Dünya’da ve Türkiye’de Mikro Finansman ve Yoksulluğun Azaltılması*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, (2013). T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü.
- Orakçı, S. (2018). *Yükselen Afrika’da Geride Kalmış Milyonlar*. http://insamer.com/tr/yukselen-afrikada-geride-kalmis-milyonlar_1224.html (03 Aralık 2018)
- Oxfam, <https://www.oxfam.org/en/even-it/5-shocking-facts-about-extreme-global-inequality-and-how-even-it-davos> , 23.01.2019
- Önder, H. ve F. Şenses. (2006). *Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi*. İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar, Prof. Dr. Kemali Saybaşıllı’ya Armağan içinde, İstanbul.
- Özdemir, M. (2017). *Gelir Eşitsizliği Ölçüm Yöntemleri*. Altıncı Bölüm.
- Öztürk, M. ve I. Çetin. (2009). *Dünyada Ve Türkiye’de Yoksulluk Ve Kadınlar*. Journal Of Yasar University. Sayı:11, 2661-2698.
- Öztürk, N. (2010). *Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü*. Çalışma ve Toplum Dergisi. Sayı:24, 59-90
- Öztürk, N ve Z. Göktolga. (2010). *Yoksulluk ve Gelir Bölüşümünü Belirlemede Kullanılan Ölçütler*. Bütçe Dünyası Dergisi. Sayı:34, 3-25.
- Öztürk, Ş. (2008). *Kırsal Yoksulluk ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. 605-634
- Palaz, S. Şenergin, Ö. ve Öksüzler, O. (2013). *Eğitim Düzeyi Farklılıklarının Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye Örneği*. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi. Sayı:2, 119-131.

- Paya, M. (2007). *Makro İktisat*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Pehlivan, M. (2009). *Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği* Uzmanlık Tezi. T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Peterson, W. C. (1994). *Gelir İstihdam ve Ekonomik Büyüme*. T. Güllap (çev.), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Povcalnet. <http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet/povDuplicateWB.aspx> , (04.12.2018)
- Rakıcı, C. (2008). *Gelir Dağılımının Düzenlenmesinde Gelir Vergisinin Rolü: Türkiye Örneği*. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Resmi Gazete. Resmi Gazete Tarihi: 31.12.2018, Resmi Gazete Sayısı: 30642, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/12/20181231M3-12.htm>
- Sarıkoça, E. ve Y. Daşlı. (2016). *Yoksulluğun Dünya 'da ve Türkiye 'de Seyri*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Sayı:43, 1298-1309.
- Savaş, V. (2000). *İktisatın Tarihi*. Siyasal Kitapevi.
- Selim, R. Günçavdı, Ö. ve Ayşe, B. (2014). *Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı Eşitsizlikleri: Fonksiyonel Gelir Kaynakları ve Bölgesel Eşitsizlikler*. TÜSİAD
- Sen, A. (2004). *Özgürlükle Kalkınma*. Y. Alogan (çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları (1996)
- Seymen, R. (2009). *İktisatçılar İçin Sosyal Siyaset*. Der Yayınları. İkinci Baskı. İstanbul.
- Sıddık, E. (2010). *TÜİK'in Yoksulluk Analizleri Üzerine*. Maliye ve Finans Yazıları. Sayı:87, 9-15.
- Sosyal Güvenlik Kurumu. SGK Faaliyet Raporları, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/kurumsal_politikalar/faaliyet_raporu , 20.12.2018
- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü. <https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/butunlesik-sosyal-yardim-bilgi-sistemi> , 26.12.2018
- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü. <https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardimlasma-ve-dayanismayi-tesvik-fonu> , 28.12.2018
- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü. (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-vakiflari> , 28.12.2018
- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü. <https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/aile-yardimlari> ,02.01.2019

- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü. <https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/aile-yardimlari>,02.01.2019
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı, <http://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler/#1540023014826-f0fb9a57-91ae>,09.01.2019
- Şener, Ü. (2010). *Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik*. Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları. TEPAV Politika Notu.
- Şengür, M. ve S. Taban. (2015). *Gelir Dağılımı-Tasarruf İlişkisi: Türkiye 'de Hanehalkı Gelir Türünün Tasarruflar Üzerindeki Etkisi*. Sayı:1, 49-72.
- Şenses, F. (2006). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taş, H.Y. ve Özcan, S. (2012). *Türkiye 'de ve Dünya 'da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma*. International Conference On Eurasian Economies. 423-430.
- TCMB. Enflasyon İstatistikleri, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Ististikler/Enflasyon+Verileri>, 06.01.2019
- Tiryak, H. (2013). *Teorik Ve Ampirik Açından Gelir Dağılımı ve İşsizlik İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Çalışma*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi.
- Topgül. S. (2013). *Türkiye 'de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması*. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. Sayı:1, 277-296
- Tunç, M. (2007). *Kayıt Dışı İstihdamla Mücadelede Geliştirilen Stratejiler Uygulanan Politikalar ve Gelişmiş Ülke Örnekleri*. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Turanlı, R. (1988). *İktisadi Düşünce Tarihi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- TÜİK. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2007-2016. http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059
- TÜİK, Eğitim Harcamaları İstatistikleri, 2017. http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018
- TÜİK. *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması*. http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013 (04.09.2018)
- TÜİK. İşgücü İstatistikleri. http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 (17.12.2018)
- TÜİK. *Yoksulluk Çalışması*. <http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (13.12.2018)
- Türk, İ. (2004). *Maliye Politikası*. Turhan Kitapevi. 16. Baskı, Ankara.

- Türk İşçi Sendikaları Konfederasyonu, <http://www.turkis.org.tr/Aclik-Yoksulluk-catg91-pn4> , 05.01.2019
- Türk-İş Haber Bülteni. (2018). *Aralık 2018 Açlık ve Yoksulluk Sınırı*.
- Türk, T. Ve H. Ünlü. (2016). *Yoksullukla Mücadele Politikaları: 2000 Sonrası Türkiye Örneği*. Vizyoner Dergisi. Sayı:14, 92-104.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Fiyat+Istikrari+ve+Enflasyon/> (06.01.2019)
- Türkiye İhracatçılar Meclisi, <http://www.tim.org.tr/tr/istihdam-destekleri-istihdam-seferberligi-nedir.html> ,02.01.2019
- Türkiye’de Dolaylı ve Dolaysız Vergiler, <http://www.seffalik.org/wp-content/uploads/2017/02/Turkiyede-dolayli-ve-dolaysiz-vergi.pdf> , 08.01.2019
- Türkiye Grameen Mikro Finans Programı (TGMP). 2017 Denetim Raporu.
- Türkiye Grameen Mikro Finans Programı. <http://www.tgmp.net/tr/haber/dar-gelirli-kadinlara-yaklasik-800-milyon-liralik-mikrokredi./303> ,(30.12.2018)
- Türkiye İş Kurumu (İŞKUR). (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*. Türkiye İş Kurumu Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
- TÜSİAD. (2000) *Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*. İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş.
- Uçar, C. (2011). *Kadın Yoksulluğu İle Mücadelede Sosyal Politika Araçları ve Etkinlikleri*. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. Ankara: Afşaroğlu Matbaası.
- Ulutürk, S. ve D. Ersezer. (2005). *Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü*. İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları. 87-105.
- UNDP, Human Development Data, <http://hdr.undp.org/en/data#> (30.11.2018)
- UNDP. *İnsani Gelişme Endeksleri ve Göstergeleri: 2018 İstatistiksel Güncellemesi*. http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/_n_sani_geli_me-endeksleri-ve-goestergeleri--2018-statistiksel-gue.html 20.11.2018
- Uysal, Y. (1997). *Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi Türkiye Örneği*. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi.

- Uysal, Y. (2007). *Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinden Türkiye’de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler*. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı:2, 248-292
- Uzunoğlu, H. (2017). *Türkiye İnsani Gelişme İçin Daha Fazlasını Yapmalı*. Ar&Ge Bülten 2017 Mart-Nisan-Sektörel.
- Ülgen, G. (2010). *İktisat Bilimine Giriş*. İstanbul: Der Yayınları.
- Ünal, Çiğdem. (2013). *Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Türkiye’nin Seçilmiş Endeks Göstergeleri*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı:3, 271-289
- Üzümcü, A. (2014). *Türkiye’de Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi (2003-2012)*. Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı: 8, 135-166
- Vakıflar Genel Müdürlüğü. (2018). 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü. <https://www.vgm.gov.tr>
- World Bank. <https://databank.worldbank.org/data/source/world-development-indicators> (10.11.2018)
- World Bank, *World Development Report 1990: Poverty*. Oxford University Press.
- World Bank Group, *World Development Report 2018: Learning*.
- Yar, F. (2015). *Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*. Global Politika ve Strateji. Global Analiz 2.
- Yılmaz, A. Aksanyar, Y. ve Güler, T. (2018). *Sosyal Yardım Olgusu ve Türkiye’de Şartlı Sosyal Yardım Uygulamaları*. Ekev Akademi Dergisi. Sayı:73, 595-612.
- Yılmaz, C. (2012). *Yoksulluk Söyleminin Sosyolojisi: 1980 Sonrası Hükümet Programları Örneği*. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı:1, 291-308.
- Yüzer, A, E. Ağaoğlu, H. Tatlıdil, A. Özmen, ve E. Şıklar. (2009). *İstatistik*. 6.Baskı Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset.